Col·lecció Comunitats Autònomes

L'economia del País Basc: diagnòstic estratègic

"la Caixa"

Servei d'Estudis

Col·lecció Comunitats Autònomes

L'economia del País Basc: diagnòstic estratègic

Servei d'Estudis

”la Caixa”

Servei d’Estudis

Col·lecció Comunitats Autònomes

Direcció tècnica
José A. Herce
Consultores de Administraciones Públicas
Grupo Analistas

Analistes
Pedro Arévalo (Coordinador)
Pablo Alonso
Leslie Bravo
Casilda Cabrerizo
Pablo Hernández
Vicente Lloret
Carolina Urango

Coordinació de l’edició
Servei d’Estudis de ”la Caixa”
Av. Diagonal, 629, torre I, planta 6
08028 BARCELONA
Tel. 93 404 76 82
Fax 93 404 68 92
www.laCaixa.es/estudis
correu-e: publicacionsestudis@lacaixa.es
D.L.B.: 18.836-2010

La responsabilitat de les opinions emeses en els documents d’aquesta col·lecció correspon exclusivament als seus autors. La Caixa d’Estalvis i Pensions de Barcelona no s’identifica necessàriament amb les seves opinions.

”la Caixa”

© Caixa d’Estalvis i Pensions de Barcelona - ”la Caixa”, 2010

Contingut

Presentació 5

1. Introducció 7

2. Els processos demogràfics, espacials, econòmics i institucionals 9
2.1. Poblament i territori 9
2.1.1. Anàlisi demogràfica 9
2.1.2. Estructura urbanoterritorial 13
2.2. Els transports com a vector de desenvolupament: País Basc "Porta d'Europa" 17
2.2.1. La xarxa de comunicacions per carretera 19
2.2.2. Xarxa ferroviària: la "Y Basca" 20
2.2.3. Enclavament portuari europeu 23
2.2.4. El transport aeri: plataforma internacional 24
2.3. Processos econòmics 27
2.3.1. Creixement i convergència 27
2.3.2. Mercat de treball 31
2.3.3. Sector exterior 33
2.3.4. Sector públic 35
2.3.5. Preus i salaris 38
2.4. Processos d'actors i normatius 39
2.4.1. Col·laboració entre sector públic i sector privat 39
2.4.2. Col·laboració entre les diferents administracions públiques 43
2.4.3. Planificació territorial estratègica 43

3. Sectors i àrees sensibles 45
3.1. Creixement i cohesió 45
3.1.1. Productivitat, ocupació i benestar 45
3.1.2. Contribució de la productivitat sectorial 48
3.1.3. Contribució de l'ocupació 50
3.2. Empreses i emprenedors 53
3.2.1. Composició de l'estructura empresarial 53
3.2.2. Capacitat per a emprendre al País Basc 61
3.2.3. Estructura de la promoció a l'emprenedoria al País Basc: organització i iniciatives destacades 62
3.3. Clústers i vetes de mercat d'excel·lència 63
3.3.1. El clúster d'automoció 65
3.3.2. Altres clústers potencialment rellevants: aeronàutica i energia 69
3.4. Societat del coneixement 73
3.4.1. L'esforç en R+D i innovació al País Basc 73
3.4.2. El sistema basc d'innovació 77
3.4.3. Les TIC al País Basc 81

"la Caixa"

3.5. Sostenibilitat ambiental 82
3.5.1. Indicadors de sostenibilitat ambiental 83
3.5.2. Processos i accions cap a la sostenibilitat 93

4. Balanç estratègic i línies d'acció 97
4.1. Balanç de Debilitats, Amenaces, Fortaleses i Oportunitats 97
4.2. Estratègies DAFO i línies d'acció 107

5. Conclusions 117

Presentació

El País Basc va iniciar durant la dècada dels anys vuitanta un important procés de reconversió industrial que ha suposat importants canvis en el seu model productiu i que ha estat possible gràcies a la col·laboració i implicació de tots els agents públics i privats de la comunitat.

Actualment, el País Basc es troba entre les regions europees més avançades econòmicament i socialment. La seva renda per capita és la més elevada entre les comunitats espanyoles i presenta un diferencial positiu en relació amb la majoria de regions de la Unió Europea. No obstant això, l'actual crisi econòmica comporta nous reptes davant dels quals cal actuar de manera eficaç per a conservar aquesta posició de lideratge.

En aquest context, l'anàlisi estratègica que presenta aquest nou volum de la Col·lecció Comunitats Autònomes sintetitza el balanç de debilitats, amenaces, fortaleses i oportunitats a què ha de fer front la comunitat basca. L'estudi comprèn, a més dels aspectes estrictament econòmics, dimensions demogràfiques, territorials, mediambientals i institucionals, que aporten una visió global de la situació competitiva de l'economia basca i permeten avaluar-ne el potencial futur. Com en anteriors volums, l'estudi finalitza amb la formulació de recomanacions i línies d'acció que es posen a disposició dels agents interessats.

Amb aquesta línia editorial, el Servei d'Estudis de "la Caixa" pretén contribuir a un millor coneixement de la complexa realitat economicoterritorial d'Espanya. Per a fer-ho, compta amb la col·laboració de Consultores de Administraciones Públicas (CAP), del Grupo Analistas. José A. Herce, soci i director d'economia del Grupo Analistas, ha estat el director tècnic del projecte, al capdavant d'un equip de consultors experts en distintes parcel·les de l'anàlisi econòmica territorial. Confio que aquest treball constitueixi una valuosa aportació al debat sobre la direcció estratègica de l'economia basca.

.

Jordi Gual
Subdirector General de "la Caixa"
Àrea d'Estudis i Anàlisi Econòmica

"la Caixa"

1. Introducció

La Comunitat Autònoma del País Basc s'ha consolidat durant l'última expansió econòmica com una de les regions més avançades de la Unió Europea, culminant una reeixida transició, no exempta d'ajustos productius i laborals dolorosos, que l'ha dut des d'una economia de base industrial convencional a enfocaments productius en què l'organització de les empreses tractores, les vinculacions entre la indústria avançada i els serveis de valor afegit i la valoració de formidables intangibles associats a l'essència mateixa del territori local han fet de la regió un sòlid cas d'èxit en el panorama espanyol, europeu i internacional.

La realització d'un diagnòstic estratègic de l'actual situació del País Basc es planteja, doncs, fins i tot en aquests moments caracteritzats per les dificultats a curt termini que planteja la sortida d'una severa recessió com la present, com la satisfacció, gens senzilla no obstant això, de la dura exigència de l'èxit, més que com la necessitat d'assolir cotes de desenvolupament àmpliament sentides pels agents.

Amb les naturals diferències territorials o personals en matèria de renda i benestar, la veritat és que el País Basc sap molt bé de quina matèria està fet el progrés econòmic i com es disputa la dura competència en l'exigent context global. Dotada d'una autonomia administrativa i fiscal que afavoreix clarament aquests processos, la comunitat es planteja la sortida de la crisi en uns termes que l'obliguen a competir amb les economies més avançades per a recuperar la plena ocupació de què gaudia abans, reinventar una vegada més els seus sectors productius, perseverar en una articulació territorial més eficient, perfeccionar el consens entre els agents socials i aprofundir l'enteniment publicoprivat entre els agents institucionals i les empreses. Aquests factors han donat a la regió la seva posició de lideratge, i han de continuar beneficiant aquest objectiu en el futur.

En aquest context regional tan característic, el present diagnòstic estratègic s'ha elaborat amb l'objectiu de proporcionar una visió global de la situació socioeconòmica i territorial de la Comunitat Autònoma del País Basc, a partir de la qual plantejar noves estratègies de desenvolupament de la comunitat a llarg termini. Un exercici, en definitiva, que transcendeixi la mera comparativa regional per a endinsar-se en el camp de la reflexió estratègica, ressaltant les bones pràctiques que estan tenint lloc a la regió, base de la seva prosperitat actual i que permetran, d'ara endavant, forjar un futur encara millor una vegada resolta la sortida de la crisi.

A continuació, en el Capítol 2 d'aquest informe, es tracten quatre dels principals processos que condicionen el desenvolupament de la regió, present i futur, i que són el suport sobre el qual s'assenten les seves activitats productives. En primer lloc s'analitzen els processos demogràfics, tant des d'un punt de vista estructural com conjuntural, influïts fonamentalment al País Basc en l'última dècada pel progressiu envelliment, aliè en gran manera a les aportacions de població immigrant que tant han dinamitzat la demografia en altres regions. A continuació s'estudien els sistemes espacials dins de la regió, analitzant en detall els sistemes de transport i la integració del País Basc en l'eix atlàntic i les connexions transfrontereres contigües i marítimes; i capçalera d'un dels més actius eixos de comunicacions terrestres de la Península. En matèria de transport són destacables l'avanç i l'articulació de les seves poblades regions urbanes que suposarà l'arribada de l'AVE. En tercer lloc, s'hi estudien els processos econòmics en els últims anys, analitzant l'evolució de les principals variables macroeconòmiques, com el PIB, l'ocupació, el sector exterior, el sector públic o els indicadors de preus i salaris. Finalment, es donarà compte dels processos normatius, amb un examen dels actors implicats, i les seves interrelacions, en el desenvolupament econòmic i social de la regió.

Al llarg del Capítol 3 s'aprofundirà en l'anàlisi dels sectors i àrees sensibles de l'economia basca, aquells que resulten claus per al foment del desenvolupament econòmic, social i ambiental durant els pròxims anys. En el primer apartat s'ofereix una anàlisi sobre les dinàmiques de creixement i cohesió que han tingut lloc a la Comunitat

Autònoma del País Basc en els últims anys, examinant les característiques que han condicionat l'acceleració del progrés de la renda per capita de la regió que l'han portat a situar-se com la més elevada d'Espanya i una de les més elevades d'Europa, i explorant les contribucions de la productivitat i l'ocupació en l'esmentat creixement, tant des d'un punt de vista general com sectorial. En segon lloc, s'hi aborda l'estructura empresarial i la capacitat per a emprendre a la regió, destacant les diverses iniciatives posades en marxa per organismes competents per a dinamitzar el teixit productiu, promoure i facilitar la creació d'empreses, i detectar oportunitats de negoci i bones pràctiques empresarials que puguin suposar majors possibilitats d'èxit i que siguin fàcilment replicables. A continuació, s'estudien els sectors amb més possibilitats de clusterització, que poden suposar l'establiment de reforçats puntals que serveixin de suport al conjunt de l'estructura productiva regional. En particular, s'aprofundeix en l'anàlisi del clúster de l'automoció, les derivades de fabricació avançada i alternativa del qual estan sent molt rellevants, i també en el d'altres sectors que presenten bones oportunitats de creixement, integració i innovació, com són el de l'aeronàutica i el de l'energia, amb indicacions dels passos que està seguint la comunitat per a transcendir més enllà de la lògica convencional dels clústers, en el desenvolupament dels quals ha estat pionera. Finalment, es realitza un estudi de caràcter transversal sobre les pautes que permeten identificar les tendències en matèria de sostenibilitat ambiental al País Basc, analitzant-ne els principals indicadors i els processos i accions més rellevants sorgits de la iniciativa pública i privada.

En el Capítol 4 s'abordaran les principals conclusions que s'extrauen d'aquest diagnòstic, a partir de les principals derivades i punts d'interès obtinguts en els capítols anteriors, usant una matriu de Debilitats, Amenaces, Fortaleses i Oportunitats, matriu DAFO, que ajudi a identificar les línies estratègiques d'acció. Per aquest motiu, es desglossen les diferents propostes estratègiques en quatre grups, en funció de les diferents combinacions de debilitats/fortaleses i amenaces/oportunitats presents: les estratègies defensives, que busquen prendre una posició de salvaguarda enfront de les amenaces que planen sobre la regió quan coexisteixen les debilitats; les estratègies proactives, orientades a aprofitar les oportunitats existents per a superar les debilitats de la regió; les estratègies reactives, que utilitzen les fortaleses tangibles i intangibles de la regió per a enfrontar-se a les amenaces i, finalment, les estratègies ofensives, basades en les fortaleses existents per a aprofitar les oportunitats detectades. No es tracta d'elaborar únicament una mera llista d'elements DAFO, sinó d'utilitzar aquest esquema conceptual per a obtenir una visió concreta i ordenada de les vies d'actuació possibles per al progrés de la regió.

Un últim Capítol 5, amb les principals conclusions que es desprenen de l'anàlisi estratègica realitzada, tanca aquest volum.

2. Els processos demogràfics, espacials, econòmics i institucionals

2.1. Poblament i territori

El canvi de l'estructura demogràfica del País Basc ha estat lligat a les variacions socioeconòmiques i territorials (intens creixement econòmic i atracció demogràfica fins als anys setanta, reconversió industrial dels anys vuitanta, etc.). En l'actualitat, el País Basc s'enfronta a un nou escenari en què s'ha d'apostar per un model més equilibrat i estructurat a partir de la densa xarxa urbana, així com per un model que augmenti les possibilitats d'integració amb altres territoris i que permeti posicionar el País Basc com un territori altament competitiu i de referència a Europa.

2.1.1. Anàlisi demogràfica

Segons el Padró Municipal d'Habitants de 2009, la població del País Basc ascendeix a 2.171.243 habitants, el 4,7% del total d'Espanya. A escala interna, Biscaia és la província més poblada amb el 53,1% dels habitants de la comunitat, seguida de Guipúscoa amb el 32,5% i Àlaba, la menys poblada, amb el 14,4% dels habitants.

Atenent a una visió històrica (vegeu gràfic adjunt), en els anys seixanta del segle passat la població del País Basc aconsegueix el seu màxim creixement interanual, amb un increment demogràfic del 3,74% de variació mitjana anual entre 1960 i 1970.

En les últimes dècades, la dinàmica demogràfica del País Basc ha experimentat canvis profunds. Com es pot observar en la taula de la pàgina següent, la reconversió industrial va parar en sec l'expansió demogràfica de dècades anteriors, que va registrar un descens del -1,8% entre 1981 i 1991. Aquesta dinàmica negativa comença a revertir durant els anys noranta, dècada en què es frena el decreixement (-0,1%). Finalment, entre 2001 i 2009, la nova etapa de fort desenvolupament econòmic i la immigració que en deriva han suposat que el 2009 la població sigui un 3,3% superior a la de l'any 2001.

La reconversió industrial posa fi a les migracions laborals cap a les àrees urbanoindustrials biscaï-

Evolució de la població del País Basc (1950-2009)

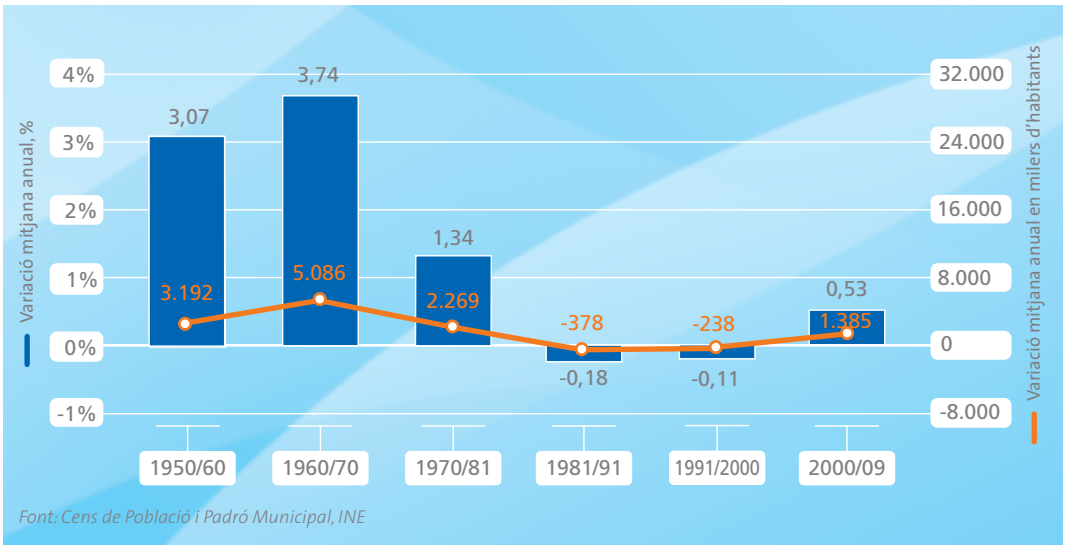

Font: Cens de Població i Padró Municipal, INE

nes i guipuscoanes, i s'inicia la reducció dels creixements poblacionals interanuals, els quals tenen el seu mínim durant els anys vuitanta, quan s'inicia un període de decreixement interanual entorn del -0,2% de mitjana. Aquesta dinàmica negativa es prolonga en la dècada dels anys noranta, encara que en el període 2000-2009 s'inicia una lleu recuperació fins a aconseguir el 0,53% de creixement mitjà anual.

Però aquesta evolució no ha estat homogènia a tot el territori. A causa de les diferències existents en la conjuntura i processos econòmics, la població ha experimentat una evolució diferent a les tres províncies. Mentre que les de la Cornisa Cantàbrica, Biscaia i Guipúscoa, han patit un decreixement demogràfic a causa de la recessió industrial de finals de l'últim terç del segle XX, Àlaba, a l'eix de l'Ebre, ha experimentat una intensa expansió industrial i empresarial que es tradueix en un creixement demogràfic ininterromput des dels anys vuitanta. No obstant això, amb el canvi de segle, Biscaia i Guipúscoa aconsegueixen superar la tendència regressiva gràcies al fenomen de la immigració estrangera.

L'estructura per edats i sexes de la població del País Basc adopta el patró propi de les societats europees madures. Cal assenyalar que hi ha especificitats en l'estructura basca respecte d'Espanya que es poden observar en la piràmide representada a continuació.

És significatiu el major percentatge de població a partir dels 45 anys d'edat que resideix al País Basc respecte de la mitjana espanyola en ambdós sexes. L'esmentada situació és el resultat de l'atracció migratòria que va exercir el País Basc sobre altres comunitats espanyoles i l'increment paral·lel de la natalitat de les famílies d'immigrants que s'hi van instal·lar en els anys d'auge de la indústria basca. En l'interval entre els 60 i 64 anys l'avantatge ascendeix al 0,43% per al País Basc.

Contràriament, la població dels intervals inferiors a 34 anys, tant en homes com en dones, representa al País Basc un percentatge menor que el de la mitjana espanyola. Aquestes generacions joves "buides" són conseqüència de les dificultats socioeconòmiques i polítiques dels anys de la reconversió industrial, que van aguditzar el procés de transició sociodemogràfica i van canviar els fluxos d'entrada de població jove per fluxos de sortida; tot això es va traduir en un descens molt acusat de la natalitat. No obstant això, en la base de la piràmide s'observa una millora en els grups de 0 a 9 anys, en els quals, a més, les diferències amb la mitjana espanyola no són tan acusades. Aquesta recuperació és induïda pel repunt de la natalitat, en el qual els immigrants estrangers tenen un protagonisme creixent.

Evolució de la població a les províncies basques
Variacions en % acumulades per períodes

	1981/1991	1991/2001	2001/2009
Àlaba	5,7%	6,0%	8,6%
Guipúzcoa	-2,6%	0,5%	3,7%
Biscaia	-2,9%	-1,9%	1,7%
País Basc	-1,8%	-0,1%	3,3%

Font: INE

Piràmide demogràfica del País Basc i Espanya (2009)

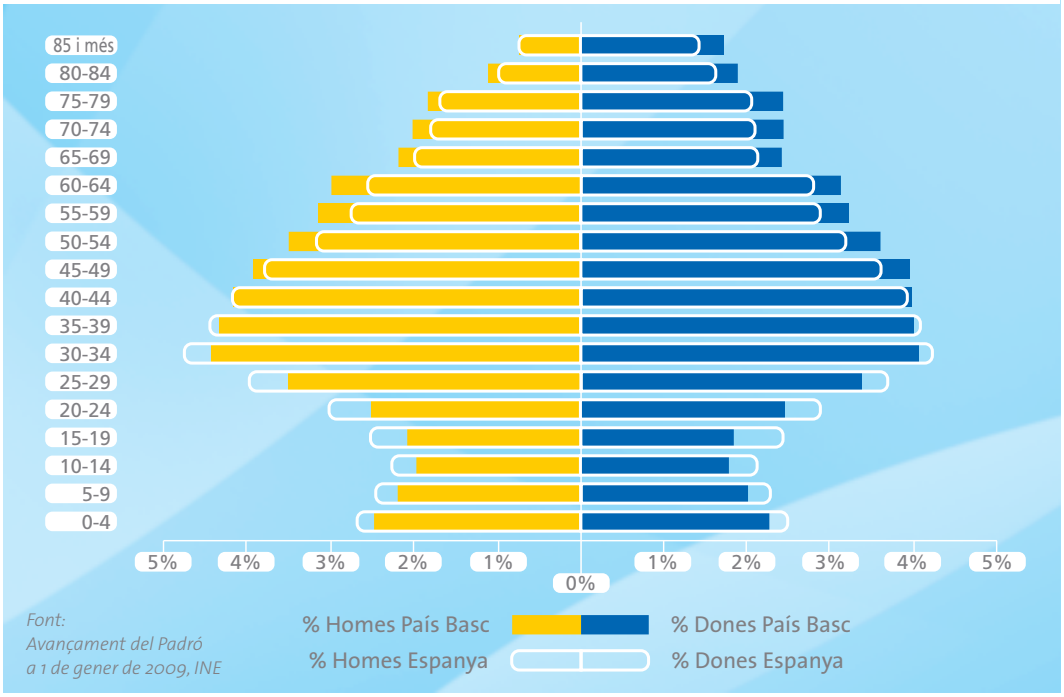

Font:
Avançament del Padró a 1 de gener de 2009, INE

L'expansió econòmica, gairebé ininterrompuda –des de mitjan anys noranta fins al 2008– ha generat un nou procés d'atracció migratòria cap al País Basc, però aquesta vegada ja no d'altres comunitats sinó d'origen extern.

El 2009 els estrangers residents al País Basc ascendeixen a 132.189 habitants, mentre que el 2001 eren 27.438 i a penes representaven l'1,3% de la població. Aquest ascens mitiga el relatiu retard del procés immigratori respecte d'altres comunitats: 6,1% de la població basca, enfront de les xifres de la Comunitat de Madrid i Catalunya, on els estrangers equivalen a un 16,4% i un 15,9%, respectivament, i també sensiblement per darrere de la mitjana espanyola, 11,4%. Lògicament, la crisi econòmica actual està reduint significativament la capacitat d'atracció migratòria: la variació interanual 2008-2009 va ser del 12,7%, enfront del 19,1% entre 2007 i 2008.

La gran majoria dels nous residents del País Basc procedeixen de l'Amèrica Llatina, que acapara el 45,6% de la població estrangera. Dins d'aquest col·lectiu, les dones representen el 60% del total. Aquest fenomen es deu al fet que les dones han trobat una abundant oferta d'ocupació en el sector serveis (en els àmbits del comerç, l'hostaleria i ajuda a domicili). En la resta de nacionalitats es produeix el fenomen contrari, amb una clara masculinització de les migracions, bé sigui per l'atracció cap a ocupacions més masculinitzades –com la construcció– o les majors reticències de tipus cultural a la migració femenina. La nacionalitat estrangera més representativa és la romanesa, que acapara l'11% dels estrangers. També, pel que fa a la UE, és molt alt el pes de la nacionalitat portuguesa, amb un 7%. Ambdós col·lectius, a l'hora d'emigrar, tenen la seva motivació en l'oferta de treball en sectors com la construcció, la indústria i la pesca, entre d'altres. Si exceptuem romanesos i portuguesos, els països de la UE només representen un 8,4%, per sota del 41% de mitjana a Espanya. Aquesta situació és resultat de la menor atracció per motius residencials de ciutadans de la UE, enfront d'altres comunitats

Població estrangera al País Basc

Gener de 2009

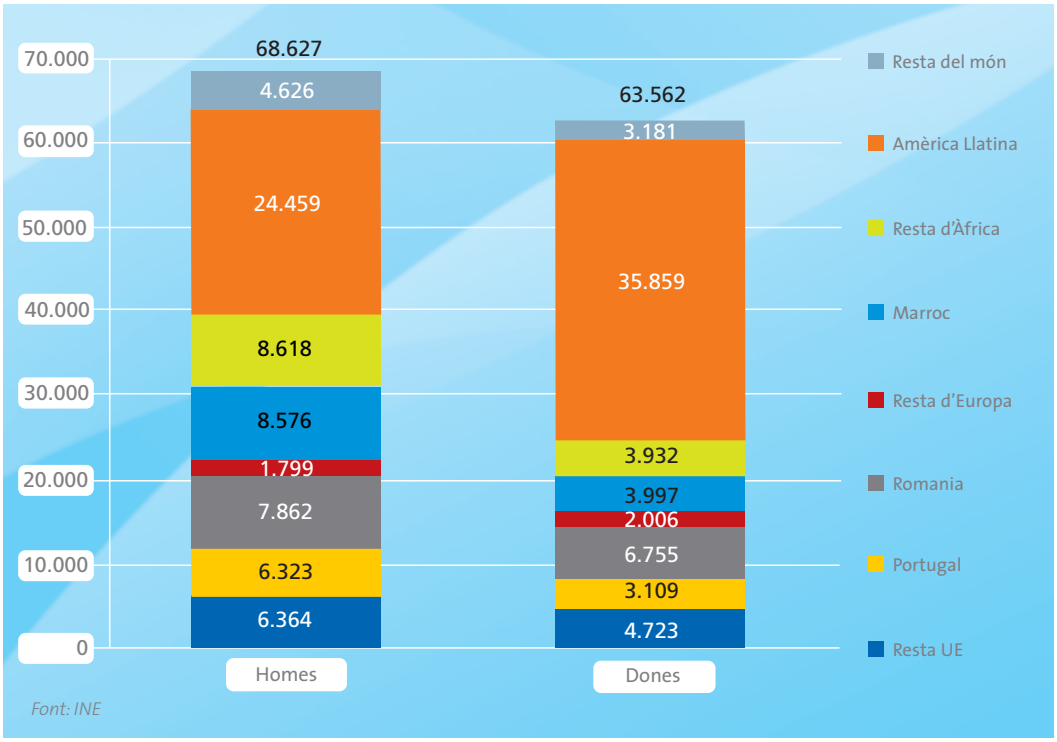

Font: INE

del litoral mediterrani i dels dos arxipèlags. No s'ha d'oblidar, però, que la localització fronterera amb França suposa un gran flux de treballadors que acudeixen diàriament al País Basc però que, per diverses raons, no canvien el seu lloc de residència i, per tant, no es reflecteix la dimensió real d'aquest grup entre els estrangers residents.

En el gràfic que es mostra a continuació és possible contextualitzar temporalment l'inici del nou fenomen immigratori a partir de l'any 2000. Entre aquesta data i 2009, l'increment acumulat d'estrangers ha estat del 769,8%, mentre que la població de nacionalitat espanyola es va reduir en un 2,1%. Tenint en compte que l'increment poblacional del País Basc entre 2001 i 2009 va ser del 3,3%, s'ha de concloure que ha estat la immigració estrangera la que ha permès que la població resident basca no decreixi i la que, a més, ha proporcionat l'aportació poblacional necessària perquè s'origini un creixement demogràfic en els últims anys.

Evolució demogràfica del País Basc segons l'origen de la població (1998-2009)

Variació interanual absoluta

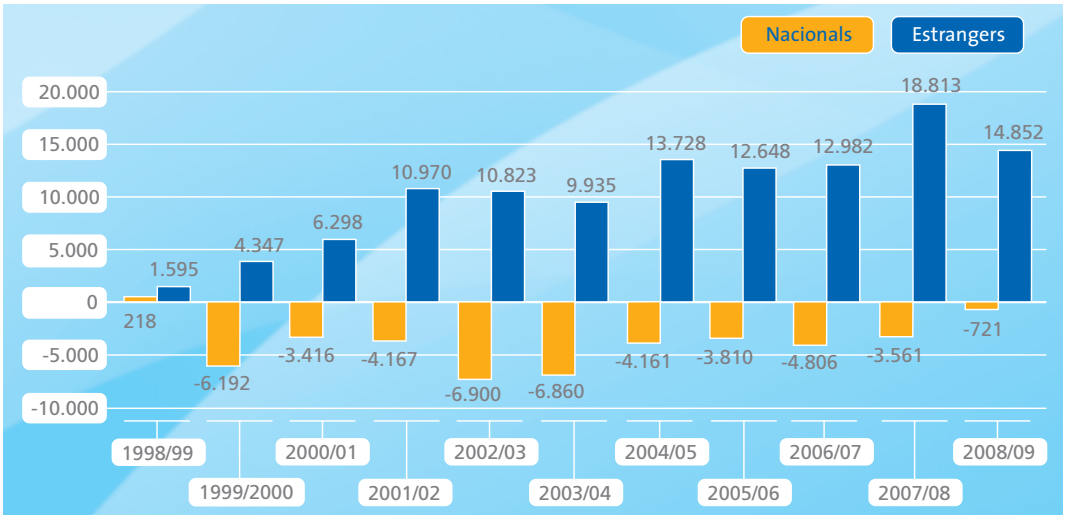

Font: Padró Municipal, INE

2.1.2. Estructura urbanoterritorial

El territori basc suma una superfície total de 7.235 km^2, que representa a penes un 1,4% de la superfície total d'Espanya. Aquesta dimensió situa la comunitat basca a la cua del rànquing de comunitats per extensió (lloc 14, únicament per damunt de Cantàbria, la Rioja i Balears).

L'estructura local s'organitza en 251 municipis, amb una mitjana de 8.500 habitants, per damunt de la ràtio d'Espanya, que és de 6.000 residents, fet que a priori implica una major viabilitat dels mateixos. No obstant això, el repartiment de la població per estrats és molt desigual.

La jerarquia urbana està encapçalada pels quinze municipis urbans que superen els 25.000 habitants i que, en conjunt, sumen més d'1.300.000 habitants, la qual cosa representa més d'un 60% del total de la població basca. Com es reflecteix en el gràfic adjunt, d'aquests quinze municipis, nou es localitzen a l'àrea metropolitana de Bilbao i altres tres a l'àrea metropolitana de Donostia-Sant Sebastià (Donostialdea). Bilbao s'erigeix en la cúspide urbana, amb una àrea metropolitana que ascendeix aproximadament a 900.000 habitants[1], la qual cosa la converteix en la quinta aglomeració urbana d'Espanya. Vitòria-Gasteiz és el segon municipi urbà, però la seva àrea metropolitana a penes irradia els municipis de l'entorn i, per això, en termes agregats és superada per l'àrea metropolitana donostiarra (habitants de Do-

[1] Segons l'Àrea funcional del Bilbao metropolità establerta en les Directrius d'Ordenació del Territori del País Basc, en les quals, a més de Bilbao, s'inclouen els municipis següents: Abanto-Zierbena, Alonsotegi, Arrankudiaga, Arrigorriaga, Barakaldo, Barrika, Basauri, Berango, Bilbao, Derio, Erandio, Etxebarri, Galdakao, Getxo, Gorliz, Larrabetzu, Leioa, Lemoiz, Lezama, Loiu, Muskiz, Ortuella, Plentzia, Portugalete, Santurtzi, Sestao, Sondika, Sopelana, Ugao-Miraballes, Urduliz, Trapagaran, Zamudio, Zaratamo, Zeberio i Zierbena.

Nuclis urbans del País Basc (2009)

Municipis de més de 25.000 habitants

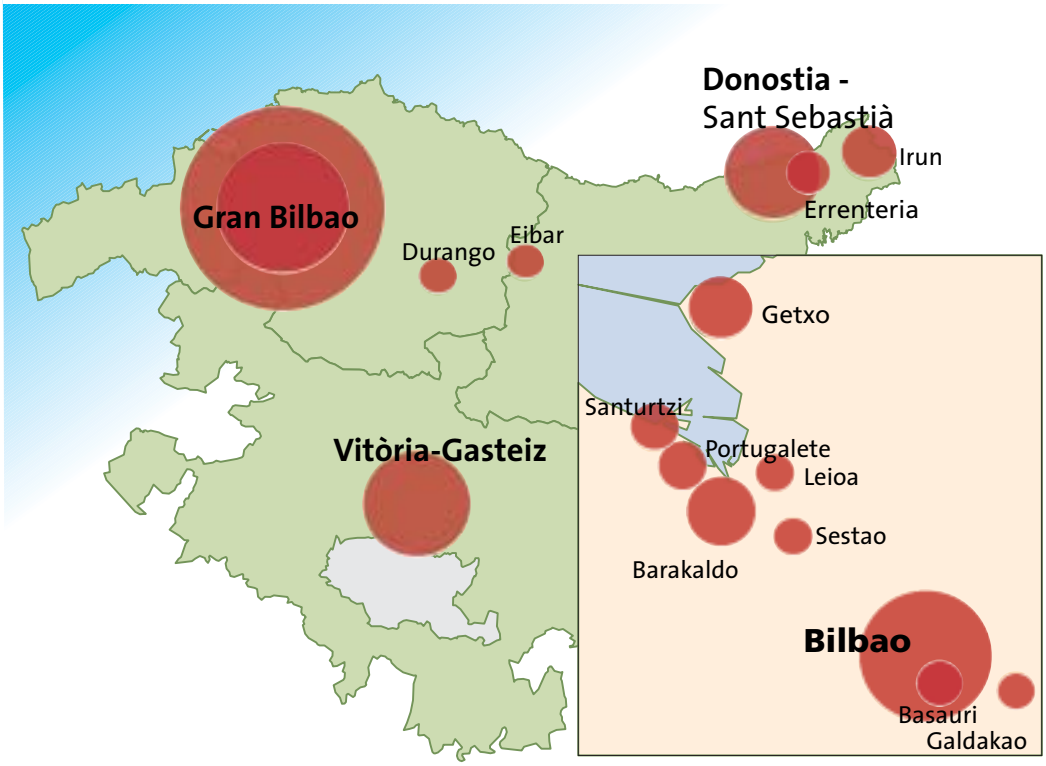

Font: Elaboració pròpia a partir de l'INE, 2009

nostialdea). La resta de localitats corresponen a importants nuclis industrials, com Durango i Eibar, que malgrat no trobar-se a cap de les àrees metropolitanes anteriorment identificades, estan connectats i integrats en la gran conurbació basca.

L'expansió urbanoterritorial està generant corones periurbanes cada vegada més allunyades. Aquesta és la situació dels municipis amb menys de 2.500 habitants, que en el període 2001-2008 han incrementat la seva població en un 13%, enfront del 2,6% del conjunt basc. Dit d'una altra manera, els processos centrífugs estan afavorint la sortida de població de les àrees urbanes més densificades i madures, on l'oferta d'habitatges és reduïda i a preus més elevats. Aquesta situació explica l'estancament demogràfic de Bilbao (-0,2%) en el període 2001-2008, o el declivi del -2,6% dels municipis entre 25.000 i 50.000 habitants, bàsicament integrat pels nuclis urbans satèl·lits de les àrees metropolitanes o capçaleres urbanes intermèdies. No obstant això, l'excepció es troba a la ciutat de Vitòria-Gasteiz, que va créixer un 6% entre 2001 i 2008, la qual cosa suposa el 25% del creixement poblacional experimentat pel conjunt del País Basc en l'esmentat període de temps. Això es deu a l'atracció residencial que ha suposat el creixement econòmic experimentat pel municipi alabès. A més, la gran extensió del municipi de Vitòria ha permès que tota la nova població s'assentés dins dels seus límits i no fos polaritzada pels municipis suburbans pròxims com ocorre en el cas de Bilbao i Sant Sebastià.

Creixement poblacional per intervals al País Basc (2001-2008)

En xifres absolutes i en %

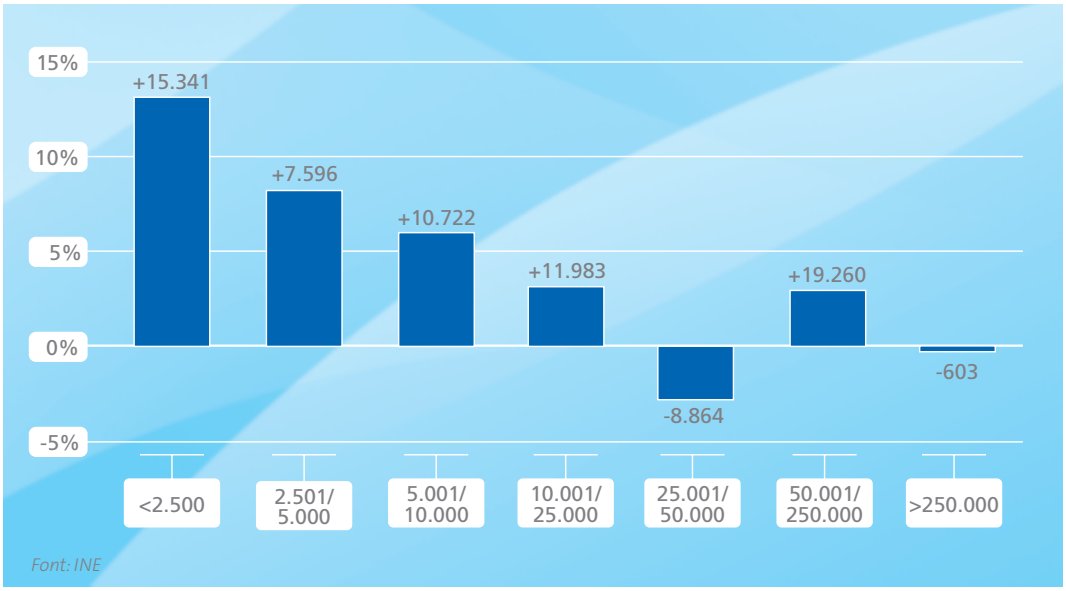

Font: INE

En el seu conjunt, el País Basc correspon a una regió urbana conurbada que, a partir de les tres capitals, organitza un sistema de ciutats de petita i mitjana grandària que, globalment, conformen una xarxa urbana interconnectada per les xarxes i fluxos de transport.

Històricament, la primera d'aquestes capitals que va assolir el rang d'àrea metropolitana va ser Bilbao, ciutat que en l'actualitat absorbeix en la seva àrea metropolitana 904.000 habitants, xifra que suposa el 79,2% sobre el total provincial i el 44,9% sobre el total del País Basc. La dimensió territorial de l'anomenat Gran Bilbao s'estén sobre un 22,5% de la superfície de Biscaia i el 6,9% de la superfície autonòmica total. Aquest territori compta amb un pla d'ordenació propi que s'ocupa de l'urbanisme i el transport: el Pla Territorial Parcial de Bilbao Metropolità, aprovat el 2006. Paral·lelament, d'ençà dels anys noranta, i a fi d'ordenar i desenvolupar l'àrea metropolitana de Bilbao, s'han anat concertant diversos projectes per al desenvolupament de determinats àmbits socioeconòmics de la conurbació. Entre altres, destaca el Pla Bilbao Ria 2000[2] la missió del qual, des de 1992, ha estat la regeneració urbanística de Bilbao i el seu entorn. Així mateix, hi ha l'associació Bilbao Metròpoli-30, constituïda el 1991 per l'Ajuntament de Bilbao, la Diputació Foral de Biscaia, el Govern Basc i diverses entitats públiques i privades per a la revitalització del Bilbao Metropolità.

L'àrea metropolitana de Donostia-Sant Sebastià (386.000 habitants) es localitza a la zona ocupada per l'anomenada comarca de Donostialdea-Baix Bidasoa. Igual que l'àrea bilbaïna, la comarca compta amb una ordenació específica per al funcionament i coordinació de les poblacions incloses en la seva àrea metropolitana. En aquest

[2] L'any 1992, els principals municipis de la comarca i l'àrea metropolitana, Bilbao i Barakaldo, van constituir juntament amb la Diputació de Biscaia i les administracions nacional i autonòmica l'entitat Bilbao Ria 2000.

cas, es tracta del Pla Territorial Parcial de Donostia-Sant Sebastià (Donostialdea-Baix Bidasoa), iniciat el 1995 i revisat l'any 2003.

Vitòria s'ha desenvolupat i crescut d'una manera molt destacada en els últims anys, gràcies a posseir un terme municipal de grans dimensions que, amb 276,81 km^2, ocupa el 9,1% de la superfície d'Àlaba. Aquesta característica ha permès concentrar el creixement dins del mateix municipi, minimitzant la necessitat d'expansió metropolitana externa. Aquesta situació, però, no ha estat un obstacle perquè s'hagin intensificat les sinergies i impulsos amb altres municipis de l'entorn, fet que va justificar que l'any 2004 s'establís un Pla Territorial Parcial d'Àlaba Central, que expressa el dinamisme d'aquesta àrea funcional.

La continuïtat urbana sobrepassa la frontera, i s'estén a altres àrees urbanes del departament dels Pirineus Atlàntics, conformant l'anomenada Euroregió Basca. Es tracta d'un gran eix que engloba les tres capitals basques, Baiona i Biarritz, i que a més es prolonga de manera discontínua fins a Bordeus. L'Euroregió està per damunt de les fronteres administratives i és impulsada per la Unió Europea per a promocionar la construcció europea. Dins d'aquesta regió es troba l'eurociutat basca Baiona-Sant Sebastià (600.000 habitants).

La projecció i relacions interterritorials del País Basc es refermen amb la seva inclusió en l'anomenat Arc Atlàntic europeu, una associació de 28 regions de la Unió Europea que s'han unit sota una comissió que busca la cooperació i el desenvolupament de projectes transnacionals en conjunt.

Estructures urbanoterritorials del País Basc, àrees i habitants (2009)

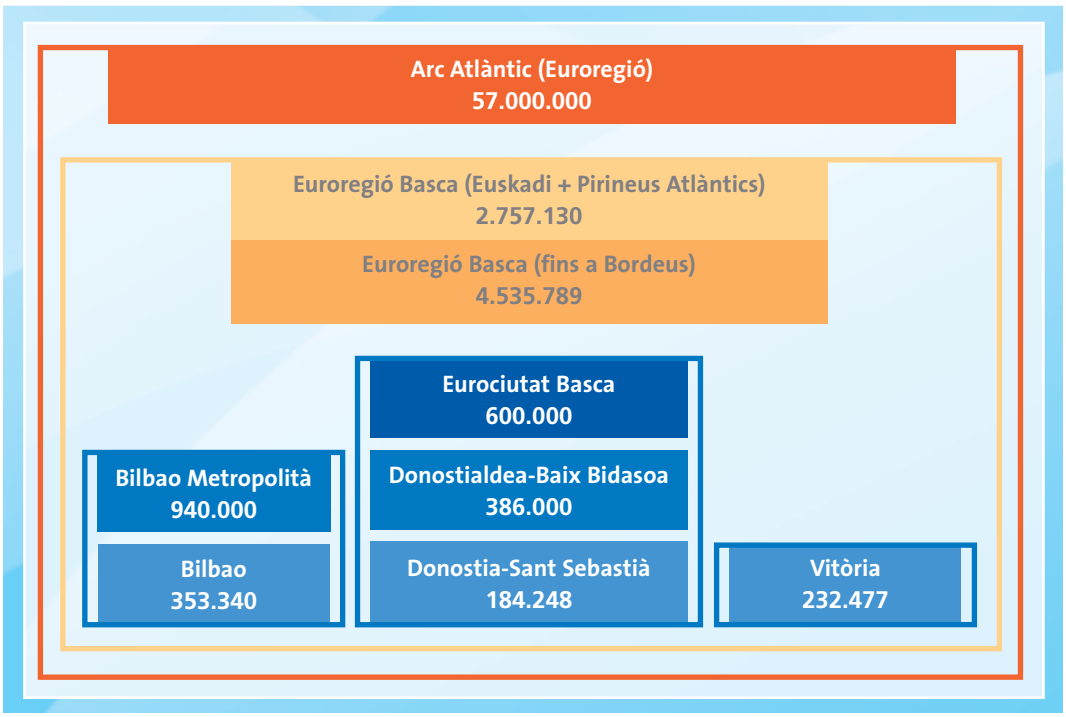

2.2. Els transports com a vector de desenvolupament: País Basc "Porta d'Europa"

El País Basc es localitza en una cruïlla de comunicacions entre Espanya i Europa. La seva posició estratègica es reflecteix en els intensos fluxos que registren els seus corredors de transport cap a Europa i la resta de la Península.

L'organització territorial al País Basc es basa en un sistema urbà molt dens i interconnectat. Aquesta situació provoca que els desplaçaments diaris, principalment de tipus pendular, siguin molt intensos tant dins de les àrees urbanes com els interurbans. El principal suport modal que satisfà aquesta intensa demanda és l'automòbil privat, 67,2% dels desplaçaments, seguit de l'autobús, 17%, i, finalment, el tren amb el 13,3%. El transport ferroviari només té una certa rellevància en els històrics corredors urbans de rang metropolità per on discorren les línies de rodalies de Biscaia i Guipúscoa, i de manera creixent a les localitats de la Ria de Bilbao, per on discorre la moderna xarxa de metro. Per a les connexions interurbanes entre les grans capitals basques, el tren té un ús insignificant en comparació amb els transports per carretera, perquè el ferrocarril és deficient tant en la seva cobertura territorial, com en temps i freqüències.

La mobilitat és també molt intensa amb els territoris limítrofs al País Basc. Les relacions amb Cantàbria originen 60.258 desplaçaments diaris (amb origen i destinació en aquesta comunitat) i es deuen en gran manera als nombrosos "commuters" o població flotant que oscil·la entre l'est de Cantàbria i el Gran Bilbao. També destaquen els fluxos amb Burgos, 55.971 desplaçaments diaris, especialment intensos amb la localitat de Miranda de Ebro i el comtat de Treviño. La resta de desplaçaments diaris, per ordre d'importància, són amb França (25.746 viatges), Navarra (23.773) i la Rioja (20.791). Finalment, també són ressenyables els 19.838 viatges que des del territori basc

Distribució modal dels desplaçaments diaris interns al País Basc (2008)

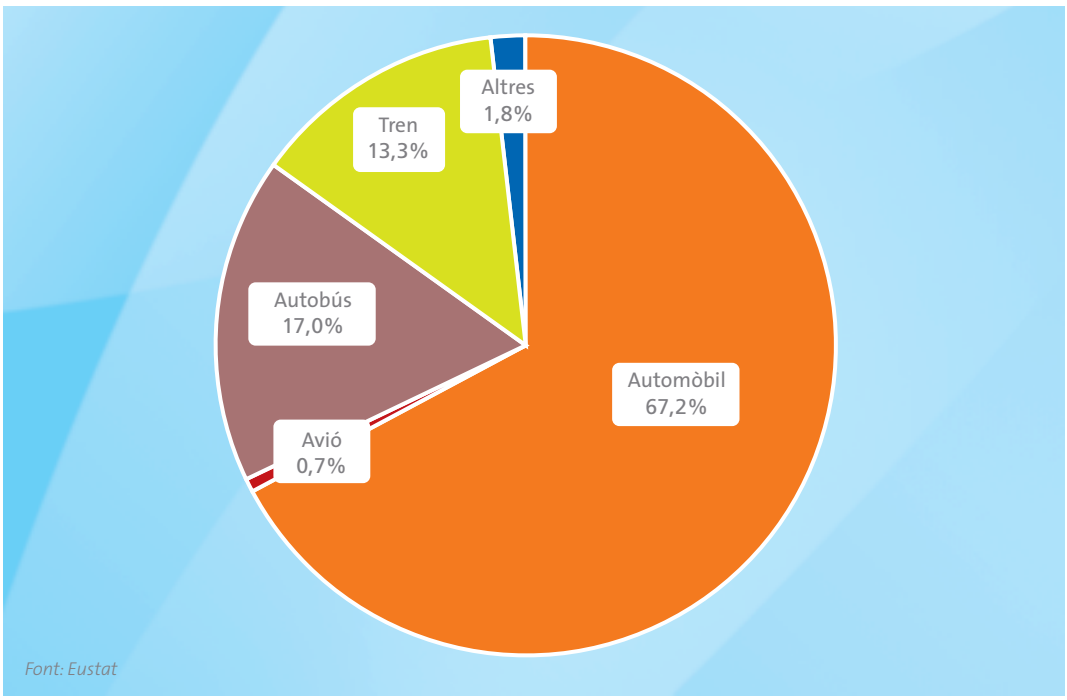

Font: Eustat

Nombre de desplaçaments diaris amb origen i destinació País Basc (2007)

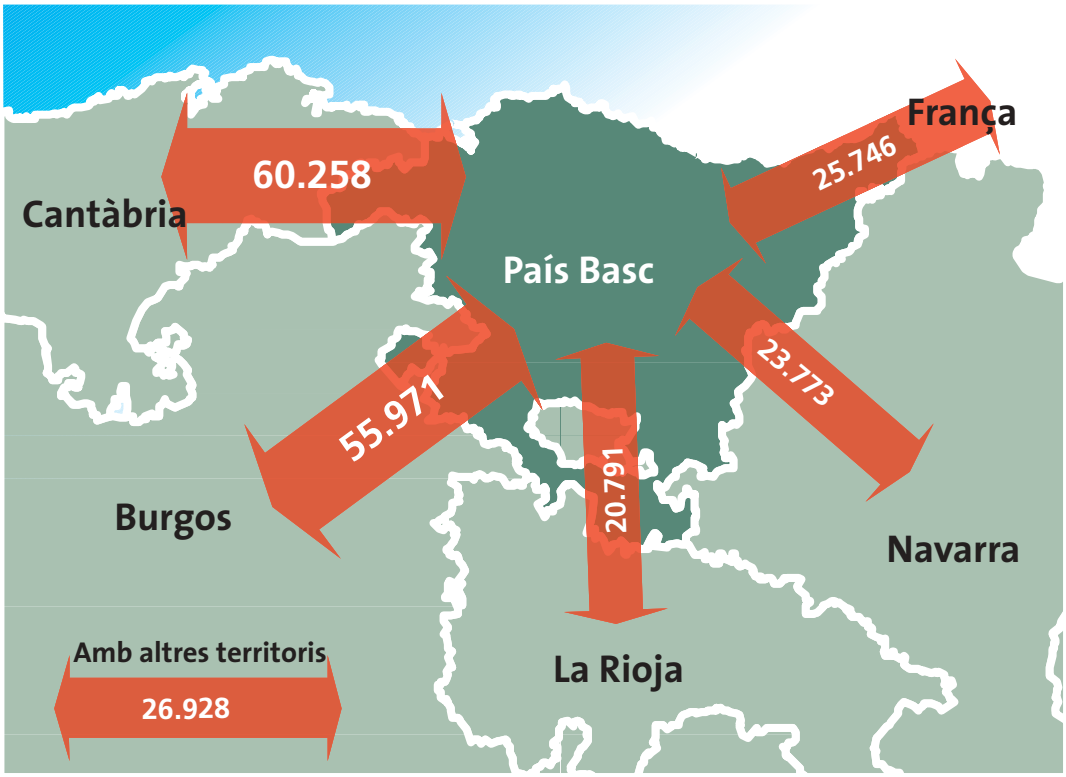

Font: Estudi de Mobilitat a la CAB, 2007

es fan a altres destinacions. La raó d'aquests significatius desplaçaments extraterritorials es troba en el fet que l'òrbita d'influència socioeconòmica directa del País Basc integra aquests territoris, fet que es tradueix en un flux constant de viatges (molts de tipus pendular).

Per a satisfer la demanda de mobilitat, tant interna com externa, el País Basc compta amb un modern sistema de transports, que es recolza en la densa xarxa viària d'alta capacitat, la xarxa d'aeroports, de la qual destaca l'aeroport internacional de Sondika, i el Port de Bilbao, líder del Cantàbric.

En canvi, el transport per ferrocarril a penes ha evolucionat en els últims anys. El seu traçat vuitcentista i dificultats orogràfiques converteixen el tren en un mitjà de transport molt poc atractiu enfront d'altres mitjans. La potenciació del tren requereix un desenvolupament de línies ferroviàries interurbanes que permetin una mobilitat ràpida i fiable, tant de passatgers com de mercaderies, i que superin l'estrangulació existent en la xarxa ferroviària basca en la seva connexió amb la resta d'Europa.

Els primers passos fets en aquest sentit s'estan materialitzant en l'anomenada "Y Basca", una infraestructura que en un futur pròxim facilitarà significativament la interconnexió de les tres capitals, així com les relacions amb la resta de la Península i amb Europa. Altres projectes que avancen positivament són les diferents variants i vies d'alta capacitat que es construeixen a la perifèria de les principals àrees urbanes com Bilbao i Sant Sebastià i la millora d'infraestructures logístiques del Port de Bilbao, entre altres actuacions.

L'ampliació de la dotació d'infraestructures d'última generació –com l'alta velocitat– és un factor de competitivitat per a aquesta comunitat autònoma. La conclusió d'aquests projectes convertirà el País Basc en un dels punts estratègics en la xarxa europea de transport, amb tot els beneficis socioeconòmics que això comporta.

Tots els projectes assenyalats anteriorment han de respondre tant a les demandes internes del País Basc com a les externes amb la resta de territoris limítrofs.

2.2.1. La xarxa de comunicacions per carretera

En les últimes dècades, les anomenades vies d'alta capacitat que s'han desenvolupat al País Basc han facilitat notablement el transport per carretera, tant de mercaderies com de passatgers. Actualment, la xarxa de carreteres s'estructura entorn de quatre grans eixos de vertebració:

- El corredor Cantàbric que conforma l'A-8/AP-8 i que, a més de connectar Bilbao i Sant Sebastià, permet la comunicació amb França i la resta de la Cornisa Cantàbrica.
- L'eix de l'A-1 i l'AP-1, que comuniquen Vitòria amb Sant Sebastià, així com amb Madrid, l'eix de l'Ebre i França.
- L'autopista de peatge AP-68, que possibilita les comunicacions directes entre Bilbao i Vitòria, així com amb l'eix de l'Ebre cap al Mediterrani.
- Les vies que permeten la ràpida connexió amb Navarra i l'àrea pirinenca, l'A-10 i l'A-15.

Per alleujar els problemes de congestió en els cinturons de circumval·lació tant de Bilbao com de

Xarxa de carreteres del País Basc i entorn territorial

Font: Ministeri de Foment i Govern Basc

Sant Sebastià, s'estan construint autopistes de peatge que proporcionaran alternatives per al trànsit interurbà així com una millora en el transport dins d'aquestes àrees metropolitanes. A l'entorn de Bilbao s'està executant la Variant Sud Metropolitana de Bilbao "Supersur", que oferirà als conductors de l'A-8 la possibilitat d'evitar el pas per la circumval·lació urbana de la ciutat. Aquesta infraestructura arrencarà de l'actual A-8, prop de Muskiz, per a finalitzar el seu trajecte de tornada a l'A-8, vora Amorebieta. L'altra gran infraestructura en construcció és el segon cinturó de Sant Sebastià, que evitarà el pas per la ciutat i facilitarà les comunicacions entre l'A-8 i l'A-1, i entre Errenteria i Usurbil.

Una de les peculiaritats de la xarxa viària basca és el fet que un alt percentatge de vies d'alta capacitat estan penalitzades per peatges: un 40% enfront del 20% de mitjana a Espanya. Aquestes vies ofereixen més seguretat i velocitat mitjana als vehicles, però graven el transport de mercaderies i viatgers, sobretot si tenim en compte que la major part dels quilòmetres de vies de peatge al País Basc es localitza a les autopistes que comuniquen les tres capitals basques.

En el cas de les autovies i carreteres de doble calçada, el 60% del total de la xarxa d'alta capacitat, hi ha punts de gran saturació del trànsit, especialment a l'A-8, dins de l'àrea metropolitana de Bilbao o a les proximitats del pas fronterer d'Irun.

Els projectes iniciats per a acabar amb els problemes de congestió entorn de les grans ciutats suposen una mesura encertada i necessària, però també és oportú que es complementin amb la millora en la seguretat i manteniment de les vies secundàries (el 86,4% del total de la xarxa), les quals són fonamentals en un territori com el basc, caracteritzat per les dificultats orogràfiques i una alta densitat de població en àrees rurals molt disperses pel territori.

2.2.2. Xarxa ferroviària: la "Y Basca"

El País Basc compta amb una de les xarxes més denses de traçat ferroviari espanyol a causa, en gran manera, del seu passat industrial, però que en l'actualitat no encaixa amb les demandes potencials de transport de viatgers i mercaderies. Ens trobem davant d'una xarxa que, per la

Xarxa d'alta capacitat per tipus: País Basc i mitjana d'Espanya (2007)

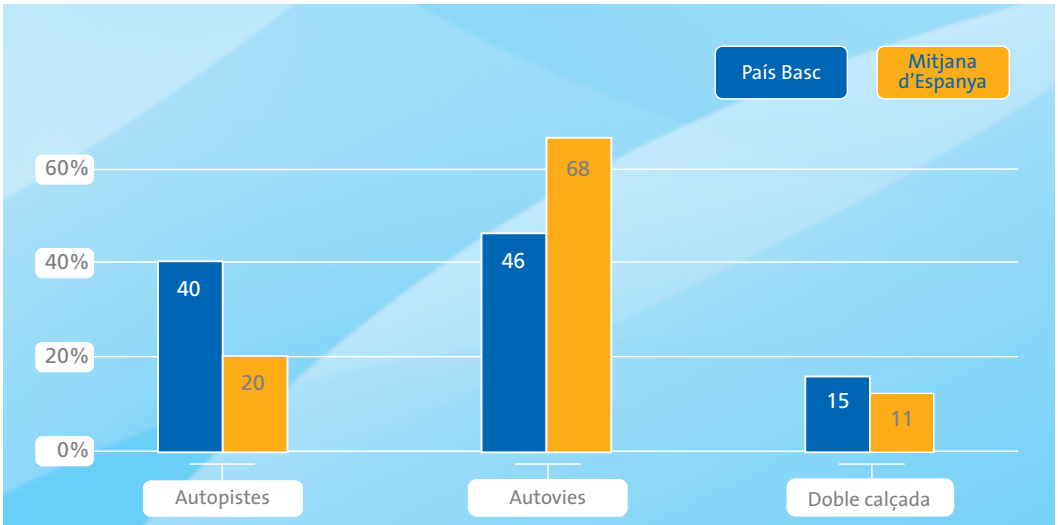

Font: Direcció General de Carreteres. Ministeri de Foment

seva antiguitat i limitacions orogràfiques, ofereix uns temps de viatge molt poc competitius respecte del transport per carretera (vegeu gràfic següent).

La complexitat de la malla ferroviària del País Basc s'exemplifica amb l'existència de tres xarxes amb operadors diferents: RENFE, Euskotren i FEVE. La xarxa d'ample ibèric operada per RENFE atén principalment els desplaçaments de llarg recorregut amb altres comunitats autònomes (bàsicament entre les tres capitals basques i Madrid). La xarxa de via estreta està formada per tres línies de rodalies operades per Euskotren (amb un total de 181,1 km) i una línia que connecta amb Cantàbria operada per FEVE. La presència de tres operadors ferroviaris, i els trams amb diferents amples de via, dificulta les compatibilitats entre la xarxa quant a la sincronització horària dels transbordaments. A més, els dos amples de via no són compatibles amb l'ample europeu, convertint la frontera en un coll d'ampolla en les connexions ferroviàries amb França i la resta d'Europa. D'altra banda, gran part dels serveis oferts per aquests operadors atenen demandes a les àrees urbanes més densament poblades per la qual cosa es fa difícil conjugar els usos suburbans amb els de mercaderies i viatgers de llarg recorregut, fet que redueix també el camp de maniobra per a desenvolupar la intermodalitat.

En aquest context, i per a donar resposta als problemes competitius del ferrocarril en l'àmbit regional basc, s'està executant una nova xarxa d'alta velocitat amb ample europeu que, a manera de lletra Y, comunicarà les tres capitals basques entre si (mal comunicades per tren) i amb la resta d'Espanya i Europa. La "Y Basca" no beneficiarà en exclusiva les grans capitals basques, sinó que també afavorirà altres nodes intermedis, ja que inclou parades a Ezkio-Itsaso, Astigarraga i Irun. D'aquesta manera, l'alta velocitat suposarà una revolució en les comunicacions, ja que els temps i el confort dels viatges són clarament competitius (vegeu gràfic adjunt) enfront de l'automòbil en els desplaçaments mitjans. No

Guany de temps respecte d'altres mitjans de transport per la "Y" basca

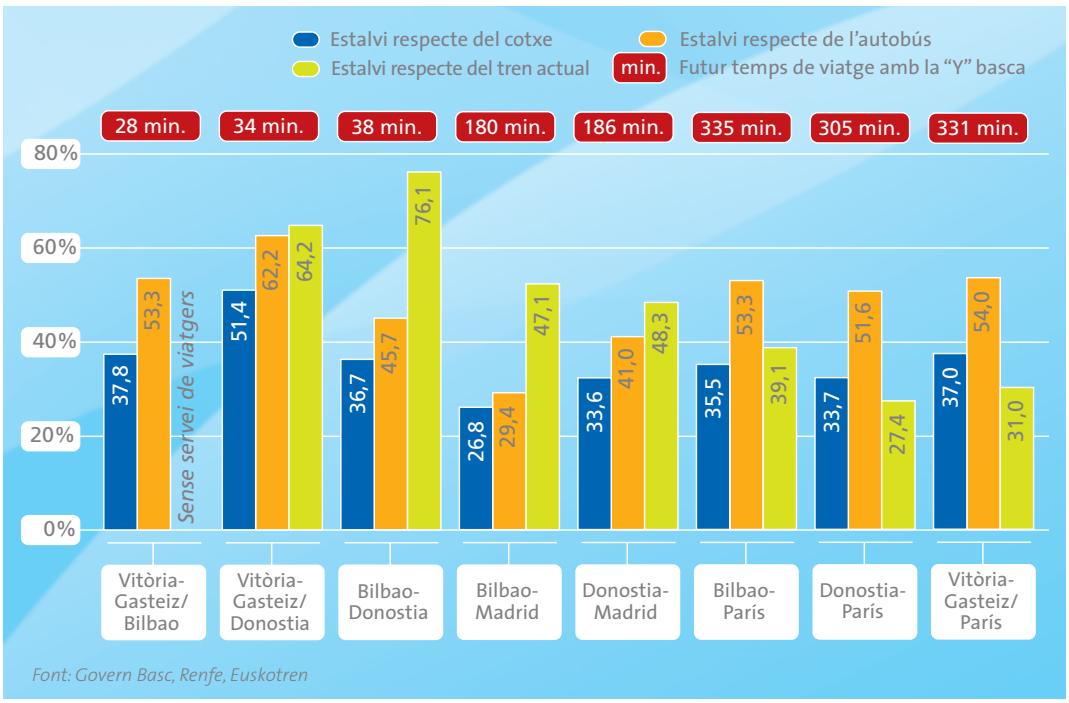

Font: Govern Basc, Renfe, Euskotren

País Basc en la xarxa d'alta velocitat

Font: Ministeri de Foment

obstant això, hi ha objeccions a la capacitat de l'alta velocitat per a canalitzar els fluxos interns entre les capitals basques pel seu major cost. Aquestes incògnites poden quedar resoltes si es desenvolupen serveis de llançadora més econòmics i amb la possibilitat d'abonaments, com ja ha succeït en altres serveis de RENFE (per exemple, entre Madrid i les ciutats de Toledo, Segòvia i Valladolid).

Les expectatives del transport ferroviari de mercaderies també són molt altes. Per la seva localització geogràfica, el País Basc és un pas obligat per a les mercaderies de l'anomenat Corredor Atlàntic entre Europa, la Península i el nord d'Àfrica. En l'actualitat, la necessitat de fer un canvi de tipus de via a la frontera amb França suposa un fre per al transport ferroviari de mercaderies, ja que augmenta els costos i temps de transport. Aquesta circumstància ha provocat que el trànsit ferroviari de mercaderies amb Europa sigui de tan sols el 4%, enfront del 96% que s'envia per carretera.

Un altre dels inconvenients importants amb què s'enfronta el transport de mercaderies és la saturació actual de la xarxa ferroviària per part dels serveis de rodalies. Així, per exemple, els accessos al Port de Bilbao han de ser compartits amb el pas dels trens de rodalies, la qual cosa dificulta la intermodalitat portuària.

Tampoc no s'ha concretat la integració del transport de mercaderies en la "Y Basca". Una alternativa viable i pràctica seria potenciar una xarxa exclusiva per al transport de mercaderies a partir de la xarxa convencional alliberada en gran part pel desenvolupament de la xarxa d'alta velocitat de viatgers. Per fer-ho, seria necessari solucionar els conflictes d'interessos i necessitats de transport de viatgers a les proximitats de les grans ciutats basques, creant noves variants o accessos als diferents punts d'intercanvi logístic de manera ràpida, flexible i amb el menor perjudici per al transport públic ferroviari.

2.2.3. Enclavament portuari europeu

El Port de Bilbao és, per volum de tones descarregades, el més important de la Cornisa Cantàbrica i del sud-oest de França. A Bilbao es transporta un total de 38.423.000 tones anuals, quasi el doble que en el segon port del Cantàbric, Gijón. La resta de ports indicats en el quadre adjunt mobilitzen una quarta part o menys de mercaderies que Bilbao. Entre aquests es troba el segon port del País Basc, localitzat a Pasajes, que va registrar uns moviments de 5.023.000 tones el 2008.

El lideratge del Port de Bilbao

El Port de Bilbao ocupa una posició central en la façana atlàntica europea. S'ubica en la denominada autopista del mar *Motorway of the Sea of Western Europe*, que comunica Portugal i Espanya amb el mar del Nord i que està sent impulsada des de la Unió Europea. Es calcula que la posada en marxa de les autopistes del mar pot suposar, en el cas de Bilbao, uns estalvis econòmics per al transportista per carretera d'entre el 12% i el 25% i una reducció del pas de camions per la frontera de 1.000 vehicles a la setmana. En aquest sentit, és necessari resoldre les dificultats derivades de l'escassa flexibilitat que es dóna en els sectors dedicats al transport de mercaderies que operen als ports del País Basc.

Segons l'Autoritat Portuària del Port de Bilbao, l'àrea d'influència o *hinterland* d'aquest arriba a setze milions d'habitants en un radi de 400 km. La influència directa afecta quatre milions en 200 km de radi.

A més de la localització i la potència del seu *hinterland*, l'avantatge de Bilbao respecte d'altres ports de l'entorn prové de la seva gran capacitat per a rebre qualsevol tipus de vaixell o mercaderia a un cost per serveis molt competitiu, i també

Trànsit marítim de mercaderies per ports (2008)

En milers de tones

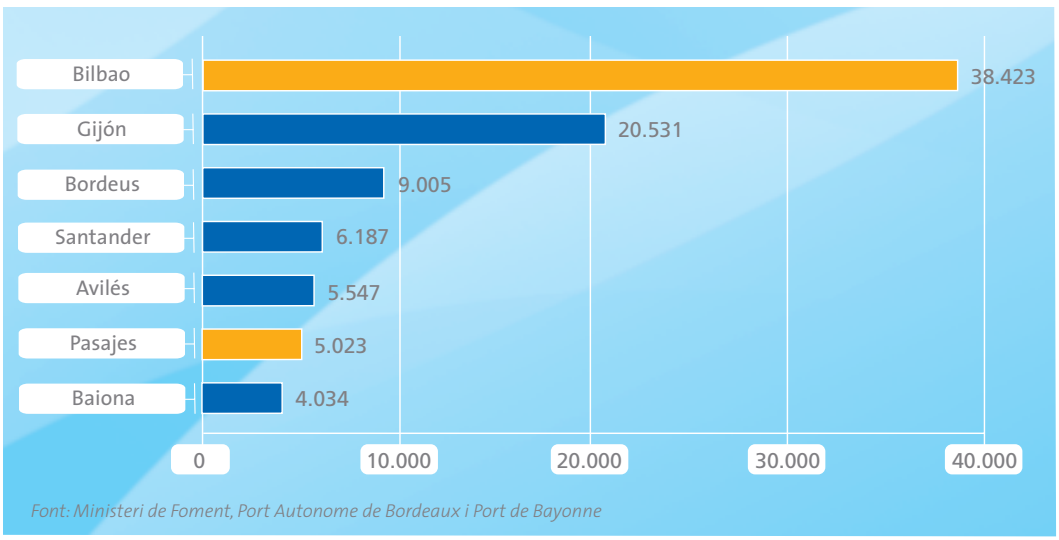

Font: Ministeri de Foment, Port Autonome de Bordeaux i Port de Bayonne

per haver materialitzat les inversions programades en modernes infraestructures. Com a resultat, més de 200 serveis marítims regulars connecten actualment Bilbao amb 500 ports de tot el món.

El 50% del trànsit de Bilbao correspon a *Short Sea Shipping* o transport marítim de distància curta, el qual comprèn les mercaderies i passatgers transportats entre ports de la Unió Europea, o entre aquests i els ports no europeus de països riberencs dels mars Mediterrani, Negre i Bàltic, així com de Noruega i Islàndia. Aquest tipus de transport presenta avantatges competitius respecte del transport tradicional per carretera, en oferir la possibilitat de combinar el trànsit marítim i terrestre reduint costos i temps de transport. Hi ha tres modalitats en les quals Bilbao està guanyant lideratge: *lift on lift off* (Lo Lo), en què les mercaderies en contenidors són embarcades amb grues; el sistema *roll on roll off* (Ro Ro), pel qual la mercaderia s'introdueix en el vaixell utilitzant caps tractors o camions; i el transport d'automòbils.

Segons el parer de l'Autoritat Portuària, les possibilitats de creixement i expansió del Port de Bilbao passen per aprofitar les opcions de trànsit intermodal o de transbordament per a posicionar-se com a *hub* de trànsit amb l'Extrem Orient. Resulta imprescindible, però, millorar els accessos al port, tant per carretera com ferroviaris, i, així, reduir al mínim els temps i costos del transbordament de mercaderies del mitjà terrestre al marítim i desenvolupar una autèntica i eficient plataforma logística.

Finalment, és necessari assenyalar l'expansió i possibilitats de creixement que suposa per a Bilbao el transport marítim de passatgers. En l'actualitat hi ha una línia de P&O Ferries que ofereix un servei directe entre Bilbao i Portsmouth cada tres dies. Per a complementar l'oferta per a passatgers, el 2006 es va posar en servei una àrea portuària a Getxo dedicada exclusivament als creuers. L'oferta turística de Bilbao i el seu entorn han convertit aquesta destinació en un port clau per al desenvolupament del turisme de creuers al nord d'Espanya.

Port de Pasajes

El Port de Pasajes té una funció destacada en l'entramat econòmic de Guipúscoa i les comunitats limítrofes. Així, el port és bàsic per a l'abastament i exportació dels productes de les acereries d'Azpeitia, Bergara, Olaberria i Zumarraga, i per a l'abastament de matèries primeres i exportació dels vehicles de les fàbriques relacionades amb el sector automobilístic localitzades a Navarra i les proximitats de Saragossa. Per aquest motiu, l'activitat econòmica generada pel port ocupa més de 3.000 persones.

No obstant això, Pasajes té les limitacions d'un port localitzat en una ria amb dificultats d'accés als grans vaixells. L'única possibilitat de creixement i expansió viable perquè la seva activitat no decaigui a favor d'altres ports com el de Bilbao o Baiona és la construcció d'un nou port exterior que permeti l'entrada de qualsevol tipus de vaixells. El cost d'aquest projecte i l'impacte ambiental i paisatgístic han frenat de moment aquestes aspiracions.

2.2.4. El transport aeri: plataforma internacional

El transport aeri al País Basc se sustenta en els aeroports de Sondika-Loiu (Bilbao), Hondarribia (Sant Sebastià) i Vitòria. En conjunt, la seva rellevància és discreta si tenim en compte que només concentren el 2,3% dels passatgers del total que mou Aena, i que el més gran dels tres, el de Bilbao, se situa en el lloc 15 del rànquing d'Espanya.

Si atenem a la quantitat de viatgers transportats l'últim any (2008), l'aeroport de Sondika va mobilitzar el 90% dels viatgers del País Basc. Tal rellevància es deriva de la massa crítica de l'àrea metropolitana de Bilbao i el seu estatus com a principal aeroport del Cantàbric quant a destinacions internacionals, sent aquest tipus de vols regulars el 24,5% sobre el total. Però el principal flux de vols regulars té com a origen o destinació Madrid i Barcelona, aeroports que representen el 24,3% i el 14% dels passatgers totals, per davant de les destinacions internacionals anteriorment esmentades i els vols xàrter 4,1% (vegeu gràfic pàgina següent).

Passatgers transportats des de l'aeroport de Bilbao (2008)

% distribució segons la destinació

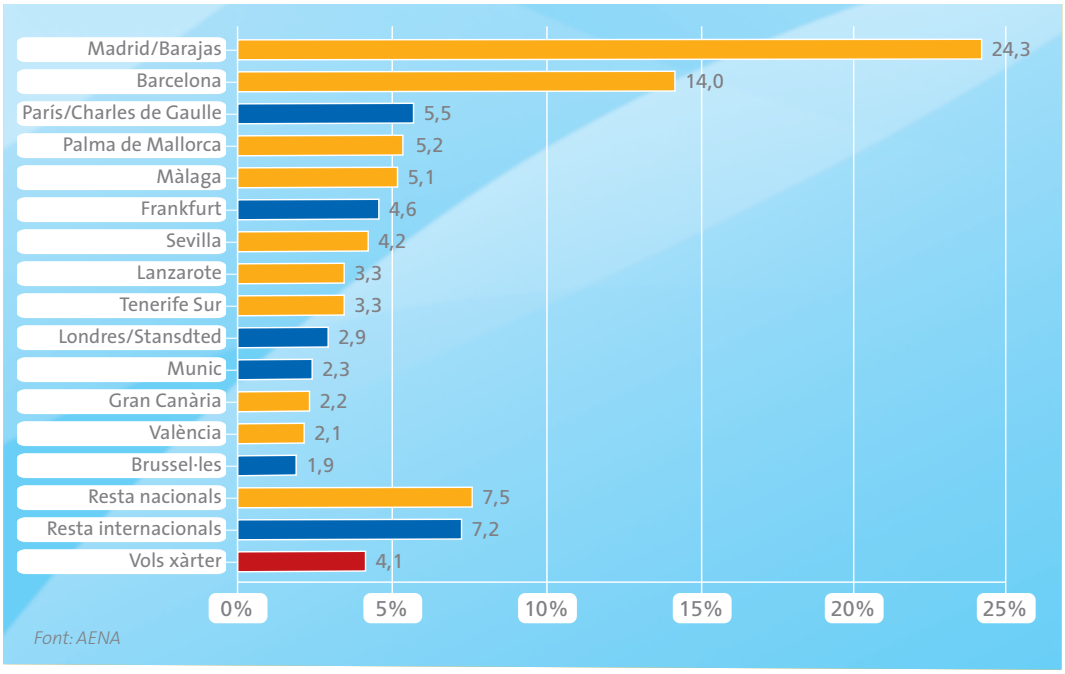

Font: AENA

El segon aeroport per importància és el de Sant Sebastià, amb el 9% dels passatgers del País Basc, que se situa en el lloc 31 del rànquing d'aeroports Aena. Sant Sebastià pateix en l'actualitat una important competència des del proper aeroport francès de Biarritz-Bayonne-Anglet, des d'on diverses companyies tradicionals i *low cost* ofereixen connexions a tot Europa. L'any 2008 l'aeroport francès va transportar 930.880 passatgers, més del doble que el seu homòleg de Sant Sebastià. El 78,4% d'aquests passatgers van volar amb destinació o origen a Madrid, ciutat que juntament amb Barcelona (19,9%) constitueixen les destinacions predominants.

Finalment, l'aeroport de Vitòria tan sols representa l'1% dels passatgers al País Basc (45,9% dels quals de tipus xàrter). Però Vitòria és un dels centres peninsulars més importants pel que fa al transport aeri de mercaderies. L'any 2008 s'hi van mobilitzar un total de 34.989.727 tones, xifra que representa el 6% del transport de mercaderies per avió a Espanya, i se situa en el lloc 3 del rànquing, únicament superat per Madrid-Barajas i Barcelona. Contràriament, i a causa de la seva especialització, Bilbao i Sant Sebastià ocupen posicions poc rellevants en el rànquing anterior, la 16 i la 29, respectivament.

Quant a l'evolució temporal, Bilbao i Sant Sebastià han incrementat el nombre de passatgers en un 63,2% i un 42,1% entre 2001 i 2008, respectivament. No obstant això, el creixement interanual de 2008 s'alenteix significativament en ambdós aeroports i, segons les dades previstes per al 2009, estimades basant-se en els mesos transcorreguts fins al final de l'estiu, es preveu un descens en els tres aeroports com a conseqüència de la crisi econòmica. Finalment, el 2008 l'aeroport de Vitòria va perdre quasi la meitat dels viatgers respecte de l'any 2000. Aquesta pèrdua s'explica per la competència directa de l'aeroport de Bilbao, compensada per l'especialització de l'aeròdrom de Vitòria en les mercade-

Passatgers transportats als aeroports del País Basc (2001-2008)

% variació interanual

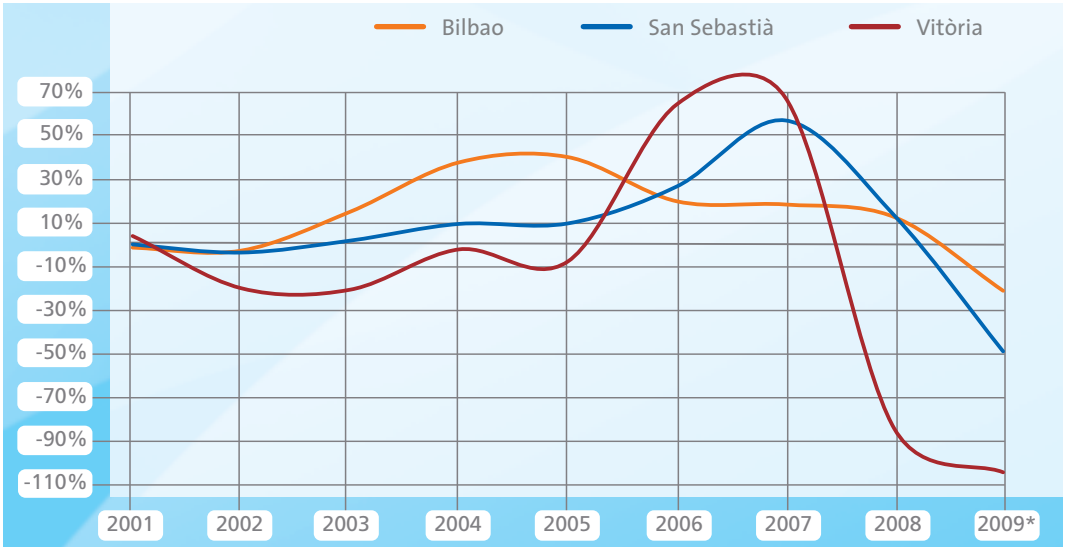

Font: AENA

** Previsió per a 2009 segons els mesos de gener-setembre de 2009*

ries, segment de negoci que representa el futur operatiu més rendible per a la instal·lació.

Encara que el lideratge de l'aeroport de Bilbao sigui indiscutible, amb una quota de passatgers superior al conjunt dels vuit aeroports del seu entorn, l'ascens d'aquests minva les seves possibilitats de desenvolupament. La amenaça més important prové dels dos aeroports més pròxims, Biarritz-Bayonne-Anglet i Santander, el creixement dels quals en els últims anys va lligat als nous serveis *low cost*.

Un altre dels reptes a curt termini a què s'enfronta el sistema aeroportuari basc és la xarxa d'alta velocitat, que en la pròxima dècada connectarà les capitals basques amb Madrid i Barcelona en temps molt competitius (entorn de 2 hores i mitja). Els ponts aeris acaparen bona part dels fluxos de passatgers (per exemple, a Sondika el 24,3% dels passatgers anuals tenen el seu origen i destinació a Madrid), per la qual cosa l'alta velocitat produirà un intens transvasament de viatgers com ha succeït en altres corredors peninsulars.

L'existència de tres aeroports de gran capacitat operativa i la millora dels seus accessos ofereix la possibilitat de desenvolupar una estratègia d'especialització per a cada un, que faci viable a llarg termini la coexistència dels tres. El desenvolupament d'una sòlida estructura aeroportuària és essencial per a aconseguir la integració del País Basc en l'economia global, millorar la competència de les empreses i fomentar el desenvolupament d'àrees econòmiques estratègiques com el turisme o els negocis. En conseqüència, l'aeroport de Bilbao ha d'exercir el seu lideratge en els fluxos amb les comunitats més distants i perifèriques d'Espanya i, de manera creixent, la seva vocació internacional amb nous vols a les principals ciutats europees. L'aeroport de Sant Sebastià pot completar-ne l'oferta amb vols domèstics a destinacions amb menys demanda que els servits per Bilbao. A més, en el context actual de la competència entre les línies *low cost*, aquest aeroport es pot posicionar com una alternativa clara per a acollir els vols d'aquestes característiques que tenen com a destinació el mateix País Basc o altres destinacions de caràcter turístic

Transport aeri de viatgers al País Basc i entorn territorial (2008)

Nombre de viatgers anuals

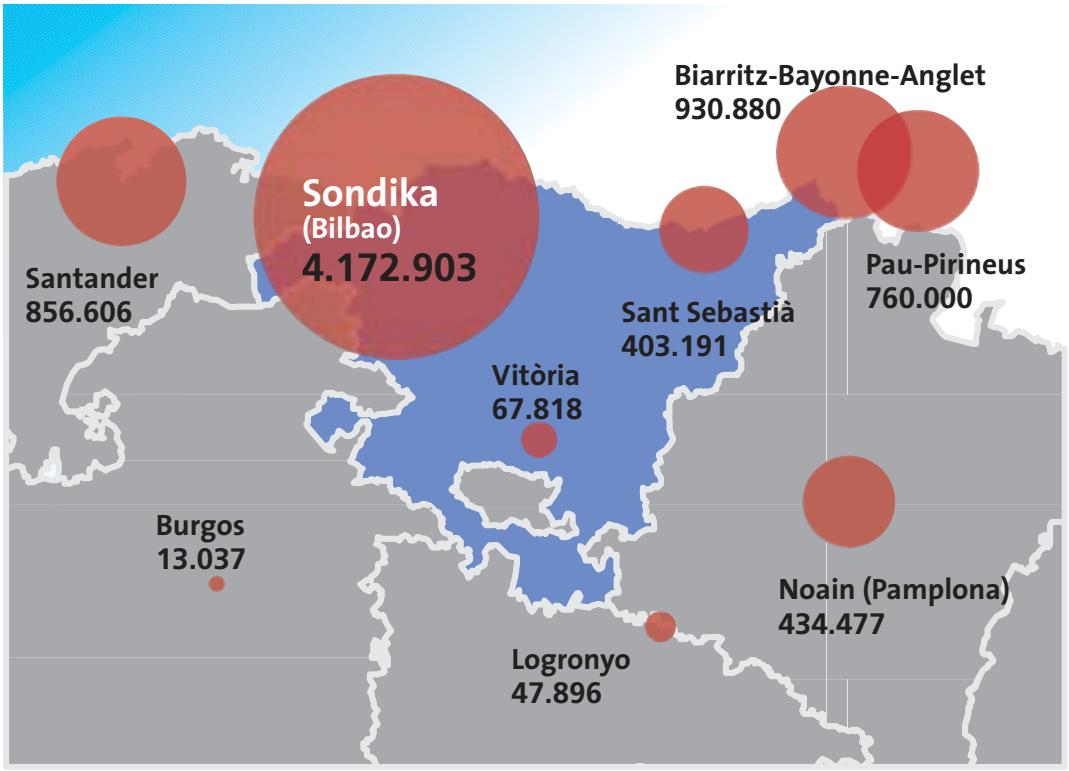

Font: AENA

com el sud de França o Navarra. Finalment, l'aeroport de Vitòria ha de continuar reforçant el seu protagonisme com la plataforma de càrrega aèria de la zona nord d'Espanya i l'eix de l'Ebre.

2.3. Processos econòmics

2.3.1. Creixement i convergència

Durant el període 2001-2004, l'economia basca ha presentat taxes de creixement del PIB inferiors a la mitjana espanyola. No obstant això, a partir de l'any 2005, el País Basc ha mostrat un elevat dinamisme que l'ha portat a créixer a taxes iguals o superiors al conjunt d'Espanya. Com a resultat, el balanç general dels últims anys (entre 2000 i 2008) ha estat d'un creixement mitjà del 3,0% entre 2000 i 2008, molt semblant a l'agregat nacional (3,1%).

Al llarg de l'any 2008, l'economia basca s'ha enfrontat a un entorn nacional i internacional molt deteriorat per la crisi financera. Així, el ritme de creixement del PIB s'ha alentit fins a un 2,1%, la qual cosa representa 1,6 punts menys que l'any anterior. L'alentiment s'ha degut principalment a l'evolució negativa dels dos principals components de demanda interna (consum privat i formació bruta de capital fix) durant el quart trimestre de 2008. No obstant això, aquest avanç del 2,1%, posiciona el País Basc en el primer lloc del rànquing de comunitats autònomes per creixement econòmic, i supera en més d'un punt percentual la variació interanual del conjunt d'Espanya.

Creixement del PIB: País Basc i Espanya

% variació interanual

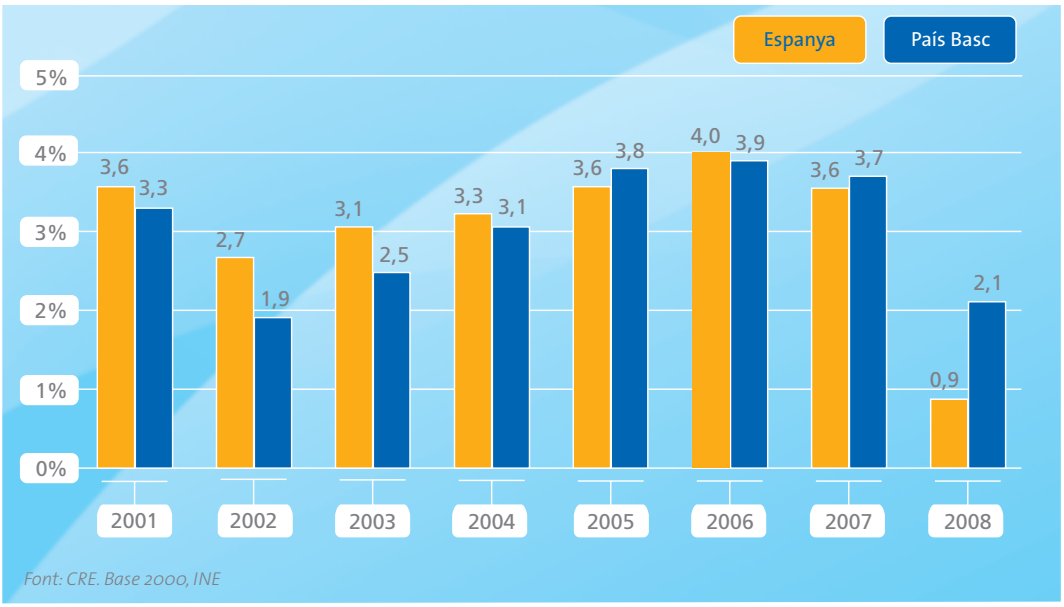

Font: CRE. Base 2000, INE

El creixement del PIB de la comunitat autònoma en el període 2000-2008 va aconseguir una variació acumulada del 26,9%, a penes un punt inferior a la mitjana espanyola. No obstant això, el seu escàs creixement demogràfic en comparació amb el del conjunt d'Espanya (un 3,1% enfront d'un 13,2%) suposa que en termes de renda per capita la regió hagi crescut molt per damunt de la mitjana nacional. D'aquesta manera, mentre el PIB per habitant a Espanya es va incrementar en termes constants en un 12,7%, al País Basc ho va fer en un 23,1%, liderant el creixement de renda per capita entre les regions espanyoles. Aquestes dades ajuden a reforçar la millor posició relativa de renda del ciutadà basc respecte de la mitjana nacional.

El diferent ritme de creixement del VAB de cada sector ha provocat un canvi en l'estructura econòmica sectorial del País Basc entre l'any 2000 i el 2008. Això s'ha traduït en un increment del pes relatiu dels serveis (basant-se en l'expansió dels serveis de mercat), fins a aconseguir un 60,6% del VAB total enfront d'un 59,3% el 2000. Així mateix, el sector de la construcció també ha vist incrementat el seu pes en l'economia basca, passant d'un 7,2% l'any 2000 a un 7,8% el 2008. No obstant això, aquest increment de participació de la construcció no ha estat tan rellevant com l'observat en el conjunt de l'economia espanyola, en què el pes sobre el VAB ha augmentat gairebé un punt percentual (d'un 8,3% a un 9,2%) impulsat pel *boom* immobiliari de l'última dècada. L'increment del pes dels sectors de serveis i construcció sobre el VAB regional s'ha produït a costa de la indústria i l'energia, i del sector agropecuari. El tradicionalment important sector industrial ha vist reduïda lleugerament la participació en el VAB (d'un 28,4% a un 27,3%), encara que això no ha estat un obstacle per a continuar sent el segon sector més important de l'economia basca.

Analitzant el creixement dels últims anys per sectors d'activitat, són els serveis i la construcció els que majors taxes d'avançament han registrat

Creixement del PIB i convergència: País Basc i Espanya (2000-2008)

% de variació

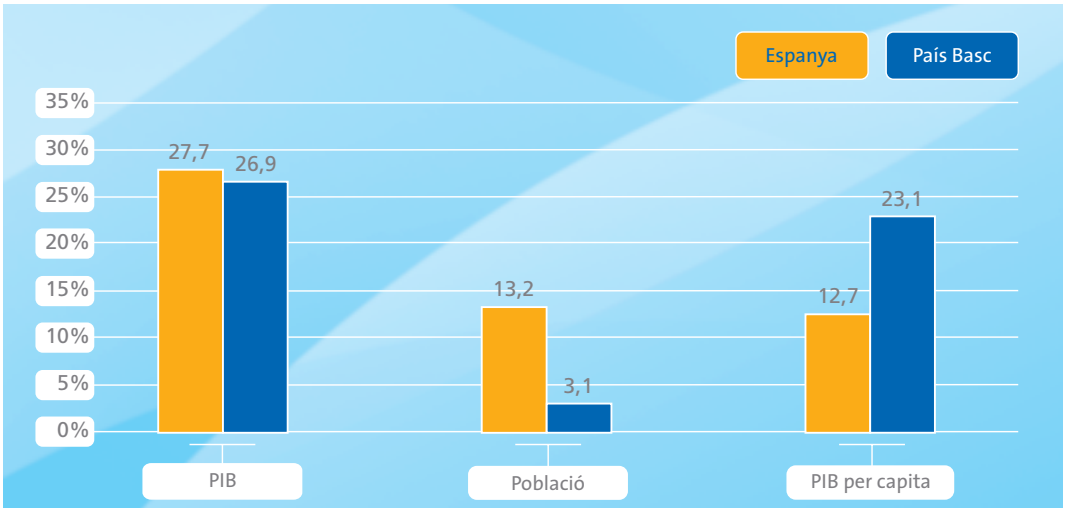

Font: CRE. Base 2000, INE
Nota: El creixement del PIB i del PIB per capita és en termes constants. Base 2000

Estructura del VAB a preus de mercat per sectors

% sobre el total

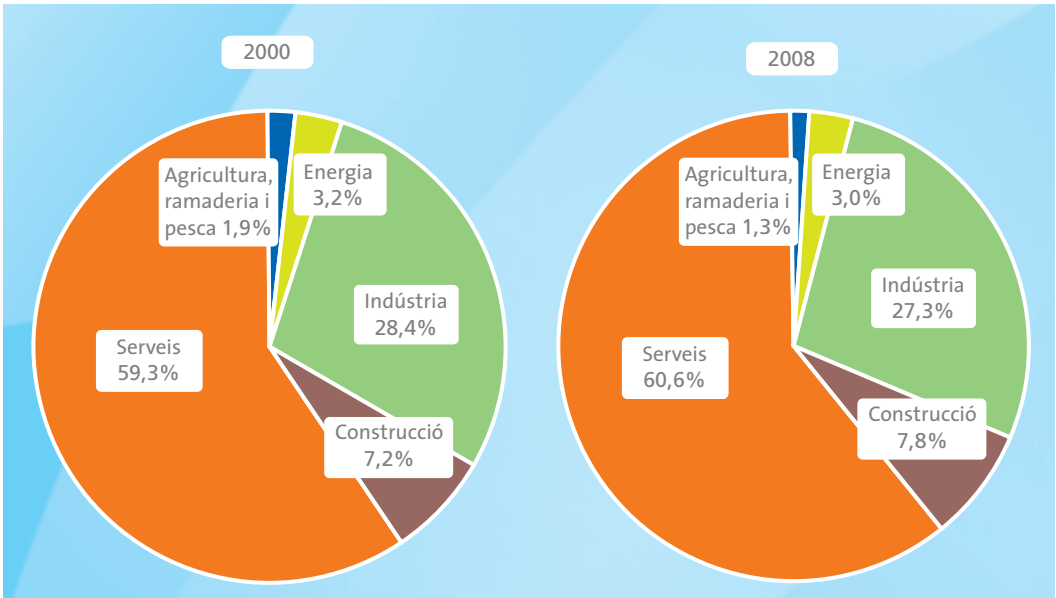

Font: CRE. Base 2000, INE
Nota: Calculat a preus constants. Base 2000

"la Caixa"

durant el període 2000-2008, amb un increment mitjà anual del 3,3% i del 4,1%, respectivament. No obstant això, el creixement d'ambdós sectors ha estat lleugerament menor a l'observat en el conjunt d'Espanya. D'altra banda, la indústria ha crescut en un 2,5% i l'energia en un 2,2%, superant la mitjana nacional. L'únic sector el creixement del qual s'ha contret en aquest període ha estat l'agricultura, ramaderia i pesca, amb una variació mitjana negativa de l'1,9%. El 2008, l'alentiment del creixement econòmic s'ha observat en els sectors agricultura i construcció, els quals van registrar un descens del -1,5%. El sector dels serveis va ser el motor de creixement de l'economia basca durant aquest any amb un 3,4%.

El gràfic d'aportació al creixement ens mostra que el principal motor de l'economia basca ha estat el sector serveis, sobretot per l'aportació de serveis de mercat, donat el seu major pes en l'estructura productiva i un creixement elevat. El balanç general del 2001 al 2008 ha estat molt positiu. L'energia i l'agricultura són els únics sectors que han presentat aportacions negatives al creixement en alguns exercicis, però el dinamisme d'altres sectors ha aconseguit compensar aquesta disminució. El 2008, últim any disponible al tancament de aquest informe, la contribució dels sectors al creixement s'ha reduït com a conseqüència de la crisi econòmica. L'únic sector amb una aportació negativa va ser la construcció, que ha baixat ostensiblement fins a drenar el creixement en un 0,11% per primera vegada en el període observat. No obstant això, l'aportació positiva de la resta de sectors va compensar àmpliament aquesta disminució.

Creixement del PIB per sectors (2000-2008)

% variació mitjana

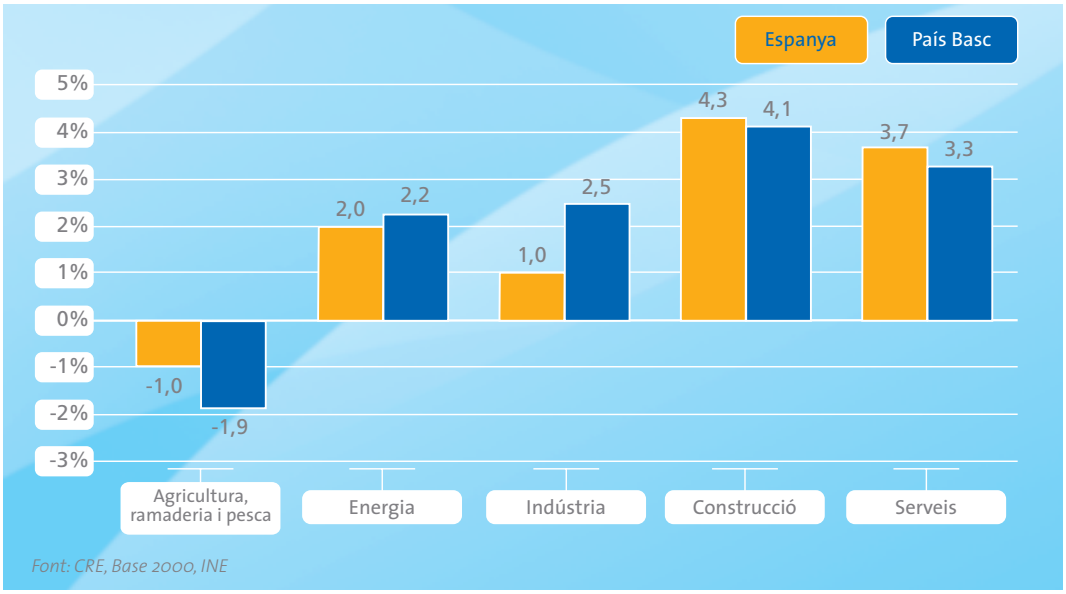

Font: CRE, Base 2000, INE

Aportació al creixement del VAB per sectors (2001-2008)

% variació interanual

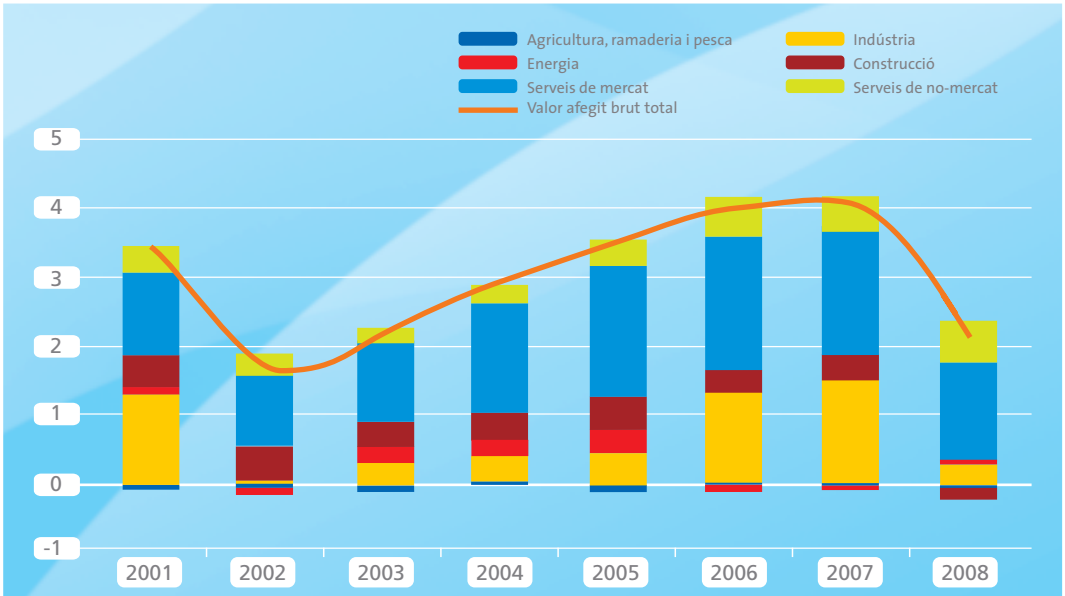

Font: CRE, Base 2000, INE

2.3.2. Mercat de treball

En els últims anys, el País Basc ha experimentat un creixement continu de l'ocupació. Segons l'Enquesta de Població Activa de l'INE, entre 1996 i 2008 l'ocupació va créixer en un 38,4% fins a assolir els 995.000 ocupats el 2008. Aquest creixement ha estat inferior a la mitjana nacional (57,4%). No obstant això, la taxa d'ocupació a la regió continua sent superior a la de l'economia espanyola, un 54,3% enfront d'un 53,0% el 2008. La població activa, per la seva banda, també ha mostrat un increment menor al registrat en l'agregat nacional: entre 1996 i 2008 ha augmentat en un 17,4% enfront del 38,3% d'Espanya.

Durant el 2009, el País Basc, igual que la resta de comunitats espanyoles, ha experimentat una evolució negativa en l'ocupació que ha portat a una destrucció d'ocupació del 6,4% de mitjana anual el 2009. Aquest descens en l'ocupació ha estat lleugerament inferior a la mitjana espanyola (-6,8%). La població activa, per la seva banda, també ha disminuït durant el 2009, registrant una taxa mitjana anual del -1,5%.

El creixement continu de l'ocupació en l'última dècada ha anat acompanyat d'un menor nombre de desocupats. Des del 1996 fins al 2008, la taxa de desocupació del País Basc ha seguit una tendència decreixent i ha estat en tot moment sistemàticament inferior a la mitjana nacional. Des d'una taxa de desocupació del 20,6% el 1996, el 2008 s'ha aconseguit una taxa del 6,5%, havent disminuït per tant en més de 14 punts percentuals. En el segon trimestre de 2008, l'economia basca va arribar a registrar una taxa de desocupació del 5,6%, el valor més petit des de 1996. Des d'aleshores, i d'acord amb la recessió econòmica reflectida en la contracció del PIB, el descens de la taxa de desocupació s'ha vist truncat i aquesta ha anat augmentant fins a situar-se en un 11,8%

Ocupats al País Basc i Espanya

1996=100

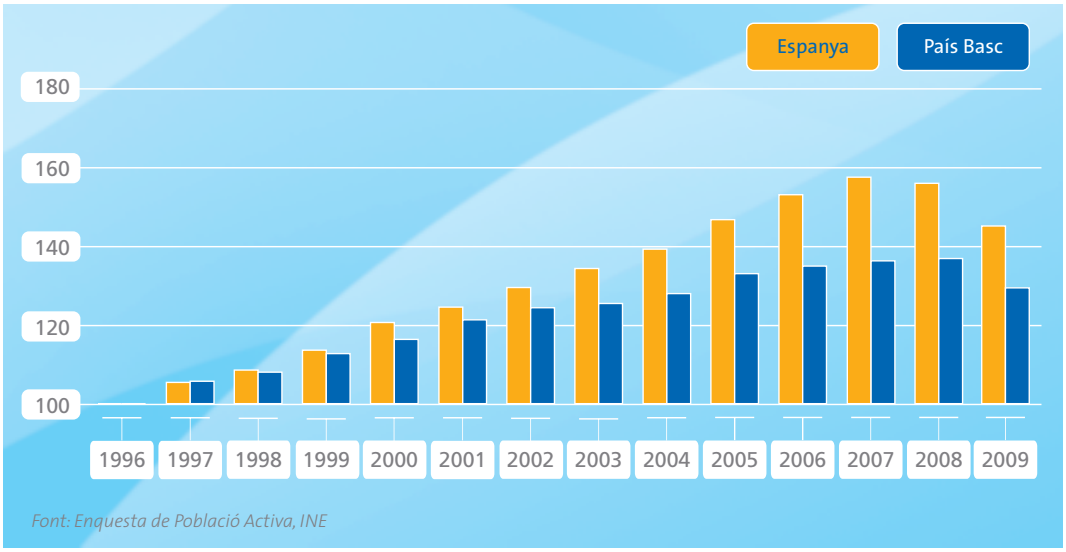

Font: Enquesta de Població Activa, INE

en el quart trimestre de 2009, assolint en el conjunt de l'any una taxa mitjana de l'11,0%. No obstant això, aquest augment ha estat inferior al del conjunt d'Espanya, on el nombre de desocupats suposa el 18,0% de la població activa durant el 2009.

Taxa d'atur al País Basc i Espanya

% mitjana anual

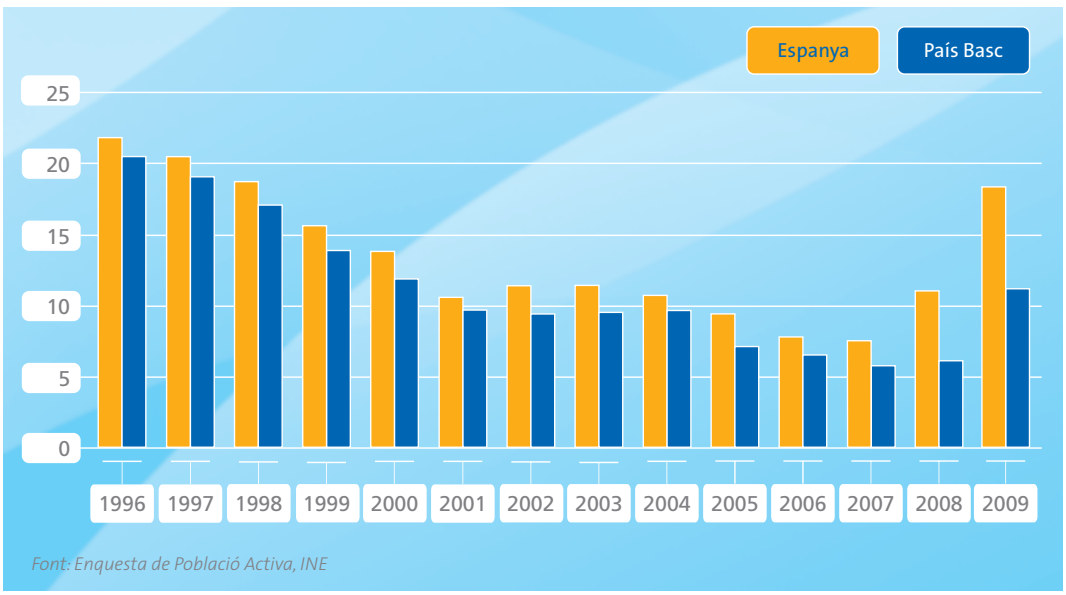

Font: Enquesta de Població Activa, INE

2.3.3. Sector exterior

La dimensió internacional constitueix un factor clau per a la competitivitat de l'economia basca. L'elevat grau d'obertura del País Basc (un 58,8% el 2008) indica la importància que el comerç exterior té en la producció generada a la comunitat. Així mateix, l'evolució de l'indicador reflecteix l'augment sostingut que ha tingut el sector exterior en els últims anys, més de 15 punts percentuals des de 1996.

Aquesta obertura a l'exterior es deu principalment al major volum de les exportacions, ja que el País Basc ha estat tradicionalment una regió exportadora, amb una taxa de cobertura del 100,8% el 2008. No obstant això, la taxa s'ha reduït respecte del 1996 (122,8%) pel superior dinamisme de les compres a l'exterior, que ha suposat, al seu torn, reduir el superàvit comercial.

Entre 1996 i 2008, les exportacions totals es van incrementar en una taxa mitjana anual del 9,2%, mentre que les importacions van créixer en un 11,0%. Això ha provocat que la balança comercial passés d'un saldo d'1,3 milers de milions d'euros el 1996 a 161 milions d'euros el 2008. Després de diversos anys d'augments observats en els fluxos comercials, la crisi de 2008 alenteix el creixement de les exportacions i importacions des de finals d'any fins a registrar taxes negatives de creixement el 2009.

L'índex d'especialització[3] del sector exportador basc respecte del conjunt d'Espanya posa de manifest el predomini de les vendes a l'exterior de les semimanufactures, béns d'equip i energia, amb índexs superiors a la unitat, i la conseqüent menor especialització relativa de la resta de sectors.

Obertura de l'economia basca i espanyola

% comerç exterior sobre el PIB

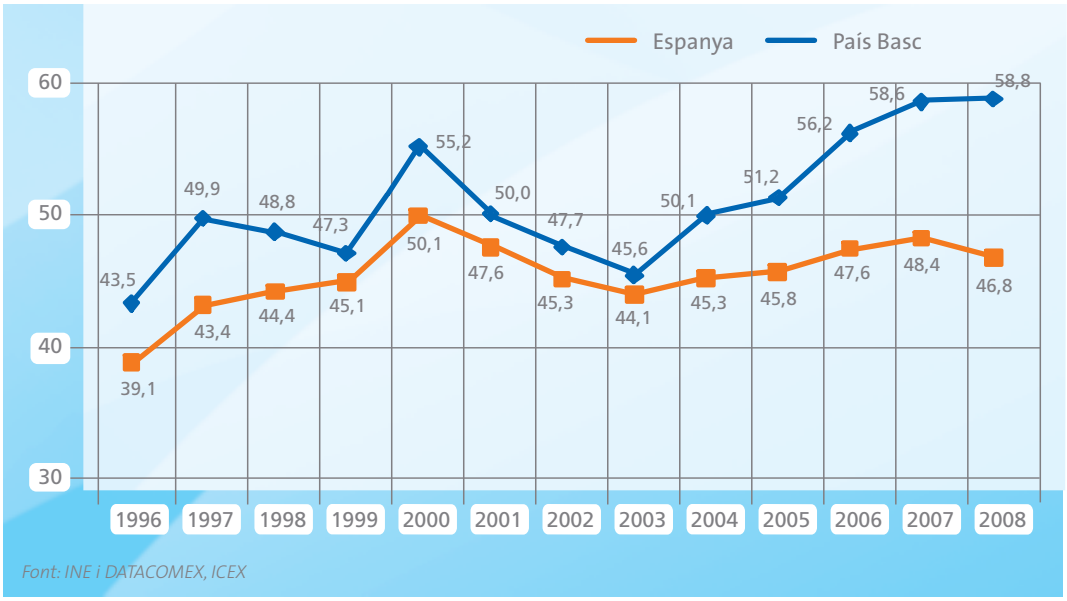

Font: INE i DATACOMEX, ICEX

[3] L'índex d'especialització exportadora mesura el grau d'intensitat de les exportacions d'un determinat sector o activitat respecte del total nacional, sent IE = Índex d'Especialització; X = valor de les exportacions; i = sector d'activitat; PB = País Basc i E = Espanya.

$$IE_i^{PB} = \frac{X_i^{PB} / X^{PB}}{X_i^{E} / X^{E}}$$

Balança comercial

acumulat 12 mesos

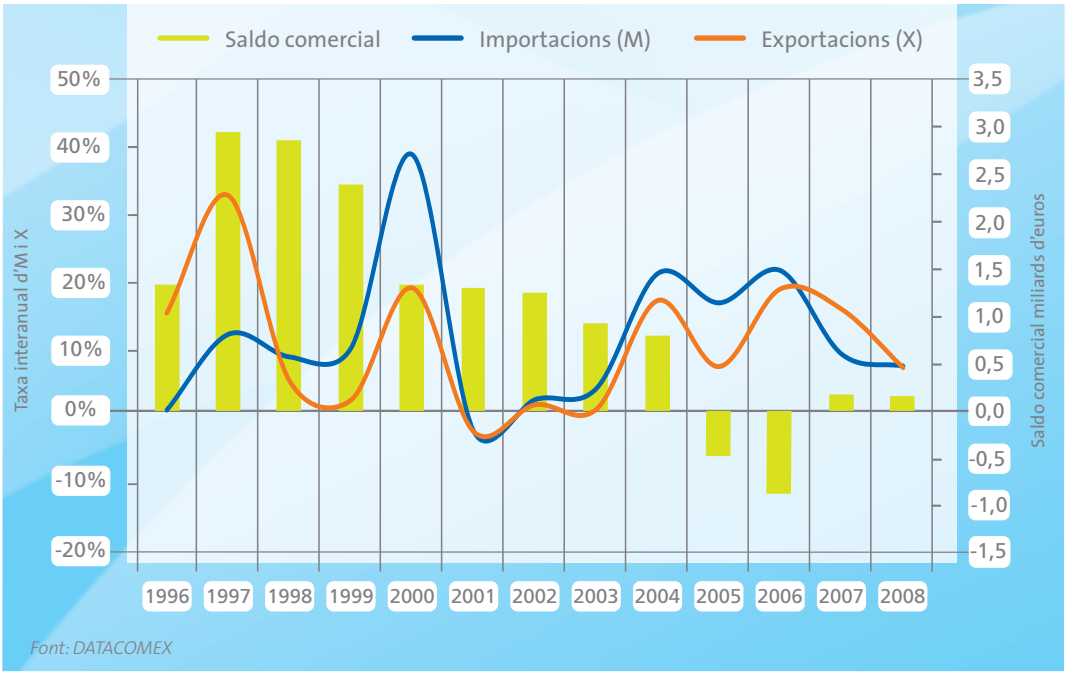

Font: DATACOMEX

Índex d'especialització de les exportacions (2008)

Espanya=1

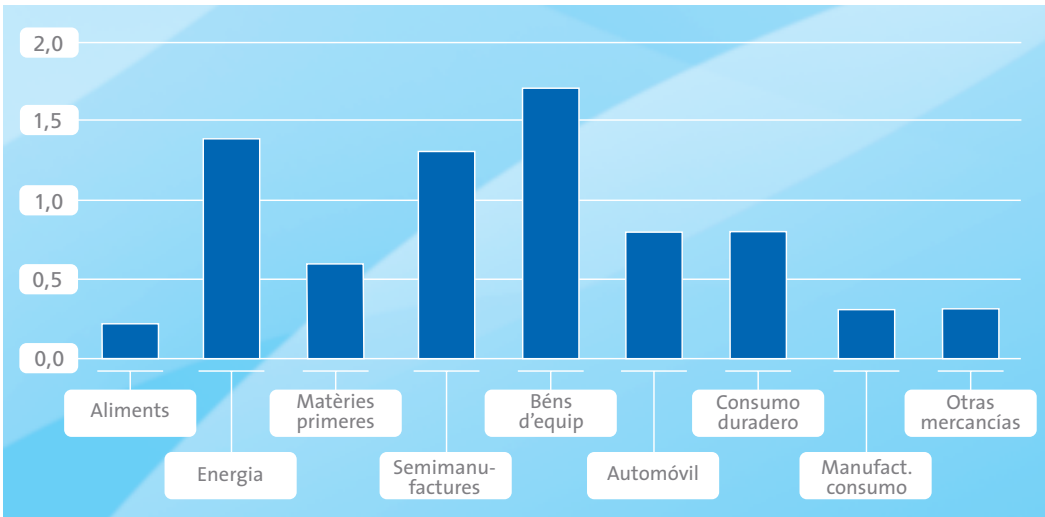

Font: Ministeri d'Indústria, Turisme i Comerç

"la Caixa"

Exportacions del País Basc per sector econòmic (1996 i 2008)

% sobre el total

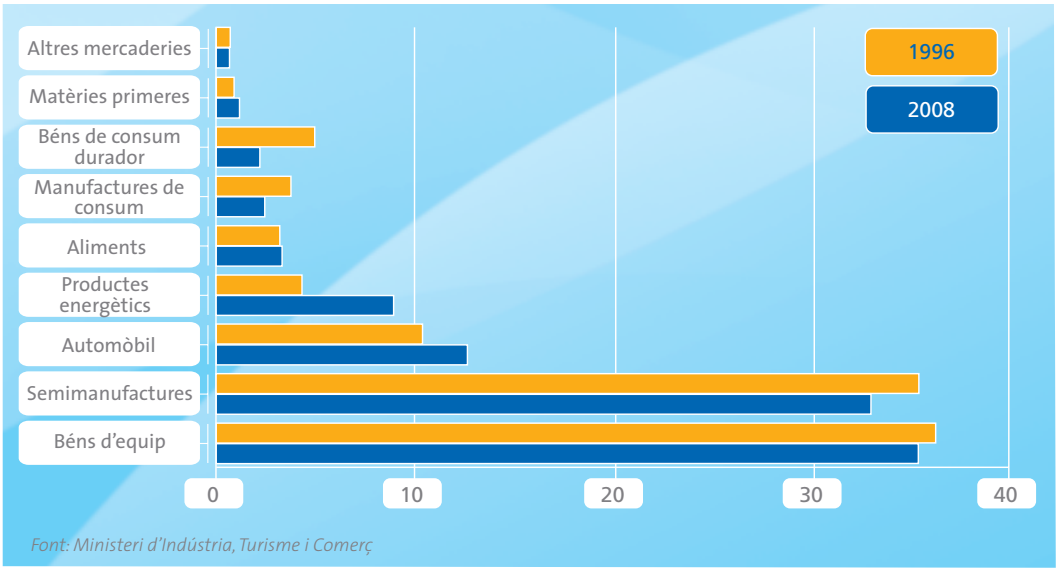

Font: Ministeri d'Indústria, Turisme i Comerç

El dinamisme de les exportacions per sector econòmic mostra que, durant el període 1996-2008, les semimanufactures i els béns d'equip han liderat les exportacions regionals, acaparant al voltant del 70,0% del total de vendes a l'exterior. Respecte de 1996, aquests dos sectors (semimanufactures i béns d'equip) han reduït el seu pes sobre el total, encara que les exportacions respectives encara suposen per separat més d'un 30% sobre el total. Cal destacar el fort increment de les exportacions dels sectors de l'automòbil i l'energia.

2.3.4. Sector públic

Les especificitats pròpies del sistema de finançament de la Comunitat Autònoma del País Basc que, com es reflecteix en l'Estatut d'Autonomia, es regeix per un sistema de Concert Econòmic amb el Govern central derivat del sistema foral, ha determinat en gran manera l'evolució i configuració del seu sector públic autonòmic.

Aquesta situació, marcada per un sistema diferencial i unida a l'assumpció més primerenca de competències, explica que l'evolució del pes del sector públic, mesurat en termes de despesa sobre el Producte Interior Brut de la comunitat basca, difereixi del registrat per la mitjana de comunitats de règim comú. Així, mentre que el pes del sector públic en l'economia basca no presenta increments entre 2001 i 2006, a les comunitats de règim comú aquest s'eleva de forma significativa a partir de 2003 a causa del traspàs per part de l'Estat de les competències en matèria de sanitat i educació. De fet, entre 2001 i 2006 el pes del sector públic sobre el PIB de la comunitat ha patit un descens acumulat del 0,5%, ja que, a la no-assumpció de noves competències, cal afegir-hi l'elevat creixement econòmic de la comunitat, que neutralitza els increments registrats en la despesa pública autonòmica.

No obstant això, a partir de 2007, aquesta tendència decreixent s'inverteix a causa, d'una banda, de l'alentiment del creixement econòmic i, d'una altra, pel caràcter contracíclic de la despesa pública. D'aquesta manera, en l'exercici 2008, la despesa pública autonòmica va suposar un 14,47% del total del producte basc.

Importància del sector públic al País Basc

% Pressupostos consolidats/PIB

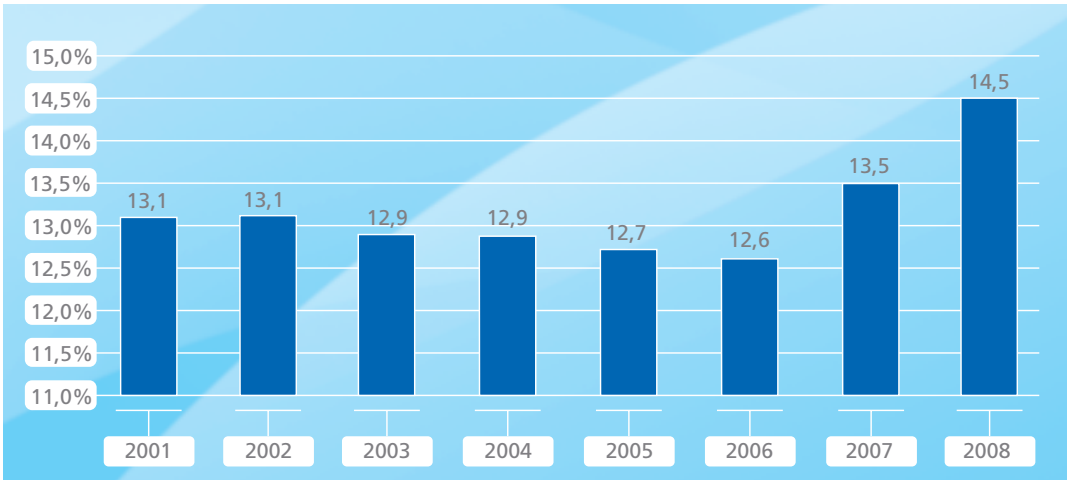

Font: CRE, INE

Importància del sector públic

% Pressupostos inicials 2008/PIB

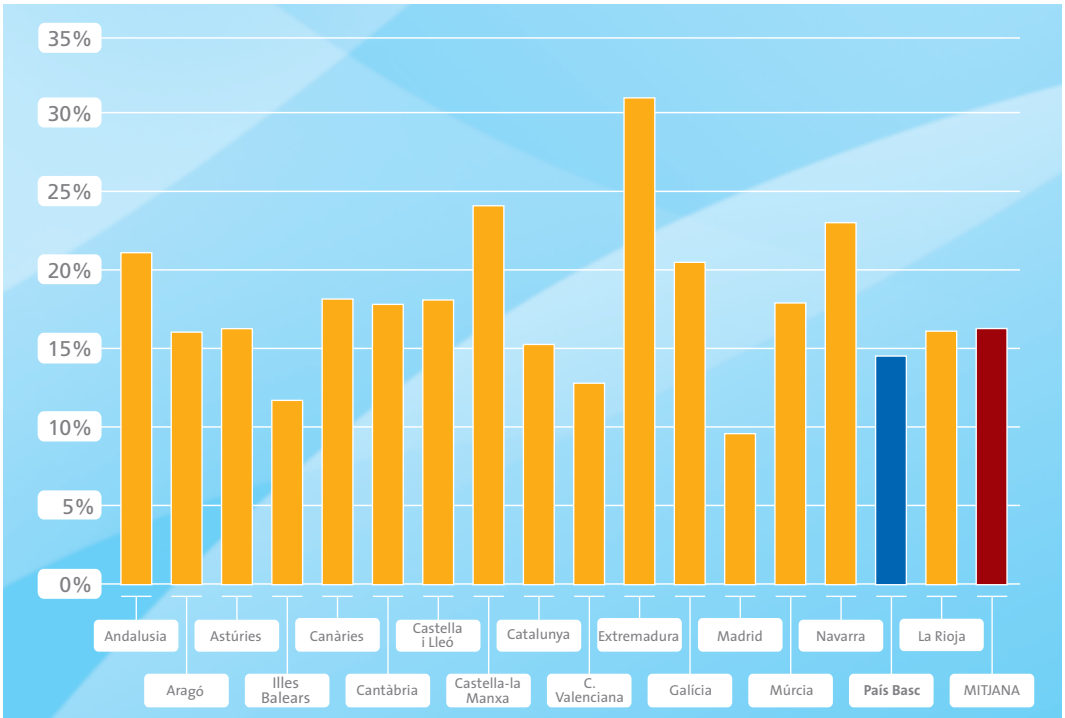

Font: INE

"la Caixa"

Amb tot, si comparem les grandàries del sector públic basc, mesurat en termes de despesa sobre el PIB, i de la resta de comunitats autònomes en l'exercici 2008, i malgrat el repunt registrat en aquest mateix exercici (un punt percentual respecte del 2007), la comunitat es troba per sota de la mitjana nacional, 14,47% enfront del 16,10%, encara que per sobre d'altres comunitats com Madrid (9,78%), Balears (12,10%) o la Comunitat Valenciana (13,02%).

Pel que fa al nivell de deute de la comunitat mesurat en termes de creixement econòmic, el del País Basc és inferior al del conjunt de comunitats autònomes en el període analitzat.

El 2009, la reducció patida en els recursos tributaris per la persistència de la crisi econòmica ha suposat un increment del nivell de deute sobre el PIB, de manera que, a tancament del segon trimestre, aquest se situa en el 2%. Malgrat aquest augment, el País Basc continua comptant amb un elevat marge d'endeutament fins a equiparar-se al conjunt de comunitats autònomes (que en aquest mateix període se situaven en un 7,7% del PIB). Aquest elevat marge té l'origen en la política d'endeutament duta a terme per la comunitat, que ha tendit a reduir el nivell de deute sobre el PIB en els anys de major creixement econòmic fins a situar-se en un 1% en l'exercici 2007.

Aquesta excel·lent situació financera, unida al sistema de finançament foral, ha propiciat que el País Basc gaudeixi de la màxima qualitat creditícia que pot atorgar el mercat, AAA.

Evolució del deute

% sobre el PIB

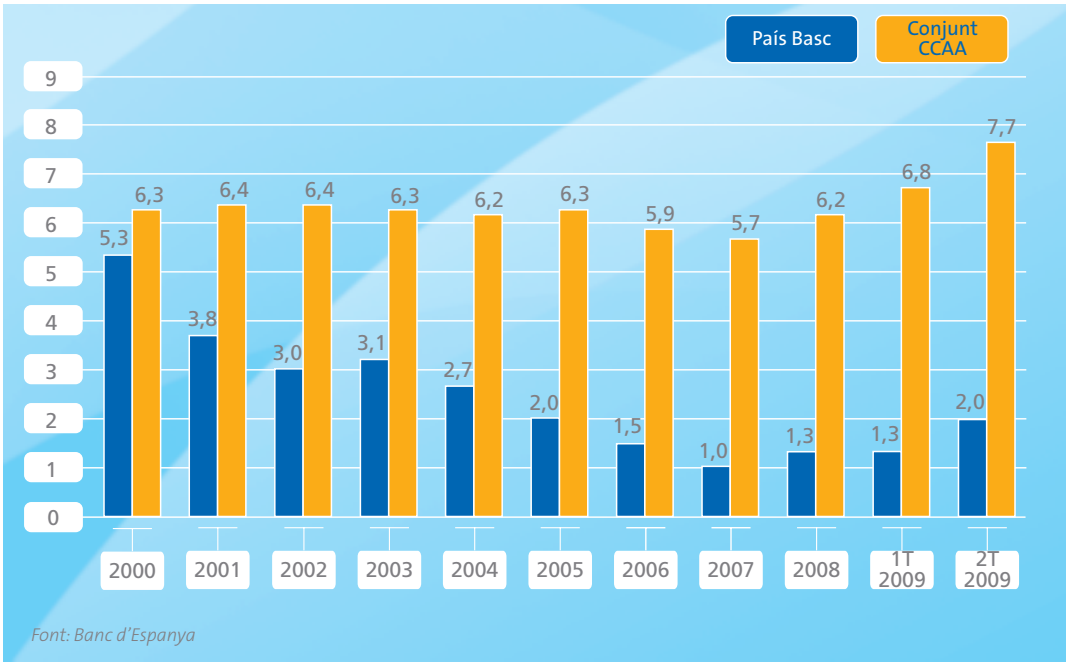

Font: Banc d'Espanya

2.3.5. Preus i salaris

En els últims anys, l'evolució de l'Índex de Preus de Consum (IPC) del País Basc ha mostrat un patró molt semblant al de la mitjana nacional. Les diferències més evidents del període estudiat s'observen en els anys 2002, 2003 i 2009. En l'últim any, el País Basc ha mantingut un diferencial positiu, donada la major caiguda de preus observada en la mitjana espanyola. Després de la forta alça dels preus experimentada a partir de la segona meitat de 2008, a causa de l'elevat preu del petroli, que va portar a registrar una inflació del 5,2% al juliol (el màxim valor des de l'any 1995), l'IPC ha mostrat una tendència descendent, sobretot per la disminució de les partides d'aliments i begudes no alcohòliques i de transport, aquest últim altament relacionat amb les matèries primeres i, concretament, amb el preu del petroli. El preu del barril de Brent en els mesos centrals de 2008 superava de mitjana els 100 dòlars enfront dels poc menys de 70 dòlars del mateix període de 2009. Aquest comportament va de la mà amb la contracció de la demanda interna de la regió i d'Espanya en el seu conjunt, amb un fort deteriorament del consum privat davant de la crisi econòmica i financera. No obstant això, la caiguda dels preus ha estat més intensa en el conjunt d'Espanya.

Atenent als costos laborals, es pot observar que entre l'any 2000 i 2008 el cost total per treballador al País Basc ha crescut en un 35,1%, variació semblant a l'observada en el conjunt d'Espanya (36,0%). D'aquesta manera, el cost total mitjà de 2008 se situa en 2.776,9 euros per treballador, superant en més de 380 euros l'agregat nacional. Aquesta diferència és més gran que l'observada l'any 2000, quan el cost total per treballador superava en a penes 300 euros la mitjana espanyola. Aquest creixement en costos i els elevats salaris són una de les principals preocupacions del sector empresarial, sobretot quan es compara amb altres països, especialment els emergents. Per components, la partida d'"altres costos" (no comprèn costos salarials) ha augmentat a un ritme més elevat que la de costos salarials, un 40,4% enfront d'un 33,3% en el mateix període.

IPC General del País Basc i d'Espanya

% de variació interanual de la mitjana anual en cada mes

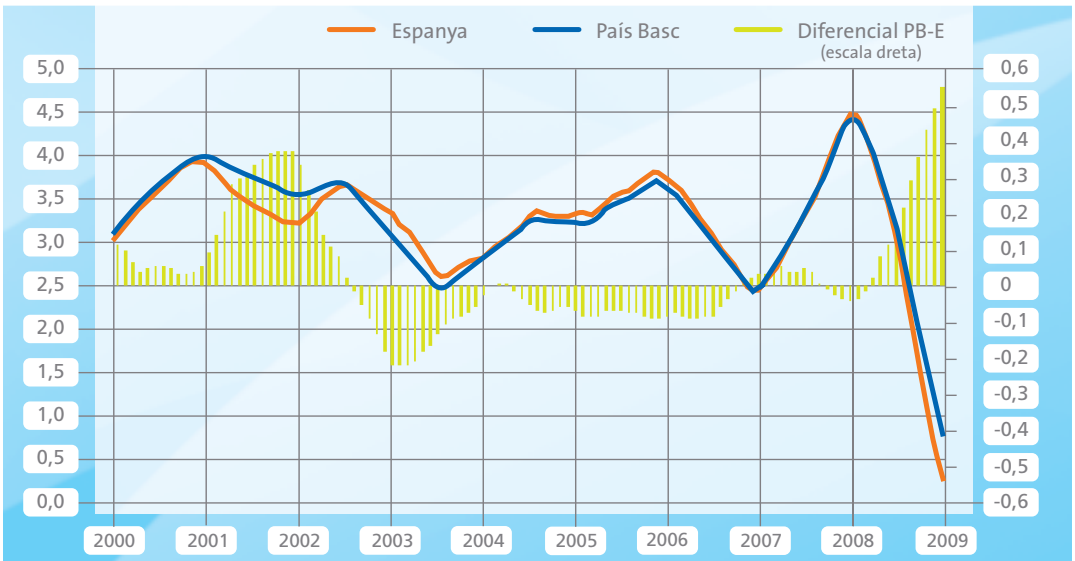

Font: INE

Costos laborals 2000-2008

Mitjana anual euros/mes

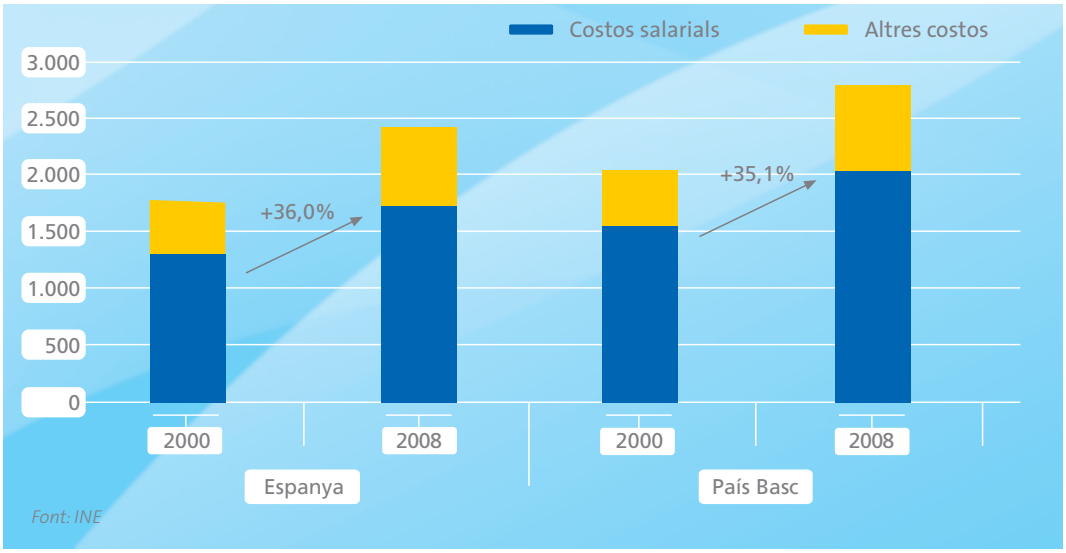

Font: INE

2.4. Processos d'actors i normatius

La reconversió industrial al País Basc ha suposat importants canvis en el model productiu de la comunitat, sent els agents públics i privats els encarregats de consensuar estratègies per a portar la reformulació del model econòmic a bon port. En l'actualitat, les dificultats originades per la crisi econòmica, i els reptes de futur en un mercat cada vegada més globalitzat, competitiu i amb responsabilitats en el seu desenvolupament de manera sostenible, fan necessari un reforçament del diàleg social i les estratègies comunes entre agents empresarials, Administració pública i sindicats.

La riquesa institucional basca, amb tres diputacions forals que tenen capacitat econòmica i de gestió, centres tecnològics, municipis, comarques, instituts tecnològics, presència de clústers formalment constituïts, etc., constitueix la base de l'actual model de competitivitat. La pluralitat és rica però, de vegades, fa difícil assolir estratègies comunes a llarg termini que salvin rivalitats internes entre territoris.

Aquest capítol fa un breu repàs dels agents econòmics més rellevants, així com de les iniciatives més significatives endegades en col·laboració. Així mateix, se sintetitza la política d'ordenació territorial basca com una política integral i de base per al desenvolupament equilibrat i sostenible del territori basc.

2.4.1. Col·laboració entre sector públic i sector privat

Competitivitat i productivitat empresarial

La col·laboració i impuls, tant dels agents públics com dels privats, per un desenvolupament econòmic comú i eficient ha estat, en el cas del País Basc, exemplar. Des de començament dels anys noranta, s'inicien processos de clusterització en els sectors més determinants de l'economia basca, estratègia innovadora i pionera que ha estat adoptada per altres territoris en demostrar-se'n l'efectivitat.

Clústers prioritaris del País Basc

	Creació	Membres	Empleats	Facturació (milions d'€)	Exportacions (milions d'€) % sobre vendes
Electrodomèstics (ACEDE)	1992	8	12.100	1.950	65%
Màquines i eines (AFM)	1992	64	4.372	760	66%
Automoció (ACICAE)	1993	68	15.000	6.700	74%
Port de Bilbao	1994	138	4.800	1.300	-
Telecomunicacions (GAIA)	1994	250	12.000	3.420	54%
Medi ambient (ACLIMA)	1995	86	4.270	1.743	12%
Energia	1996	83	25.000	10.000	22%
Aeronàutica (HEGAN)	1997	36	4.593	940	74%
Indústria marítima	1997	320	8.600	1.176	60%
Paper	1998	11	1.566	577	49%
Audiovisual (EIKEN)	2004	40	2.454	122	-

Font: Govern Basc

Els clústers al País Basc tenen una especial transcendència en ser una iniciativa totalment pionera a Europa i Espanya. La seva aparició, molt avançada en el temps (1992), basant-se en els models difosos per Michael E. Porter, n'ha permès l'aplicació en onze sectors de l'economia basca i aconseguir un nivell molt alt en el desenvolupament de processos de clusterització. Els objectius prioritaris que es persegueixen per mitjà de la cooperació empresarial són captar i difondre la informació estratègica, identificar els reptes estratègics i potencials sinergies, i establir i promoure grups de cooperació amb interessos comuns per a generar projectes conjunts. Per a aconseguir l'èxit d'aquest tipus d'iniciatives ha estat determinant l'actitud d'intensa col·laboració adoptada per part d'actors públics i privats.

Aquestes agrupacions o clústers no sols tenen una intensa capacitat per a mobilitzar l'economia sinó també la societat, ja que són creadors de capital humà i de cultura relacional. Dels onze clústers prioritaris constituïts, ens fixem en dos, el Port de Bilbao, pel seu impacte sobre l'economia, i el clúster del sector de l'automoció pel seu èxit i caràcter exemplificador.

Encara que l'**Autoritat Portuària de Bilbao** forma part de l'Ens Públic de Ports de l'Estat, el seu Consell d'Administració està integrat per representants institucionals, empresarials i socials, i constitueix un fòrum per a la gestió d'una de les infraestructures més importants del País Basc. L'impacte de l'activitat del Port de Bilbao transcendeix l'àmbit logístic, ja que és capaç de generar un elevat i beneficiós efecte en l'economia regional. L'activitat de transport de mercaderies a través del Port de Bilbao contribueix amb 419 milions d'euros al PIB del País Basc i al manteniment de gairebé 9.500 llocs de treball.

El Clúster d'Automoció del País Basc, **ACICAE**, es compon de 300 empreses que desenvolupen la seva activitat en el sector dels components d'automòbil. Aquest clúster és un dels primers a constituir-se com a tal al País Basc i és el que compta, després del clúster energètic, amb un nombre més gran d'ocupacions (15.000). Des de la seva creació el 1993, ha aconseguit millorar la

competitivitat del sector i les iniciatives tecnològiques per al seu creixement econòmic. És un sector molt exigent en costos, eficiència, processos i tecnologia, per la qual cosa la seva presència en el territori basc genera un *know-how* empresarial que degota cap a altres sectors amb el moviment de treballadors i redunda en una major competitivitat del conjunt de l'economia.

Entre els seus èxits, destaca la creació l'any 2006 de l'Automotive Intelligence Center (AIC), un espai d'alt valor urbanístic i estètic ubicat a Boroa, on s'integren unitats de recerca, formació, desenvolupament de productes i on es fomenta la innovació a través de la cooperació entre empreses. L'AIC no és un mer parc tecnològic, sinó que és un veritable impulsor de la creació de valor i sinergies, fomentant la verdadera clusterització. És, en paraules de la seva directora general, *"un centre europeu de valor basc i obert al món"*.

Innovació i desenvolupament tecnològic

L'aposta per la cooperació entre agents liderada pel Govern Basc ha donat com a resultat l'aparició d'entitats de caràcter mixt que donen suport a les estratègies de competitivitat públiques i privades, bé com a generadores d'idees i coneixement, bé com a espais d'alt valor afegit. L'**Institut Basc de Competitivitat-Orkestra** va ser creat el 2006, sota la tutela de la Fundació Deusto. Integrat per organismes públics com SPRI i la Diputació Foral de Guipúscoa, incorpora empreses i entitats privades com Euskaltel, Gamesa, Kutxa i Repsol YPF-Petronor. La seva tasca consisteix a definir el model de competitivitat econòmic i territorial, identificant indicadors d'innovació i organització de clústers, basant-se en tres factors essencials: la recerca, la interacció i la instrucció. D'aquesta manera, Orkestra dóna suport a l'activitat de l'Administració pública i, en general, a tots els elements de la societat basca.

Quant a les infraestructures posades en marxa els últims anys, cal destacar la **Xarxa de Parcs Tecnològics del País Basc:** Miñano Mayor a Àlaba, Zamudio a Biscaia, Miramón a Guipúscoa, i el Pol d'Innovació de Garaia, a Mondragón, que constitueixen entorns tecnològics i científics d'alta qualitat. Els tres primers han estat promoguts pel Govern Basc a través de SPRI i estan participats per institucions forals i locals. En el cas del Pol d'Innovació, la iniciativa ha sorgit des del Grup Mondragón i està participat per les entitats públiques (Govern Basc, Diputació Foral de Guipúscoa i Ajuntament de Mondragón). Són agents proactius que incentiven els fluxos de coneixement i tecnologia entre universitats i empreses. La configuració de la xarxa permet, a més, el treball coordinat dels quatre parcs.

Agents dinamitzadors de l'activitat econòmica

Des del sector privat, cal assenyalar dues entitats per la seva llarga tradició, reputació i representativitat en tots els fòrums econòmics públics i privats: les Cambres Basques de Comerç i la Confederació Empresarial Basca. El Consell de Cambres Basques, **EUSKO GAMBERAK**, no té entitat jurídica pròpia, sinó que és una mesa de diàleg en què les Cambres, des de la seva independència, es posen d'acord i firmen convenis comuns amb les institucions. Les tres **Cambres Basques de Comerç**, Bilbao, Guipúscoa i Àlaba, són un dels pilars de creixement, així com un dels agents empresarials més actius en desenvolupar nombrosos processos i estratègies sectorials conjunts. Són lloc de trobada dels empresaris i funcionen com a "lobbies empresarials", transmetent les necessitats empresarials a institucions i sindicats. A més, són objecte de consulta per part de l'Administració. Les Cambres ofereixen a les empreses activitats de formació, informació i foment del comerç exterior.

La Confederació Empresarial Basca, **Confebask**, és l'organització que representa i defensa els interessos generals i comuns dels empresaris bascos. Està constituïda per tres organitzacions membres: Confederació Empresarial de Bizkaia (CEBEK), l'Associació d'Empresaris de Gipuzkoa (ADEGI) i SEA, Empresaris Alabesos. Treballa donant suport a projectes d'impuls de la competitivitat i el desenvolupament socioeconòmic. La participació d'aquesta entitat en els processos de diàleg i clusterització ha estat elevada en tots els sectors de producció, i ha format part activa de nombrosos fòrums regionals, supraregionals i internacionals.

Per la seva aportació al desenvolupament social i tecnològic de la comunitat basca, el **Grup Mondragón** s'ha consolidat com un dels actors privats més dinàmics del País Basc. Format per 256 empreses i entitats, i líder mundial en cooperativisme, el Grup Mondragón s'estructura en quatre grans àrees estratègiques: àrea industrial, de finances, de distribució i de coneixement. És aquesta última la que genera uns rèdits importants en el desenvolupament de la competitivitat del territori basc. El Grup, a més dels departaments d'R+D de les diferents empreses, compta amb dotze centres tecnològics, un Pla de Ciència i Tecnologia corporatiu, el Pol d'Innovació Garaia i la Mondragón Unibertsitate, amb 3.248 alumnes de grau i 459 de postgrau i tercer cicle matriculats l'any 2008. La ubicació física d'algunes de les seus d'aquests espais per a la recerca i el coneixement al municipi de Mondragón fan d'aquest nucli de l'interior de Guipúscoa un *"Silicon Valley basc"*.

Estratègies d'impuls i consolidació de les principals activitats econòmiques regionals

El desenvolupament econòmic basc sorgeix a partir de recursos endògens, i es caracteritza per estar obert a l'exterior des d'un punt de vista comercial i per ser molt competitiu. L'elevat pes en l'economia basca del sector industrial ha permès una major penetració de la tecnologia derivada dels avenços industrials i ha fomentat l'eficiència com a eina de competitivitat enfront de la resta del món. Com a sectors de futur, el País Basc aposta per les energies renovables, l'aeronàutica, els components d'automoció i el sector de la salut i la vellesa (sistemes de seguretat i de supervisió telemàtica de la salut de persones dependents i de la tercera edat). A més, es busca consolidar les activitats de l'anomenat sector quinari, que inclou cultura, turisme, oci i gastronomia, una àrea en què el País Basc compta amb una llarga tradició i reputació recolzada en espais-símbols de la cultura, en festivals internacionals i en grans gurus de la gastronomia d'excel·lència.

Com a estratègies que persegueixen enfortir l'activitat econòmica regional, les entitats públiques i privades aposten per impulsar factors de competitivitat com la innovació, la tecnologia, el capital humà i l'emprenedoria en els sectors tradicionals i de futur. **El Pla de Ciència, Tecnologia i Innovació (PCTI)**, que finalitza enguany, ha intentat situar l'economia basca en les xarxes globals a través de la innovació, estenent aquest concepte des de la seva aplicació inicial en la creació de productes, fins a la seva incorporació en tota l'escala de producció com a generador de valor. Per aquest motiu, el pla treballa per a ampliar les relacions entre els agents que constitueixen el sistema basc d'innovació.

Quant al capital humà, al País Basc es donen les condicions educatives i de formació que fan possible la constitució d'una base sòlida de capital humà i, per tant, la transformació del model productiu. No obstant això, s'hi observen algunes dificultats a l'hora d'atraure talent de l'exterior i, fins i tot, de retenir-ne el propi. En aquest sentit, el PCTI 2010 ha posat en marxa el Programa d'Actuació per a la Política Científica, que impulsa mesures orientades a atraure i recuperar investigadors excel·lents de fora del sistema basc d'innovació per a enfortir-lo i completar-lo, especialment en sectors emergents.

Les bases sobre les quals s'assenten les estratègies de suport a l'emprenedoria són el programa NETS d'ajuda a la creació d'empreses de base tecnològica i científica, i la iniciativa CONECT GUNEA, que impulsa empreses innovadores i amb alt potencial de creixement. Així mateix, des de les institucions es fan esforços per a fomentar l'emprenedoria a través dels Centres d'Empresa i Innovació i les entitats de capital risc.

Interlocució laboral

Quant a la interlocució laboral, els sindicats amb més representativitat al País Basc són quatre: ELA Euskal Sindikatua i LAB Sindikatua, seguits en el rànquing per la Confederació Sindical de Comissions Obreres (CCOO) i la Unió General de Treballadors (UGT). L'existència de quatre forces sindicals amb estratègies diferents en dificulta la cooperació, així com la negociació amb els empresaris i l'Administració, de forma especial entre els sindicats nacionalistes i la resta d'agents. Com

a factor positiu, cal assenyalar l'alta afiliació de treballadors al País Basc en relació amb la resta de regions de l'Estat. .

2.4.2. Col·laboració entre les diferents administracions públiques

Les administracions públiques del País Basc, encapçalades per la Conselleria d'Economia i Hisenda, han estat pioneres en el desenvolupament de polítiques i organismes sectorials que han afavorit el creixement econòmic de la comunitat, però també en l'impuls a la creació d'entitats de caràcter mixt (publicoprivades) que exemplifiquen una sòlida cultura de la cooperació. El **Govern Basc** n'és el principal actor, donant suport a la creació d'un teixit empresarial més competitiu. Ho fa a través de la seva Agència de Desenvolupament Empresarial **SPRI** (Societat per a la Promoció i Reconversió Industrial), que actua en quatre línies estratègiques: la innovació, la internacionalització, la promoció empresarial i les infraestructures per al correcte desenvolupament de les activitats. Per a atendre totes aquestes línies bàsiques de competitivitat empresarial, SPRI integra, al seu torn, quatre societats participades: SPRILUR (Societat per a la Gestió de Sòl Industrial de la CAPB), Centres d'Empreses i Innovació, Xarxa de Parcs Tecnològics i Societat de Capital Risc. Les principals actuacions han estat dirigides a la creació d'espais per a les activitats industrials i empresarials, tant per a acollir noves empreses i idees des dels seus inicis, com iniciatives d'alt valor innovador i tecnològic. A més, gestiona sòl i crea reserves per al seu desenvolupament futur.

A excepció de la generació de sòl industrial a través de polígons propis, alguns programes desenvolupats per SPRILUR han comptat amb la participació d'altres organismes públics de diferent nivell administratiu, com les diputacions forals o els ajuntaments. És el cas de programes com Industrialdeak i Industria Lurriak, o la promoció de la Xarxa de Parcs Tecnològics del País Basc.

En un nivell superior, i com a factor d'impuls a la consolidació d'un teixit empresarial sòlid i diversificat, cal destacar les relacions entre el País Basc i l'Estat espanyol en matèria tributària. S'estableixen amb el sistema de Concert Econòmic, el qual dota la comunitat autònoma de competència plena per a la recaptació d'impostos, per la qual cosa compten amb un sistema d'Hisenda Pública específic que regula impostos generals com l'Impost sobre la Renda de les Persones Físiques, l'Impost sobre Societats o l'Impost sobre el Valor Afegit. El marc institucional en què es produeixen les relacions i acords entre el Govern Basc, les diputacions forals (encarregades de la recaptació d'impostos) i el Govern central és una Comissió Mixta formada per dotze membres dels tres nivells administratius. Aquesta situació permet als responsables institucionals motivar l'atracció d'inversions o la implementació de mesures dirigides a la innovació, la modernització o la recerca a través d'incentius fiscals per a les empreses. Una acció recent en aquest sentit és el conveni de col·laboració entre les diputacions forals i SPRI (com a representant del Govern Basc), pel qual aquelles empreses que inverteixin en R+D+I podran comptar amb reduccions fiscals en l'Impost Foral sobre Societats.

2.4.3. Planificació territorial estratègica

La Llei 4/1990, de 31 de maig, d'**Ordenació Territorial al País Basc**, té com a objectiu general pal·liar els efectes negatius del creixement urbanístic descontrolat i complir amb les competències en matèria d'ordenació territorial del Govern Basc. En concret, aquest text posa les bases per al desenvolupament dels instruments de planificació que emanen de l'esmentada Llei, i que són tres: Directrius d'Ordenació Territorial (DOT), Plans Territorials Parcials (PTP) i Plans Territorials Sectorials (PTS).

Les **Directrius d'Ordenació Territorial** (DOT), actualment vigents, van ser aprovades definitivament pel Consell de Govern l'any 1997 a través del Decret 28/1997 d'11 de febrer. Les DOT volen oferir una mateixa qualitat de vida a tots els ciutadans del País Basc sota criteris de coordinació i racionalitat. Per aquest motiu, s'hi estableixen els eixos bàsics d'actuació futura sobre el medi am-

bient, els recursos naturals, el paisatge, els espais urbans, industrials i rurals, les infraestructures i equipaments, i el patrimoni històric i cultural. El desenvolupament de les DOT es realitza a través de dos instruments de planificació: els Plans Territorials Parcials, documents de caràcter supramunicipal per a l'ordenació territorial de les Àrees Funcionals definides per les directrius del planejament, i els Plans Territorials Sectorials, de caràcter sectorial, dirigits a l'execució de polítiques de sòl, desenvolupament d'infraestructures i actuacions de tipus mediambiental.

Els **Plans Territorials Parcials** (PTP) són documents intermedis entre les DOT i els textos de planejament municipal que han de servir com a referència per a l'elaboració dels Plans Generals d'Ordenació Urbana (PGOU). Aquests documents han resultat determinants a l'hora d'implantar el model territorial de les DOT; fins a la data, se n'han desenvolupat totalment set i altres vuit es troben en diverses fases d'aprovació. S'està configurant d'aquesta manera un sistema de plans supramunicipals, coordinats a través de les DOT, que concreten aspectes essencials per a l'ordenació com les àrees de protecció del medi físic, els àmbits de creixement residencial, els espais per a activitats econòmiques i els sistemes d'infraestructures i equipaments, entre altres.

També són claus els anomenats **Plans Territorials Sectorials** (PTS). En total, són nou els aprovats definitivament i sis més es troben en diverses fases de tramitació. En aquest cas, la seva aplicació ha resultat determinant per a l'evolució del territori en els últims deu anys.

Des que l'any 1997 es van aprovar les DOT, el canvi socioeconòmic del País Basc ha estat notable. Per això el Govern Basc n'està fent la revisió. L'existència d'un ampli ventall d'actuacions reeixides (PTP i PTS) suposa un punt de suport per a l'actualització de les directrius, de manera que se'n reformulin els continguts amb iniciatives que donin resposta a les noves necessitats del territori, ja que l'escenari plantejat per les DOT en el passat ja s'ha assolit en l'actualitat.

A escala municipal, cal assenyalar l'aposta per la planificació estratègica urbana de les tres capitals basques. **Donostia-Sant Sebastià** és un dels tres municipis que més ha avançat quant als seus plans estratègics, perquè després de l'èxit del Pla Estratègic 2010 es troba en fase de desenvolupament el nou pla, que, sota la denominació **Estratègia 2020**, pretén assentar les bases estratègiques per al futur de la ciutat. Per la seva banda, a **Vitòria**, igual que en el cas de Sant Sebastià, el Pla Estratègic actual tenia el 2010 com a horitzó, per la qual cosa, un cop aconseguits els objectius proposats i tenint en compte els canvis experimentats per la capital autonòmica, s'està plantejant l'adopció del **Pla Director Vitòria-Gasteiz 2015** a causa de la necessitat de reorganitzar l'estratègia de la ciutat. Així mateix, els últims vint anys la ciutat de **Bilbao** ha experimentat un profund canvi gràcies al projecte **Bilbao Ria 2000** que, sota la figura d'un partenariat publicoprivat, ha transformat de manera significativa i coordinada la imatge i els usos de l'antiga àrea industrial a l'entorn de la ria.

3. Sectors i àrees sensibles

En el present capítol es pretén donar una visió del model de creixement econòmic de l'economia basca en els últims anys, amb l'objectiu de conèixer aquells factors estructurals que constitueixen els avantatges competitius de la regió, en un moment com l'actual en què cada vegada es fa més patent la necessitat d'un canvi de model econòmic a Espanya i, per tant, al País Basc. L'objectiu és tenir les eines necessàries per a proposar línies d'actuació que permetin continuar creixent en termes de renda per capita a ritmes elevats i avançar en el grup de regions capdavanteres d'Europa.

Amb aquesta finalitat, l'anàlisi s'ha iniciat amb un acostament a la posició relativa en renda per capita del País Basc, desglossant-la segons la contribució de l'especialització sectorial i la productivitat, i del funcionament del mercat de treball. Posteriorment, s'ha tractat la dinàmica de la densitat i estructura empresarial, posant especial atenció en les iniciatives desenvolupades per a incentivar la capacitat d'emprendre, element de la màxima rellevància per a dinamitzar l'estructura empresarial. A continuació, s'estudia la problemàtica dels clústers al País Basc, els quals han contribuït a la regeneració de la competitivitat empresarial de la comunitat. Finalment, ens acostem a la sostenibilitat del model de creixement econòmic, dimensió que cada dia és més important a l'hora de definir els models de desenvolupament econòmic.

3.1. Creixement i cohesió

Com s'ha comentat a la secció 2.3., el País Basc va créixer en termes de PIB a preus constants a un ritme semblant a l'espanyol, amb una variació del 26,9% enfront de la mitjana espanyola del 27,7% entre els anys 2000 i 2008, d'acord amb les estadístiques de Comptabilitat Regional d'Espanya de l'INE. No obstant això, hi ha importants diferències en la dinàmica econòmica que queden patents quan s'inclou en l'anàlisi una altra variable com la població o l'ocupació. Així, malgrat mostrar un creixement semblant en termes de PIB, el menor creixement de la població a la regió s'ha reflectit en un augment més significatiu de la renda per capita al País Basc que a Espanya, amb una variació del 23,1% enfront del 12,7%, respectivament, fet que reforça la posició de lideratge en renda per capita del País Basc a Espanya i Europa, com una de les regions més avançades i desenvolupades econòmicament i socialment.

En aquesta secció es vol analitzar els factors que defineixen aquesta posició avançada a partir de la situació estructural de l'economia basca, estudiada des del seu vessant d'oferta a nivell macroeconòmic. Així, s'examinarà tant la posició relativa en matèria d'ocupació o productivitat, com l'especialització per sectors econòmics.

3.1.1. Productivitat, ocupació i benestar

Una primera anàlisi de la descomposició de la renda per capita en els seus dos factors constituents, la productivitat del treball i el percentatge de població ocupada[4], indica que la comunitat presenta un diferencial positiu a favor seu respecte de la Unió Europea i Espanya en ambdues variables, representatives de l'eficiència en l'ús dels factors i del mercat de treball, respectivament. Especialment rellevants són les diferències de productivitat del treball. Si el País Basc hagués tingut el 2008 el mateix nivell de productivitat que Espanya, aquell any el seu PIB per capita hauria estat un 15,0% inferior al realment generat. Pel que fa al percentatge de població ocupada, igualar-ne el valor al de la mitjana espanyola suposaria reduir el PIB basc en un 11,9%.

4 Renda per capita = productivitat del treball * percentatge de població ocupada;

$$\frac{\text{PIB}}{\text{Població}} = \frac{\text{PIB}}{\text{Ocupació}} \cdot \frac{\text{Ocupació}}{\text{Població}}$$

Dinàmica de la productivitat i l'ocupació (1999-2008)

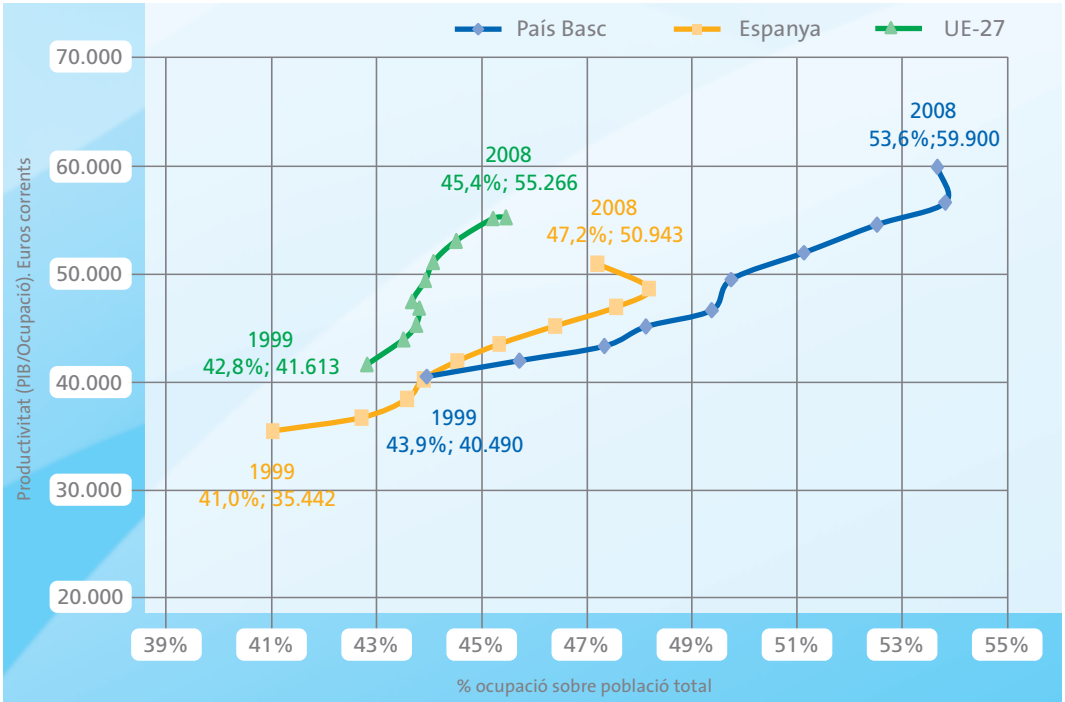

Font: CRE 2000, INE i Eurostat

En el gràfic anterior es representa el comportament del País Basc, Espanya i la UE-27 en ambdues variables durant el període 1999-2008. No sols s'observen importants diferències en un any sinó també en la dinàmica. Destaca el fet que aquesta dècada de creixement ha tingut, per a la regió, un impacte major, si és possible, des del punt de vista de la millora del mercat de treball que de la millora de la productivitat. Així, el model de desenvolupament que ha predominat a Espanya, de fort impuls de l'activitat i l'ocupació, ha estat contemporani al procés de millores en el mercat de treball, que ha possibilitat la incorporació d'una important quantitat de recursos de mà d'obra que es trobaven ociosos el 1999 en un entorn de menor creixement de la població. El percentatge de població ocupada passava d'un 43,9% el 1999 a un 53,6% el 2008, una diferència de 9,7 punts percentuals enfront dels 6,2 punts percentuals d'augment que s'obtenen per a Espanya per al mateix període o els 2,6 de la UE-27.

Cal assenyalar, no obstant això, que aquest resultat particular ha estat fruit d'un procés de desenvolupament fortament intensiu en l'ús de mà d'obra. Part dels seus beneficis ja s'han diluït com a conseqüència de la important crisi econòmica del 2008 i 2009, que ha tornat a fer augmentar fortament les taxes de desocupació a la regió i a Espanya, encara que es pot haver contrarestat per una millora addicional de la productivitat dels treballadors ocupats.

En termes de productivitat del treball, la regió també mostra importants avenços des de 1999, sobretot en comparació amb la Unió Europea. Així, el creixement de la productivitat a preus corrents entre 1999 i 2008 ha estat del 47,9% al País Basc enfront del 43,7% i el 32,8% d'Espanya i la UE-27, respectivament.

La millora de la productivitat i del percentatge de població ocupada ha contribuït a situar la regió al

Descomposició de la renda per capita (2007)

Purchasing Power Standard, PPS

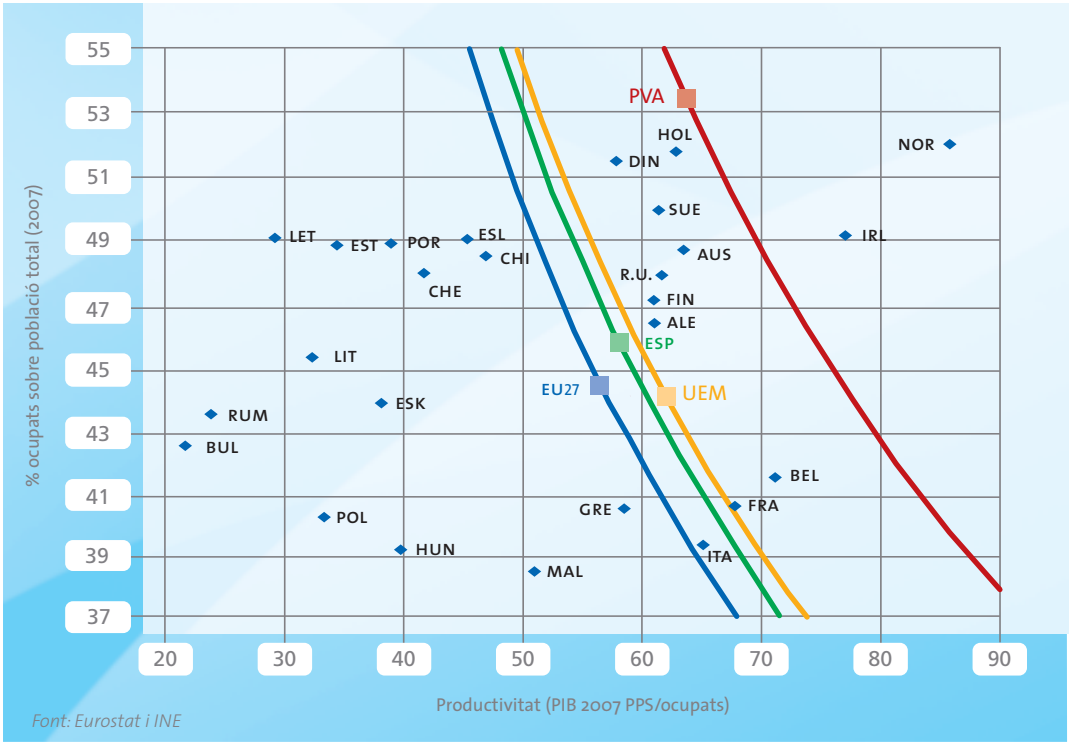

Font: Eurostat i INE

capdavant d'Europa en termes de renda per capita. En el gràfic adjunt es presenta la descomposició de la renda per capita en productivitat del treball i percentatge de població ocupada per a Espanya i un gran nombre de països europeus per a l'any 2007, any anterior a l'inici de la crisi econòmica.

El País Basc afrontava aquesta crisi amb un nivell de renda per capita en paritat de poder estàndard superior a la majoria de països europeus[5]. Tan sols dos països tindrien un nivell de renda per capita superior al del País Basc el 2007, Irlanda i Noruega. El nivell aconseguit estava sustentat sobre una productivitat elevada, semblant a la de països com Holanda i Àustria i per damunt d'altres com Alemanya o el Regne Unit, i especialment sobre un elevat percentatge de població que es troba ocupada. Així, comparat amb els països europeus, el 2007 el País Basc presentava el major percentatge de població ocupada de la mostra, més de nou punts percentuals per sobre de la mitjana de la UE-27. Per contra, en nivell de productivitat del treball encara es pot millorar la posició, si s'aconsegueix un acostament als nivells de referents més reeixits com Bèlgica, Irlanda o Noruega.

5 Un dels elements diferencials positius que incideix en aquest resultat ve donat pel fet d'haver calculat les diferències en paritat de poder estàndard en lloc de fer servir euros corrents, en haver-se incorporat un ajustament per la diferència en el nivell de preus entre Espanya i la resta de països europeus.

3.1.2. Contribució de la productivitat sectorial

Una anàlisi més detallada de la productivitat del treball per sector econòmic permet veure que la posició destacada del País Basc respecte d'Espanya a nivell regional també s'obté per a la majoria dels sectors econòmics. El quadre mostra les peculiaritats sectorials de la regió respecte d'Espanya el 2006 a partir de dades de la Comptabilitat Regional d'Espanya, indicant la posició relativa en productivitat del treball de cada un dels sectors, així com el seu grau d'especialització.

Durant aquell any, la productivitat de la regió era un 16,3% superior a la de la mitjana espanyola. Per grans branques sectorials, tan sols en l'agricultura la productivitat basca se situava en valors inferiors a la mitjana, amb un 96,0% del seu valor, encara que la seva especialització en el

Productivitat i pesos sectorials al País Basc (2006)

	VAB/empleat €		Índex d'especialització	Pes del sector (ocupació)
	Valor 2006	En relació amb Espanya		
Agricultura, ramaderia i pesca	**24.767**	**96,0%**	**0,4**	**2,3%**
Energia	**267.201**	**172,1%**	**1,4**	**0,7%**
Indústria	**52.131**	**122,5%**	**1,7**	**24,1%**
Indústria de l'alimentació, begudes i tabac	53.217	136,6%	0,8	1,4%
Indústria tèxtil, confecció, cuir i calçat	29.535	122,2%	0,2	0,3%
Indústria de la fusta i el suro	27.477	103,3%	0,9	0,5%
Indústria del paper; edició i arts gràfiques	45.979	96,7%	1,0	1,5%
Indústria química	70.621	96,2%	0,8	0,8%
Indústria del cautxú i matèries plàstiques	54.813	129,4%	2,9	1,6%
Altres productes minerals no metàl·lics	54.904	111,5%	0,7	0,8%
Metal·lúrgia i fabricació de productes metàl·lics	58.875	126,6%	3,8	8,4%
Maquinària i equip mecànic	47.754	110,1%	3,2	3,7%
Equip elèctric, electrònic i òptic	43.759	97,1%	1,4	1,4%
Fabricació de material de transport	52.731	109,7%	1,5	2,3%
Indústries manufactureres diverses	34.177	125,8%	1,2	1,4%
Construcció	**52.777**	**127,9%**	**0,8**	**9,2%**
Serveis	**45.232**	**108,7%**	**0,9**	**63,7%**
Comerç i reparació	33.897	111,5%	0,9	13,3%
Hostaleria	46.250	104,2%	0,8	6,4%
Transport i comunicacions	57.797	112,9%	0,9	5,2%
Intermediació financera	113.915	110,0%	1,0	1,9%
Immobiliàries i serveis empresarials	77.175	100,9%	0,8	8,7%
Administració pública	49.506	129,3%	0,9	5,3%
Educació	43.465	111,7%	1,0	5,3%
Act. sanitàries i veterinàries; serveis socials	36.503	100,3%	1,0	7,3%
Altres serveis i act. socials; serveis personals	33.726	103,4%	0,9	4,6%
Llars que ocupen personal domèstic	5.213	95,9%	0,7	5,7%
Valor afegit brut total	**48.593**	**116,3%**	**1,0**	**100,0%**

Font: Comptabilitat Regional d'Espanya, INE

Nota: El pes del sector s'ha comptabilitzat en termes d'ocupació. L'índex d'especialització es calcula dividint el pes relatiu del sector a la regió pel pes del sector a Espanya.

sector era molt baixa, amb un índex de 0,4. D'altra banda, destacava la productivitat en el sector d'energia, un 72% més gran que la productivitat del sector en la mitjana nacional. L'energia és un sector d'elevada productivitat, en el qual la regió està particularment especialitzada, amb un índex d'1,4. Els sectors industrial i de construcció presentaven també un diferencial positiu del 22,5% i 27,9%, respectivament. El sector industrial destacava per la seva elevada especialització, amb un índex d'1,7, que contribueix a reforçar els bons resultats en termes de productivitat. Finalment el sector serveis, que representava un 63,7% de l'economia en termes d'ocupació, aconseguia una productivitat un 8,7% superior, si bé amb un índex d'especialització inferior de 0,9.

En els dos gràfics següents s'han representat les dades de la taula anterior pel que fa a la productivitat relativa i a l'índex d'especialització atenent a la desagregació en 26 branques d'activitat. A partir de les mitjanes nacionals, es pot dividir l'àrea del gràfic en quatre subconjunts si tenim en compte la major o menor especialització o productivitat respecte de la mitjana espanyola.

Dins del sector industrial i d'energia, destaca sobretot l'especialització i productivitat en els sectors de "metal·lúrgia i fabricació de productes mecànics", "energia", "cautxú i matèries plàstiques", "maquinària i equip mecànic", "material de transport" i "manufactures diverses". En un segon grup d'elevada especialització, però amb una productivitat inferior, es troben els sectors d'"equip elèctric, electrònic i òptic", i "paper, edició i arts gràfiques". D'altra banda, entre els sectors amb una especialització inferior a 1, però amb elevada productivitat, apareixen "fusta i suro", "minerals no metàl·lics", "tèxtil i confecció" o "alimentació, begudes i tabac". Finalment, els sectors d'"agricultura, ramaderia i pesca" i de "química" es trobarien en el quadrant corresponent als sectors amb menor especialització i menor productivitat del treball.

Un tret que caracteritza els resultats de les branques del sector serveis és la seva menor especialització mitjana respecte d'Espanya, fruit de la major especialització de la regió en sectors industrials. És per això que pràcticament tots els subsectors es troben en el quadrant de major productivitat però especialització inferior a 1. Només

Índex d'especialització i productivitat en relació amb Espanya

Agricultura, energia i indústria

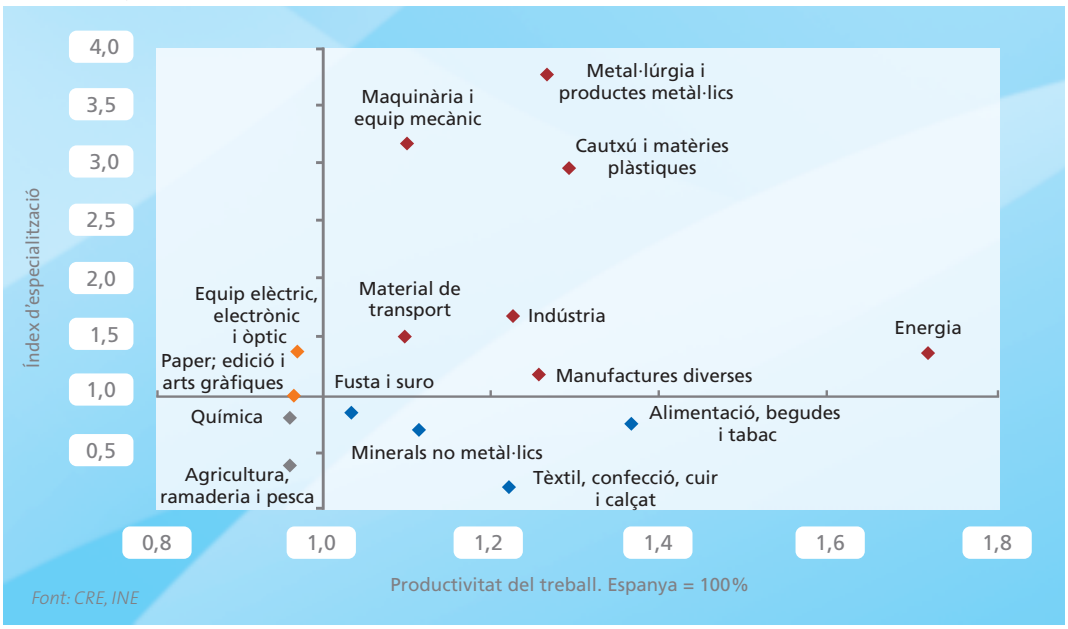

Font: CRE, INE

Índex d'especialització i productivitat en relació amb Espanya

Construcció i serveis

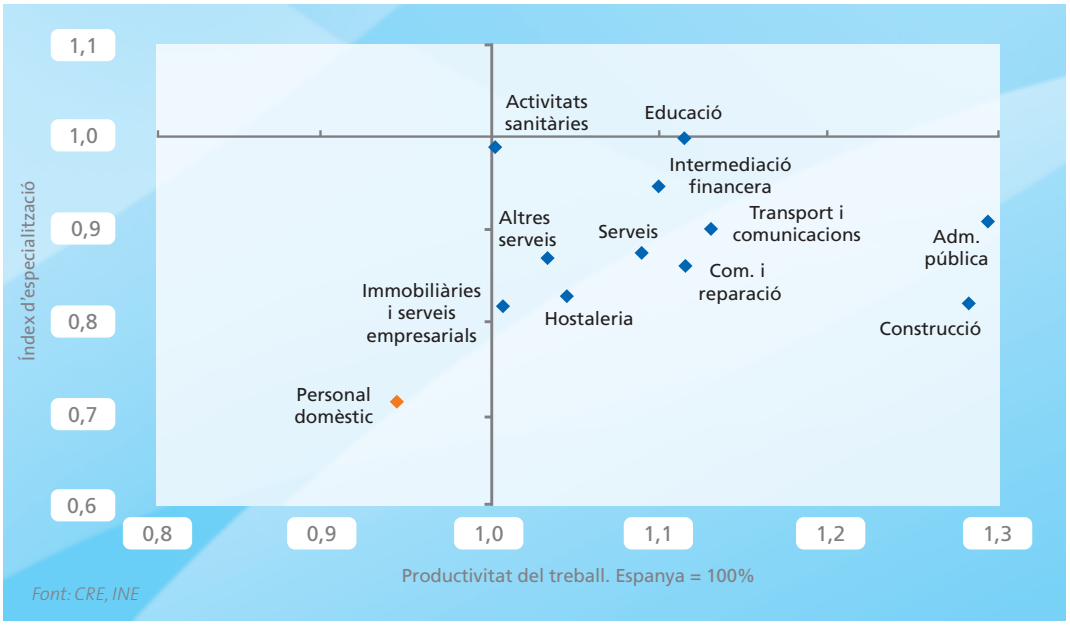

Font: CRE, INE

el sector de personal domèstic tindria una especialització inferior i una menor productivitat del treball. Els subsectors amb una major diferència de productivitat amb la mitjana espanyola serien els d'"Administració pública", "transport i comunicacions", "comerç i reparacions", "educació" i "intermediació financera".

3.1.3. Contribució de l'ocupació

El gràfic següent mostra, per al període 1996-2008, la contribució diferencial de la dinàmica de la productivitat del treball i de la ràtio de població ocupada al creixement de la renda per capita[6]. De nou es torna a subratllar la importància de la dinàmica del mercat de treball com a element generador de renda per habitant en el període, especialment entre 1996 i 2006. És per això que convé entrar més en detall en quina és la dinàmica dels factors que determinen el comportament de la ràtio de població ocupada.

En primer lloc, es compara l'evolució en el mateix període de la taxa d'activitat (població activa sobre població en edat de treballar) i la taxa d'ocupació (població ocupada sobre població en edat de treballar) al País Basc i Espanya a partir de dades de l'Enquesta de Població Activa de l'INE. Encara que la dinàmica observada sembla similar, hi ha importants diferències el 2009 respecte d'ambdues variables. D'una banda, la taxa d'activitat va continuar augmentant el 2009 a Espanya fins a situar-se prop del 60%, mentre que la del País Basc va disminuir a nivells pròxims al 57%. Part de les diferències en taxa d'activitat s'expliquen pel major pes a la regió de la població

6 Variació de la renda per capita (Y/P) = variació de la productivitat aparent del treball (Y/L) + variació de la població ocupada (L/P), utilitzant la seva representació en logaritmes neperians:

$$\frac{PIB}{Població} = \frac{PIB}{Ocupació} \cdot \frac{Ocupació}{Població} \;;\; \ln\left(\frac{PIB}{Població}\right) = \ln\left(\frac{PIB}{Ocupació}\right) + \ln\left(\frac{Ocupació}{Població}\right)$$

Descomposició del creixement del PIB per capita (1996-2008)

País Basc

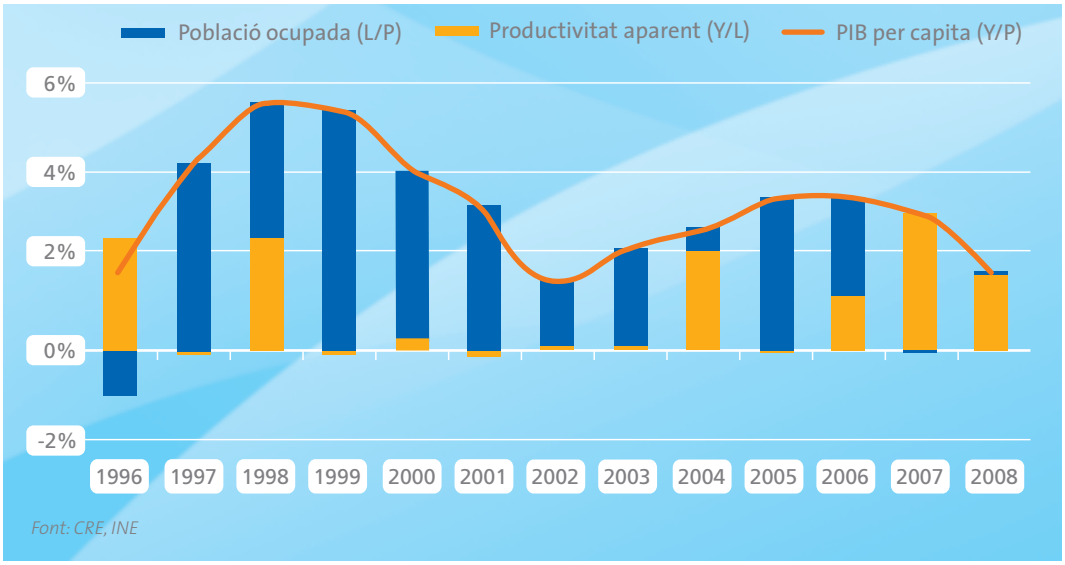

Font: CRE, INE

de 65 o més anys, que incrementa les xifres relatives d'inactivitat. Així, la taxa d'activitat de la població de 16 a 64 anys al País Basc presenta un mitjana trimestral el 2009 del 73,1%, enfront del 74,0% que s'observa per al total nacional. D'altra banda, malgrat que la taxa d'activitat al País Basc

Dinàmica de la taxa d'activitat i la taxa d'ocupació (1996-2009)

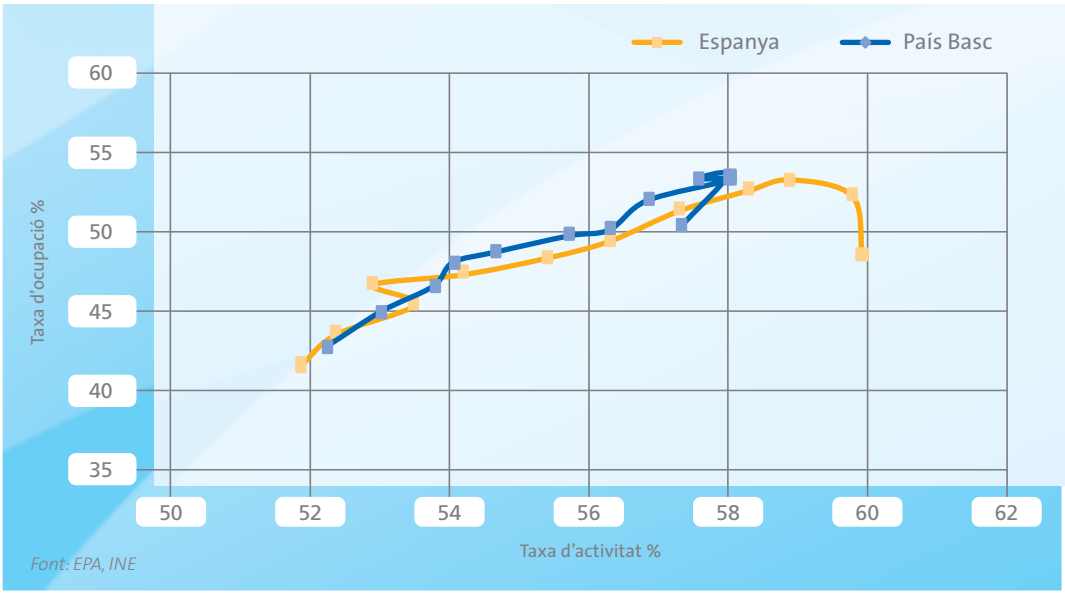

Font: EPA, INE

és menor, la taxa d'ocupació ha aconseguit mantenir-se per damunt de l'espanyola, situant-se el 2009 en un 51,1%, enfront d'un 49,2% del total nacional, gràcies a un mercat de treball més eficient, amb una menor taxa d'atur.

El gràfic següent mostra la descomposició del percentatge de població ocupada segons els tres components següents: ràtio de població en edat de treballar sobre població total, taxa d'activitat, i ràtio de població activa ocupada[7]. El descens de la taxa de desocupació, o el seu complementari, la millora de la ràtio de població activa ocupada, ha estat un dels principals elements dinamitzadors de la millora en el percentatge de població ocupada, sent especialment rellevant la seva importància durant el període 1996-2001. Al costat d'aquest, l'altre element amb major pes ha estat la dinàmica de la taxa d'activitat, que ha contribuït positivament durant tot el període 1997-2006.

Així, per un costat podem concloure que la menor xifra de taxa de desocupació a la comunitat respecte de la mitjana espanyola és l'element determinant del diferencial positiu en percentatge de població ocupada a favor del País Basc. D'altra banda, la millora en la ràtio de percentatge de població ocupada en l'última dècada, que ha tingut un impacte positiu elevat sobre el creixement de la renda per capita, se sustenta fonamentalment en una major eficiència en el mercat de treball, que ha possibilitat la reducció en les taxes de desocupació i l'augment de la taxa d'activitat.

Descomposició del creixement de l'ocupació (1996-2008)

País Basc

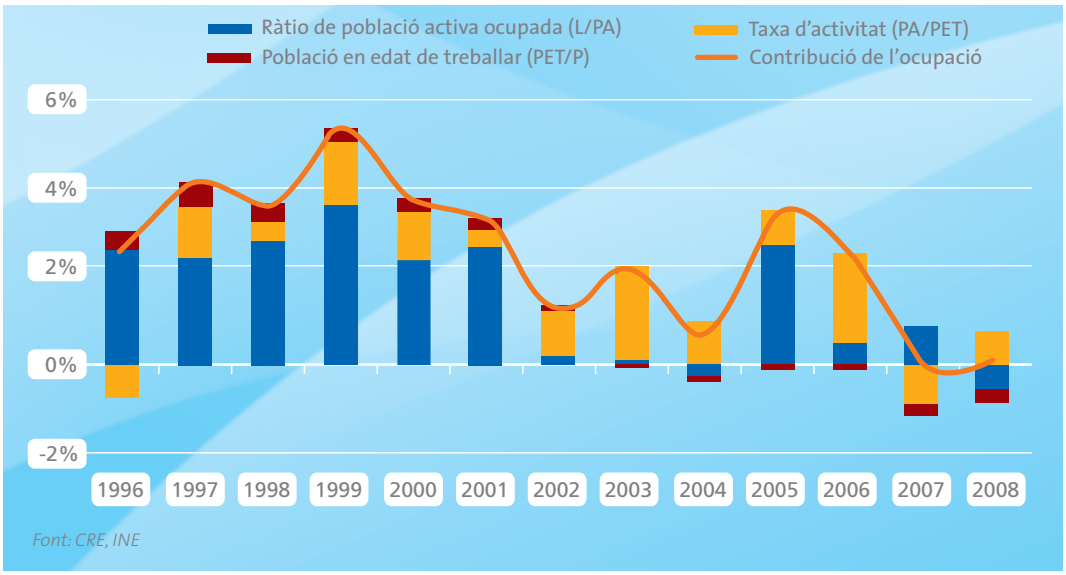

Font: CRE, INE

[7] Contribució de l'ocupació (L/P) = variació de la taxa de població en edat de treballar sobre la població total (PET/P) + variació de la ràtio de població activa ocupada (L/PA) + variació de la taxa d'activitat (PA/PET), utilitzant-ne la representació en logaritmes neperians:

$$\frac{L}{P} = \frac{PET}{P} \cdot \frac{L}{PA} \cdot \frac{PA}{PET} \; ; \; \ln\left(\frac{L}{P}\right) = \ln\left(\frac{PET}{P}\right) + \ln\left(\frac{L}{PA}\right) + \ln\left(\frac{PA}{PET}\right)$$

Sent P = població total, PET = població en edat de treballar, PA= població activa, L = ocupats

3.2. Empreses i emprenedors

En aquest apartat s'analitza l'estructura de les empreses establertes al País Basc amb l'objectiu de conèixer el nivell de competitivitat empresarial de la regió i la seva capacitat per a atraure inversions i generar ocupació i riquesa. Les empreses tenen un paper clau en l'estructura socioeconòmica d'un territori, i tant el seu dinamisme com la seva especialització sectorial són elements rellevants per a analitzar si l'ús dels recursos és eficient i si l'estructura empresarial està enfocada cap als sectors més productius.

L'anàlisi es pot dividir en tres aspectes rellevants: l'estructura i dinàmica empresarial, la capacitat per a emprendre i les iniciatives de suport a l'emprenedoria. La caracterització de l'estructura empresarial es fa a través de l'anàlisi de la grandària, densitat, distribució sectorial i grau d'especialització productiva de la regió. En l'anàlisi de la capacitat del País Basc per a emprendre i el grau d'intensitat de generació de noves activitats empresarials s'utilitza com a eina l'indicador TEA *(Total Entrepreneurial Activity)*, publicat en l'informe GEM 2008 *(General Entrepreneurship Monitor)*. Finalment, es fa un estudi dels plans i polítiques de suport i foment al desenvolupament empresarial elaborats des de l'Administració pública o des d'altres organismes que volen impulsar igualment l'esperit emprenedor i la consolidació d'empreses amb la innovació com a element clau de desenvolupament.

3.2.1. Composició de l'estructura empresarial

Les últimes xifres del Directori Central d'Empreses (DIRCE) publicades per l'INE han fixat el nombre d'empreses establertes al País Basc en 172.152 unitats al començament de 2009. Si s'introdueix l'element demogràfic en l'anàlisi i es comptabilitza el nombre d'empreses per cada 1.000 habitants, es pot apreciar que la densitat empresarial

Evolució de la densitat empresarial
Nombre d'empreses per 1.000 habitants

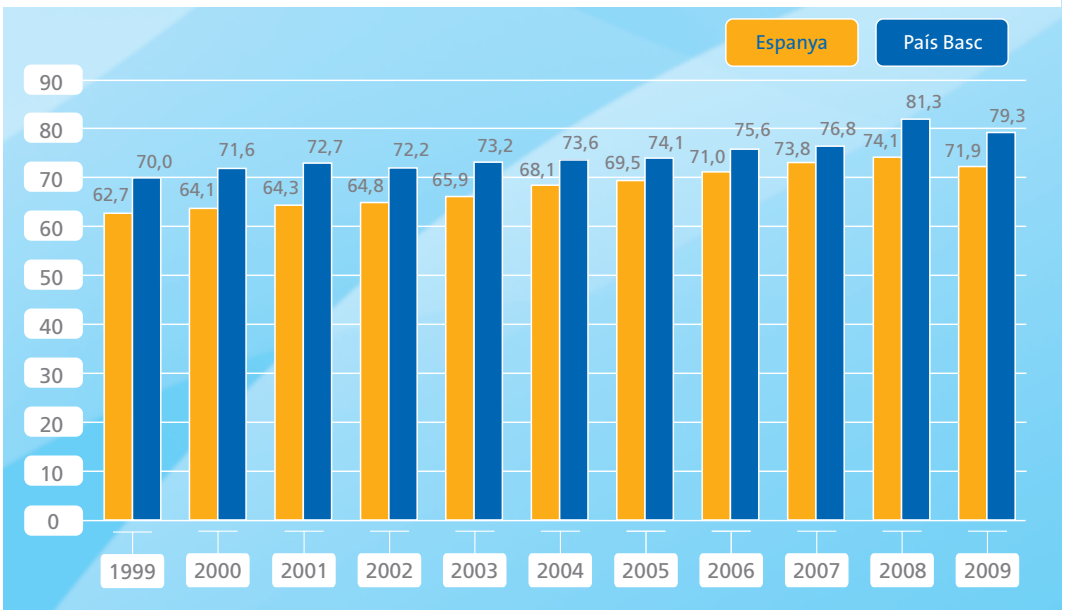

Font: DIRCE, INE

Nombre d'empreses per cada 1.000 habitants (2009)

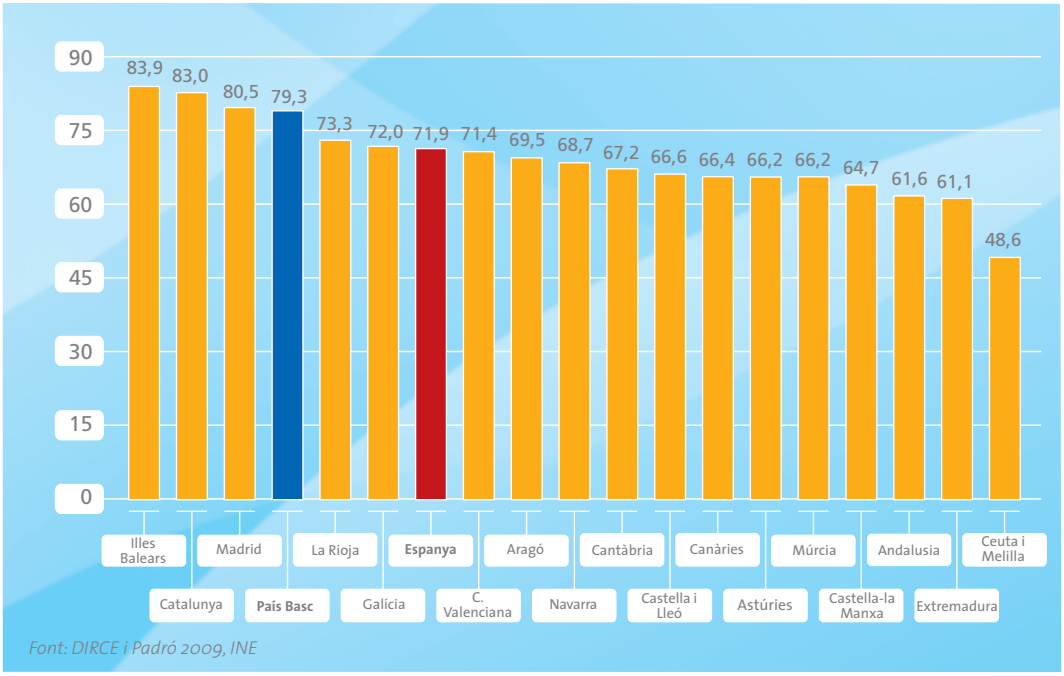

Font: DIRCE i Padró 2009, INE

a la comunitat ha crescut de manera contínua al llarg del període 1999-2008. De 70 empreses per 1.000 habitants registrades l'any 1999, a 81,3 el 2008. No obstant això, aquest creixement continu s'ha vist afectat per la recessió econòmica experimentada a tot el territori nacional el 2008 i 2009. Les dades disponibles a 1 de gener del 2009 mostren un descens significatiu en el nombre d'empreses respecte a l'any anterior, revertint a partir de llavors la tendència positiva observada en l'evolució de la densitat empresarial (la densitat es va reduir fins a 79,3).

En comparació amb la resta de comunitats espanyoles, el País Basc ocupa el sisè lloc en el rànquing per nombre d'empreses. A més, la seva densitat empresarial es posiciona molt per damunt de la mitjana espanyola (71,9), tan sols superada per Balears, Catalunya i Madrid.

Atenent a l'evolució empresarial en el període 2001-2009, es pot observar que, després de la disminució en el nombre d'empreses produïda el 2002 (-0,3%), s'ha registrat una tendència positiva que ha cobrat intensitat el 2008[8], sobretot per l'increment en el nombre d'empreses relacionades amb la construcció. Després d'aquest augment i amb la crisi immobiliària desencadenada en el conjunt d'Espanya, les empreses a 1 de gener de 2009 es van contraure en un 1,8% respecte de l'any anterior. Les empreses relacionades amb la construcció van ser les més afectades, encara que també s'han observat disminucions en el nombre d'empreses relacionades amb

[8] Dades publicades en el DIRCE corresponents a l'1 de gener de cada any.

Evolució del nombre d'empreses al País Basc (2001-2009)

% de creixement anual

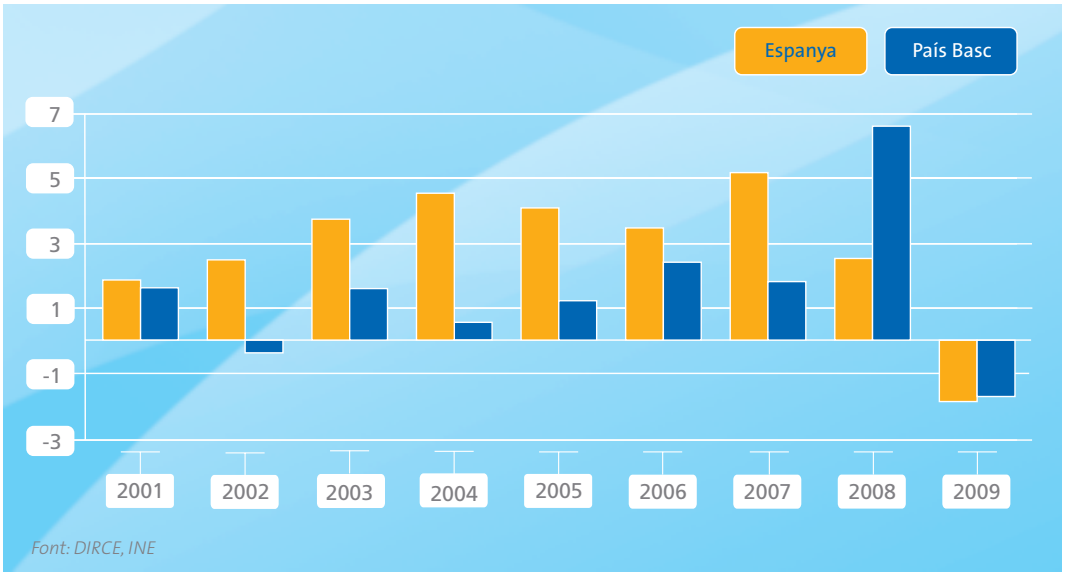

Font: DIRCE, INE

altres activitats, com el comerç i l'hostaleria, per la mala situació econòmica general que ha provocat una activitat menor. El creixement empresarial mitjà entre 2001 i 2009 ha estat un 1,5%, inferior al del conjunt d'Espanya (3,0%).

Atenent al nombre d'empreses que cotitzen inscrites a la Seguretat Social, el País Basc ha experimentat un creixement continu, però amb un ritme de variació cada vegada menor des de l'any 2005, fins a registrar una taxa interanual negativa del -2,2% l'any 2008, amb un total de 63.081 empreses, 1.419 menys que l'any anterior. Aquest resultat està en línia amb les dades publicades en el DIRCE (INE), el descens de les quals registrat a 1 de gener de 2009 mostra el deteriorament de la dinàmica empresarial experimentada durant l'any 2008. Respecte d'Espanya, aquest descens ha estat inferior, ja que la mitjana nacional en el ritme de creació d'empreses que cotitzen s'ha contret en un 5,3%. Les dades mensuals de 2009 mostren igualment un nombre d'empreses menor que l'any anterior.

L'anàlisi del teixit empresarial segons la grandària de l'empresa mostra que el País Basc, igual que la mitjana espanyola, té una grandària reduïda pel que fa al nombre d'ocupats per empresa. De fet, segons les dades de 2009, al País Basc gairebé un 52% de les empreses no tenen assalariats, una xifra tot just un punt per sota de la mitjana espanyola. El 93,8% de les empreses basques són considerades "microempreses" (menys de 10 empleats), i si a més s'hi afegeixen les catalogades com a "petites empreses" (menys de 50 empleats), el percentatge puja a un 99,0% del total. Finalment, en incloure les empreses amb menys de 200 empleats, el percentatge és de gairebé el 100%: tan sols un 0,20% de les empreses basques són grans, valor lleugerament superior a la mitjana nacional (0,16%).

Evolució del nombre d'empreses que cotitzen inscrites a la Seguretat Social

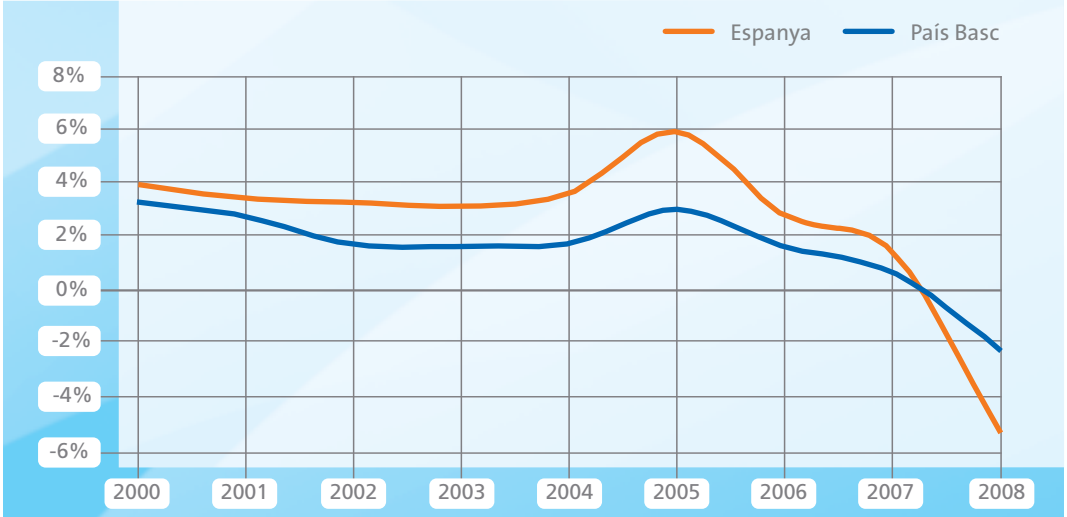

Font: MTAS

Composició del teixit empresarial per grandària (2009)

En %

Font: DIRCE, INE

Atenent a la distribució del teixit empresarial per sectors d'activitat econòmica, es pot observar que el sector serveis concentra la major part de les empreses de la regió, el 76,2% sobre el total. En desglossar l'activitat empresarial per branques, es veu que "comerç" i "lloguer i activitats empresarials" són les que tenen major representativitat, amb un 23,7% i un 22,5%, respectivament. Per la seva banda, "hostaleria" i "transport i comunicacions" són les activitats terciàries que compten amb un nombre menor d'empreses sobre el total (al voltant del 8% cada un). Pel que fa a la resta de sectors, la construcció té un pes en la distribució empresarial del 15,4%, i indústria i energia, del 8,4%.

Respecte de la mitjana espanyola, es poden apreciar diverses diferències. D'una banda, resulta evident que el nombre d'empreses dedicades a la indústria i l'energia sigui superior al País Basc, ja que és una de les comunitats en què la indústria té més pes sobre el VAB total. També és interessant la major participació de la construcció a la regió, diferenciant-se respecte d'Espanya en més de dos punts percentuals. Les activitats terciàries, per la seva banda, tenen menys rellevància que en la mitjana espanyola. Les úniques branques terciàries amb més pes al País Basc són "transport i comunicacions" i "serveis públics".

Composició del teixit empresarial per sector d'activitat (2009)

En %

Font: DIRCE, INE

Especialització empresarial

Si s'analitza l'índex d'especialització relativa[9] del País Basc enfront del conjunt d'Espanya, la major especialització empresarial de la regió es dóna en "construcció" i "indústria i energia", i en algunes branques terciàries ("transport i comunicacions" i "serveis públics"). Per contra, en les branques d'"hostaleria" i "lloguer i activitats empresarials", el País Basc té una menor especialització respecte de la mitjana nacional.

Índex d'especialització empresarial per branques d'activitat al País Basc (2008)

	Índex (Espanya = 1)
Indústria i energia	1,2
Construcció	1,2
Comerç	1,0
Hostaleria	0,9
Transport i comunicacions	1,1
Lloguer i activitats empresarials	0,9
Serveis públics	1,1
TOTAL	1,0

Font: DIRCE, INE

Com s'ha dit anteriorment, el sector industrial al País Basc té una gran importància relativa respecte d'Espanya. Com a conseqüència, es pot apreciar un elevat grau d'especialització en la majoria de branques industrials, amb nivells molt superiors a la unitat. En determinats supòsits, el grau d'especialització resulta substancialment alt, com en el cas de la indústria del reciclatge, el nivell de la qual aconsegueix gairebé els 6 punts. Per la seva banda, la metal·lúrgia també presenta un alt índex de 3,3. La tercera branca més especialitzada és la indústria de fabricació de maquinària i components elèctrics, amb un 2,4. Si es diferencia per nombre total d'empreses, destaca l'especialització de la branca industrial de fabricació de productes metàl·lics, excepte maquinària i equip, el nombre d'empreses de la qual ascendeix a 4.205 i presenta un índex de l'1,8. La indústria de la construcció de maquinària i equip, amb 1.330 empreses, té igualment un elevat grau d'especialització.

Atenent a l'especialització en les branques del sector serveis, cal destacar la posició rellevant de les empreses dedicades a activitats associatives i a les assegurances i plans de pensions, excepte Seguretat Social obligatòria, amb un índex d'especialització del 2,3 per a ambdues. És també remarcable la major especialització de la intermediació financera (índex d'1,3) i d'altres branques relacionades amb el transport marítim i terrestre, i correus i telecomunicacions (índex d'1,2). En unes quantes branques terciàries, l'índex d'especialització empresarial al País Basc iguala la unitat, com és el cas de comerç a l'engròs, comerç al detall, altres activitats empresarials i, finalment, les activitats annexes al transport i agències de viatges.

9 L'índex d'especialització productiva mesura el grau d'especialització d'un determinat sector o activitat, sent IE = Índex d'Especialització; N = Nombre d'empreses; i = sector d'activitat; PB = País Basc i E = Espanya.

$$IE_i^{PB} = \frac{N_i^{PB}/N^{PB}}{N_i^{E}/N^{E}}$$

Índex d'especialització de les branques d'activitat industrial al País Basc (2009)

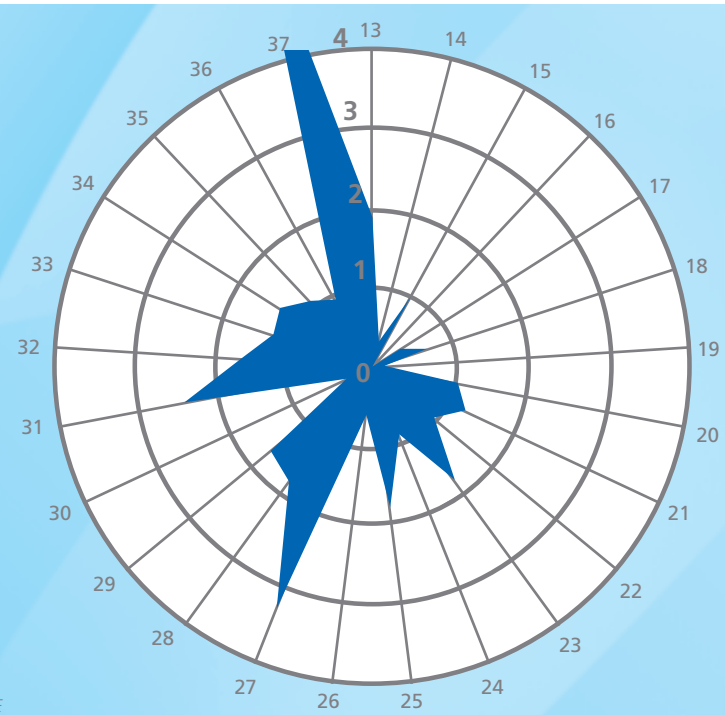

Font: DIRCE, INE

Rànquing	Les 12 branques industrials amb més especialització	Índex	Nombre d'empreses al País Basc
1	37 - Reciclatge	6,0	81
2	27 - Metal·lúrgia	3,3	263
3	31 - Fabricació de maquinària i material elèctric	2,4	351
4	13 - Extracció de minerals metàl·lics	1,9	6
5	28 - Fabricació de productes metàl·lics, excepte maquinària i equip	1,8	4.205
6	25 - Fabricació de productes de cautxú i matèries plàstiques	1,8	521
7	23 - Coqueries, refinació del petroli i tractament de combustibles nuclears	1,8	2
8	29 - Indústria de la construcció de maquinària i equip mecànic	1,7	1.330
9	32 - Fabricació de mat. electrònic; fabr. d'equipament i aparells ràdio, TV	1,7	86
10	34 - Fabricació de vehicles de motor, remolcs i semiremolcs	1,4	155
11	33 - Fabr. d'equipa. i instru. medicoquirúrgic, de precisió, òptica i rellotgeria	1,3	419
12	21 - Indústria del paper	1,3	139

Font: DIRCE, 2009, INE

Índex d'especialització de les branques d'activitat terciària al País Basc (2009)

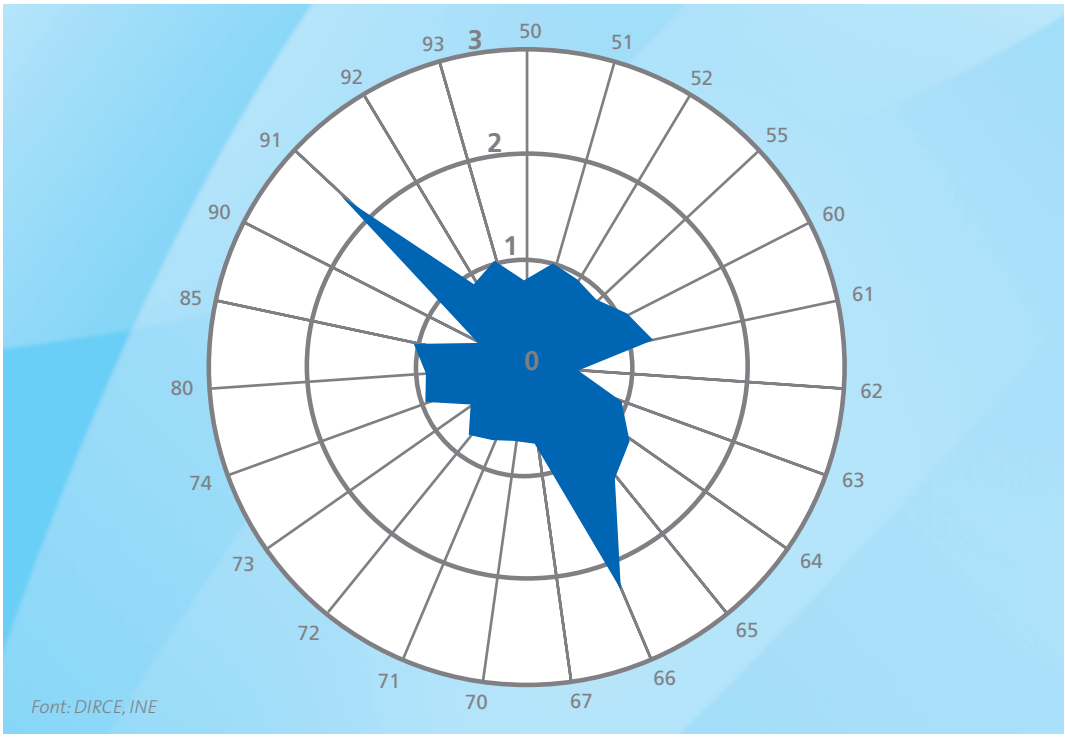

Font: DIRCE, INE

Rànquing	Les 12 branques de serveis amb més especialització	Índex	Nombre d'empreses al País Basc
1	91 - Activitats associatives	2,3	3.985
2	66 - Assegurances i plans de pensions, excepte Seguretat Social	2,3	97
3	65 - Intermediació financera, excepte assegurances i plans de pensions	1,3	135
4	61 - Transport marítim, de cabotatge i per vies de navegació int.	1,2	30
5	64 - Correus i telecomunicacions	1,2	589
6	60 - Transport terrestre; transport per canonades	1,2	11.580
7	85 - Activitats sanitàries i veterinàries, servei social	1,1	7.272
8	93 - Activitats diverses de serveis personals	1,1	5.475
9	51 - Comerç a l'engròs i interm. del comerç, excepte vehicles motor	1,0	11.553
10	74 - Altres activitats empresarials	1,0	24.635
11	63 - Activitats annexes als transports; act. d'agències de viatges	1,0	1.282
12	52 - Comerç al detall, excep. comerç vehicles motor, motocic. i ciclomot.	1,0	25.938

Font: DIRCE, 2009, INE

3.2.2. Capacitat per a emprendre al País Basc

Una iniciativa interessant que sorgeix amb vocació d'instrument per mesurar la capacitat emprenedora és l'informe GEM *(General Entrepreneurship Monitor)*, que en l'última versió, de 2008, ens dóna una visió general de l'esperit emprenedor i la seva vinculació al creixement econòmic, tant en l'àmbit nacional com regional. A partir dels resultats que s'hi reflecteixen, es pot fer una aproximació a la capacitat de l'entorn social i institucional basc per a mantenir una elevada activitat emprenedora.

L'informe GEM, a través de l'indicador TEA[10] *(Total Entrepreneurial Activity)* que mesura el grau d'activitat emprenedora de totes les comunitats autònomes espanyoles, reflecteix que el País Basc es troba al nivell de la mitjana espanyola pel que fa a activitat emprenedora, encara que en una posició prou allunyada de les regions que encapçalen el rànquing, com són la Comunitat Autònoma de Madrid, Aragó o Cantàbria.

Malgrat aquestes expectatives emprenedores, no se n'ha de fer una interpretació errònia. El concepte d'activitat emprenedora comprèn el conjunt d'iniciatives de negoci de qualsevol tipus i sector (inclosa l'autoocupació) que estiguin en el mercat per un període no superior a tres anys i mig, moment a partir del qual es passen a considerar activitats consolidades. S'ha de tenir en compte, per tant, que el TEA és un indicador que

Comparativa de l'índex d'activitat emprenedora autonòmica (2008)

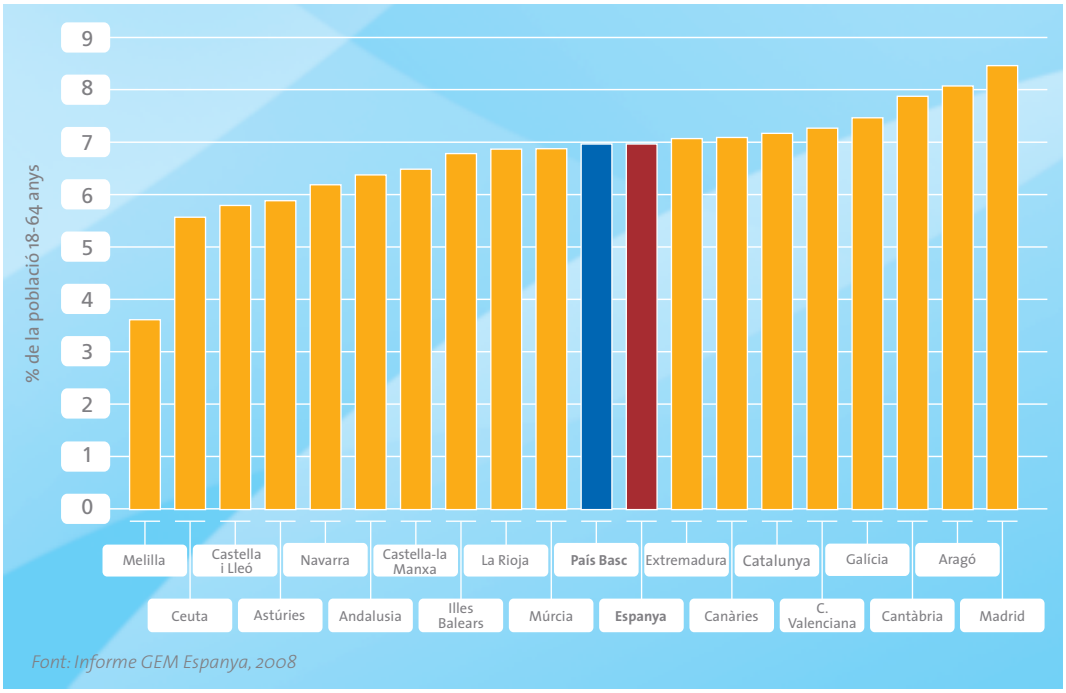

Font: Informe GEM Espanya, 2008

[10] Representa el percentatge de persones entre 18 i 64 anys que han estat involucrades directament en els processos de creació d'empreses, bé com a *start-ups* o empreses naixents, l'activitat de les quals no supera els 3 mesos, bé com a empreses noves o *baby businesses*, l'activitat de les quals està compresa entre els 3 i els 42 mesos, o bé en ambdós tipus d'iniciatives simultàniament.

Distribució de l'activitat emprenedora autonòmica per oportunitat i per necessitat (2008)

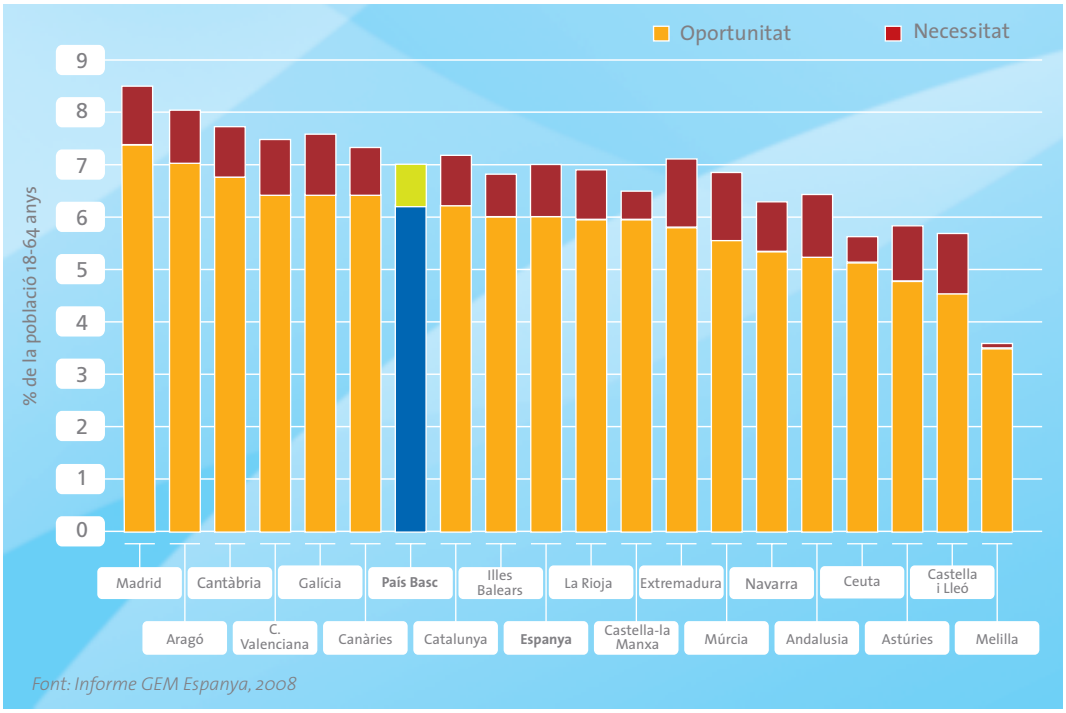

Font: Informe GEM Espanya, 2008

reflecteix el nombre d'iniciatives empresarials, però no la sostenibilitat dels projectes en què es recolzen. Per això, no necessàriament una elevada taxa d'activitat emprenedora és positiva si no es correspon amb negocis que tinguin possibilitats de supervivència a llarg termini i que impulsin el desenvolupament territorial amb creació d'ocupació i generació de riquesa.

Addicionalment, és important aclarir en aquest punt si l'activitat emprenedora respon a l'apreciació d'oportunitats factibles de negoci o, al contrari, és conseqüència de la necessitat per falta d'alternatives en el mercat laboral regional. L'informe GEM també pren en consideració aquest aspecte, i desglossa la iniciativa empresarial en funció de la motivació predominant a l'hora d'emprendre. En aquest sentit, el País Basc se situa lleugerament per sobre de la mitjana quant a activitat emprenedora pel que fa a oportunitat de negoci, mentre que en iniciativa emprenedora per necessitat presenta un percentatge més reduït.

3.2.3. Estructura de la promoció a l'emprenedoria al País Basc: organització i iniciatives destacades

El sector públic també ha de prendre part en el procés emprenedor, donant suport a la creació de nous negocis i la posada en pràctica de noves idees. L'existència d'un entorn institucional favorable, amb capacitat de promoure la iniciativa empresarial i de facilitar finançament i informació als emprenedors, resulta vital per al desenvolupament econòmic d'un territori.

Des del Govern Basc s'han posat en marxa diverses polítiques de promoció de l'activitat emprenedora, sobretot en matèria de finançament i assessorament empresarial. Per a tal efecte, s'han creat organismes de caràcter públic encarregats de la gestió de les ajudes i de facilitar assistència financera i tècnica als emprenedors.

En aquests termes, la **SPRI** (Societat per a la Promoció i Reconversió Industrial) és el principal ens públic encarregat de canalitzar aquests esforços. És una agència creada pel Govern Basc i adscrita al Departament d'Indústria i Innovació que aglutina un conjunt d'empreses participades que pretenen donar resposta a les necessitats que un emprenedor pugui tenir en qualsevol fase de la posada en pràctica del seu projecte.

Per al compliment dels seus objectius, la SPRI desenvolupa actualment quatre grans línies d'actuació: Innovació, Internacionalització, Promoció empresarial i Infraestructures. D'aquests quatre grans objectius, en depenen tots els programes i actuacions concretes al servei de les pimes del País Basc.

En aquest entorn de suport institucional es desenvolupen una sèrie de polítiques concretes de foment empresarial articulades a través del **Pla de Competitivitat Empresarial i Innovació Social 2006-2009**, que té com a principals pretensions potenciar la cultura emprenedora i facilitar el relleu generacional en empreses familiars i el creixement empresarial en tots els seus àmbits. A més, el Pla s'ha fixat com a objectiu aconseguir millores en la capacitat d'innovació sistemàtica de les empreses, penetració de les TIC, recerca i desenvolupament, i la potenciació de la dimensió internacional i la competitivitat de l'empresa basca.

Paral·lelament i de forma complementària, s'exerceix l'activitat del **Fòrum de Competitivitat Euskadi 2015**. La participació es du a terme en forma d'esmorzars i tallers, i la importància del Fòrum rau en el seu caràcter social, de manera que, a través de l'elaboració d'informes sobre l'estat de la competitivitat i la proposta de millores i solucions, influeix en l'elaboració de polítiques per part del Govern autonòmic. De fet, l'esmentat Pla de Competitivitat 2006-2009 té el seu origen en el document *"Competitivitat Empresarial i Innovació Social: Bases de l'Estratègia i Línies d'Actuació"*, elaborat pel Fòrum.

Hi ha altres organismes a la comunitat autònoma que, juntament amb la SPRI, fomenten l'esperit emprenedor i duen a terme nombroses iniciatives per a consolidar les empreses existents, donant suport als esforços per a incrementar-ne el nivell d'innovació, productivitat i competitivitat, així com millorar l'entorn econòmic en què es desenvolupen. Alguns d'aquests organismes són Garapen (Associació basca d'Agències de Desenvolupament), Cambres de Comerç i les diputacions forals de les províncies basques, que compten amb plans estratègics d'innovació i foment empresarial en alguns municipis, com per exemple el **Pla Integral d'Innovació Empresarial a Bizkaia.**

3.3. Clústers i vetes de mercat d'excel·lència

En l'actualitat, al País Basc hi ha un gran nombre d'iniciatives i associacions empresarials que responen al model de clúster, en les quals es pretén generar sota una institució, generalment amb la forma de societat no lucrativa, un fòrum comú en què es reforcen les interrelacions preexistents entre les empreses d'un determinat sector. Els clústers industrials es caracteritzen per l'acumulació d'empreses d'un sector o sectors que comprenen gran part de la cadena de valor d'un producte o servei. Aquestes empreses han d'estar, a més, enquadrades en un marc territorial de proximitat, la qual cosa confereix a l'espai econòmic en què s'assenten un avantatge competitiu derivat de les sinergies que es desprenen de la cooperació i la interacció entre les empreses, les institucions i altres agents econòmics (universitats, centres de recerca, parcs científics i tecnològics, etc.).

L'elevat pes relatiu del sector industrial basc i la realitat territorial de la comunitat, on es dóna

una elevada densitat de població que origina una xarxa de nuclis urbans de grandària mitjana, permeten que en un espai físic relativament petit conflueixin una àmplia varietat d'empreses industrials. Aquestes han anat teixint amb el pas del temps agrupacions d'interessos que, amb l'impuls de les institucions basques, han derivat en associacions clúster, entre les quals destaquen les següents:

- Agrupació Clúster d'Electrodomèstics d'Euskadi - ACEDE
- Agrupació Clúster d'Energia
- Associació Clúster d'Indústria de Medi Ambient d'Euskadi - ACLIMA
- Associació Clúster del Transport i la Logística d'Euskadi
- Associació d'Indústries de les Tecnologies Electròniques i de la Informació del País Basc - GAIA
- Clúster Audiovisual Basc - Eiken Basque Audiovisual / Euskadiko Ikus - Entzunezkoen Klusterra
- Clúster d'Aeronàutica i Espai del País Basc - HEGAN
- Clúster d'Automoció del País Basc - ACICAE
- Clúster de Màquina-eina - AFM
- Clúster del Paper - CLUSPAP
- Fòrum Marítim Basc
- Port de Bilbao

La Comunitat Autònoma del País Basc és una de les regions europees amb més tradició en l'aplicació dels mètodes de definició de sectors empresarials capdavanters, definits com a clústers a partir de la terminologia del professor Michael E. Porter. L'eclosió en els primers anys noranta de la nova metodologia de definició de clúster va suposar un avanç conceptual molt valuós en la definició i planificació de la política industrial. En aquells anys, el País Basc es trobava en ple procés de reconversió industrial després de la profunda crisi que va afectar els principals sectors productius de la indústria tradicional, i des de la Conselleria d'Indústria es buscava la redefinició de la política industrial, per a la qual cosa es va gestar el Programa de Competitivitat el 1990.

La confluència d'aquests factors va facilitar la identificació de sectors prioritaris al País Basc com a potencials clústers industrials i el seu posterior desenvolupament, sent la primera comunitat autònoma espanyola que va aplicar aquesta metodologia i una de les regions pioneres a escala internacional. De fet, ACEDE, Associació del Clúster d'Electrodomèstics, i AFM, corresponent al sector de màquina-eina, es van constituir formalment com a clústers l'any 1992, sent unes de les primeres agrupacions empresarials estructurades i institucionalitzades entorn del concepte de clúster industrial a Europa. Un any després, el 1993, va néixer ACICAE, l'associació empresarial a través de la qual s'organitza el clúster de l'automoció al País Basc, promoguda a instàncies del Govern Basc i l'empresariat local per a potenciar la competitivitat del sector automotriu.

Entre les organitzacions del País Basc dedicades al reforç de les polítiques de definició i impuls de clústers industrials destaca, a més de la Societat per a la Promoció i Reconversió Industrial (SPRI), l'Institut Basc de Competitivitat-Orkestra. L'Institut, els principals membres del qual són la SPRI (com a agència impulsora en representació del Govern Basc), la Diputació Foral de Guipúscoa, Euskaltel, Gamesa Corporación Tecnológica, Kutxa i Repsol-Petronor, destaca des de la seva fundació el 2006 pel suport a l'activitat de l'Administració pública, les empreses, les universitats i la resta d'agents socioeconòmics del País Basc en tots els àmbits relacionats amb la competitivitat. Una de les principals línies d'investigació d'Orkestra és la política de clústers del País Basc, dins de la línia estratègica d'investigació sobre Clústers, Desenvolupament Regional i Innovació. Entre els objectius identificats per Orkestra com a principals reptes a aconseguir per a facilitar una transició del model productiu cap a un estadi superior basat en la innovació, trobem: facilitar la transformació innovadora de les associacions clúster existents, desenvolupar nous processos de clusterització a través de la identificació i anàlisi dels sectors potencialment clusteritzables a la comunitat, i avaluar la política clúster al País Basc per impulsar-ne la millora.

Aquests objectius es plasmen a través de les publicacions de l'Institut, entre les quals desta-

quem l'estudi "Identificación de Clústeres en la CAPV"[11]. En aquesta obra s'identifiquen els principals clústers de la comunitat i se n'analitza la "rellevància exportadora", mesurada mitjançant tres fronts d'anàlisi: volum de les exportacions sobre el total d'exportacions basques, quota del sector al País Basc sobre les exportacions mundials d'aquest sector, i creixement de la quota en els últims anys. Atenent a aquestes tres derivades, els autors van identificar tres grups de clústers:

- Rellevants, competitius i dinàmics: Automoció, Maquinària pesant, Tecnologia de la producció i Silvicultura.
- Rellevants i competitius, però no dinàmics: Metalls i manufactura i Edificis prefabricats.
- Dinàmics, però ni rellevants ni competitius: Energia, Motors aeroespacials i Vehicles aeroespacials.

S'analitzaran a continuació, més profundament, els clústers de l'Automoció, donat el caràcter pioner a la comunitat i el pes específic com a clúster rellevant, competitiu i dinàmic, i l'Energia i l'Aeronàutica, com a sectors dinàmics de gran projecció futura.

3.3.1. El clúster d'automoció

L'automoció és una de les principals branques industrials al País Basc, tant pel volum de VAB generat com pel nombre de treballadors que ocupa. L'any 2006, el sector generava el 10,6% del VAB industrial basc i sumava el 9,7% de l'ocupació industrial a la comunitat. A més, tal com es pot apreciar en el gràfic següent, la branca de fabricació de material de transport ha estat un dels sectors amb un major creixement de la producció (en preus constants) entre 2000 i 2006, 20,5%, només superada per la de paper i arts grà-

La indústria basca per branques d'activitat

Pes sobre el total del VAB industrial regional, creixement i productivitat

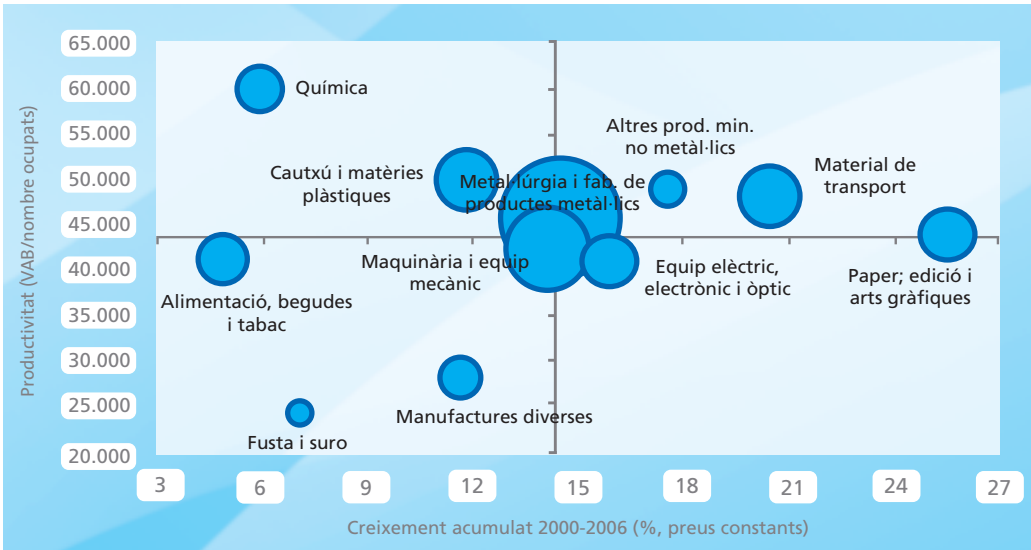

Font: Elaboració pròpia a partir de CRE, INE

[11] María José Aranguren *et al.* (2008): "Identificación de Clústeres en la CAPV", Orkestra.

fiques (25,5%). L'automoció és també un dels sectors industrials més productius, que el 2006 va superar amb 47.400 euros per empleat (a preus constants de 2000) la mitjana de la indústria basca (43.515 euros per empleat).

En l'actualitat, al País Basc el sector el formen una factoria de Mercedes a Vitòria i més de 300 empreses productores de components d'automoció, amb una facturació conjunta superior a 10.000 milions d'euros i més de 60.000 empleats a Espanya, uns 40.000 dels quals es troben a les plantes instal·lades en el territori de les tres províncies basques.

La planta de Mercedes-Benz a Vitòria va aconseguir el 2008 una producció de 102.400 vehicles, amb un creixement del 5,5% sobre l'any anterior, i emprant al voltant de 3.000 treballadors. No obstant això, no s'ha de caure en l'error de creure que el clúster basc de l'automoció gira exclusivament entorn d'aquesta planta. De fet, la major part de les empreses que hi pertanyen (gairebé la meitat) es troben situades a la província de Biscaia, com a conseqüència de la llarga tradició industrial de la zona en activitats metal·lúrgiques i metal·lomecàniques.

Les empreses basques del sector comprenen un ampli ventall d'activitats productives al llarg de tota la cadena de valor: acereries, fabricants de màquina-eina, plantes d'estampació, empreses de mecanitzat i matriceria, constructors de components, empreses de muntatge, enginyeries, consultores, universitats, centres tecnològics, etc. A més, la indústria basca destaca per la varietat de processos productius lligats a l'automoció que es desenvolupen en l'àmbit del clúster, abastant funcions de fabricació dels elements del *drivetrain* (44% de les empreses del clúster), del *powertrain* (28%), dels elements interiors (26%), d'elements estructurals i carrosseria (19%), d'elements exteriors (7%), d'electrònica (7%) i de llantes (3%).

Això permet parlar de la "integralitat" com a principal característica del clúster basc d'automoció, ja que en l'espai relativament petit que conforma el territori basc es pot trobar un catàleg complet d'agents i empreses relacionats amb el sector automotriu. Tal concentració d'activitat del sector només és comparable a Europa amb la que té lloc en alguns *länder* alemanys, i té com a conseqüència que un terç dels components que es fabriquen a Espanya tinguin el seu origen al País Basc.

Una part majoritària de la producció del sector té com a destí l'exportació (al voltant del 80%), que el 2008 va representar un valor conjunt entre el sector de l'automòbil i el de material de transport de 4.375 milions d'euros, quantitat que suposa el 21,58% del total d'exportacions basques. Aquest alt grau d'obertura del sector es manifesta també a través d'un elevat nivell d'internacionalització de les empreses del clúster, que aglutina tant multinacionals estrangeres assentades al País Basc (més de 30), com empreses basques amb implantació a l'exterior (130 empreses, amb plantes productives situades principalment a l'Europa de l'Est, Mèxic, el Brasil i la Xina, que donen ocupació a més de 40.000 treballadors). Aquestes dades posen de manifest l'abast global del clúster basc de l'automoció.

El clúster s'organitza entorn d'ACICAE, una associació empresarial sense ànim de lucre la constitució de la qual, el 1993, va ser un dels primers exemples a Europa de creació d'un clúster industrial estructurat a partir de la metodologia del professor Porter. Els objectius principals de l'associació són:

- Millorar la visió estratègica del sector de l'automoció.
- Facilitar l'entrada en nous mercats-clients.
- Fomentar la cooperació entre les empreses sòcies en distintes matèries.
- Impulsar la formació i l'adopció de nous models avançats de gestió.
- Augmentar el nivell d'R+D+I del sector i de les empreses.
- Captar projectes locals, estatals i europeus que aportin valor al sector.

Tant el caràcter pioner del clúster basc de l'automoció en la formació d'un entramat empresarial i institucional organitzat i estructurat entorn de

Clúster d'automoció del País Basc

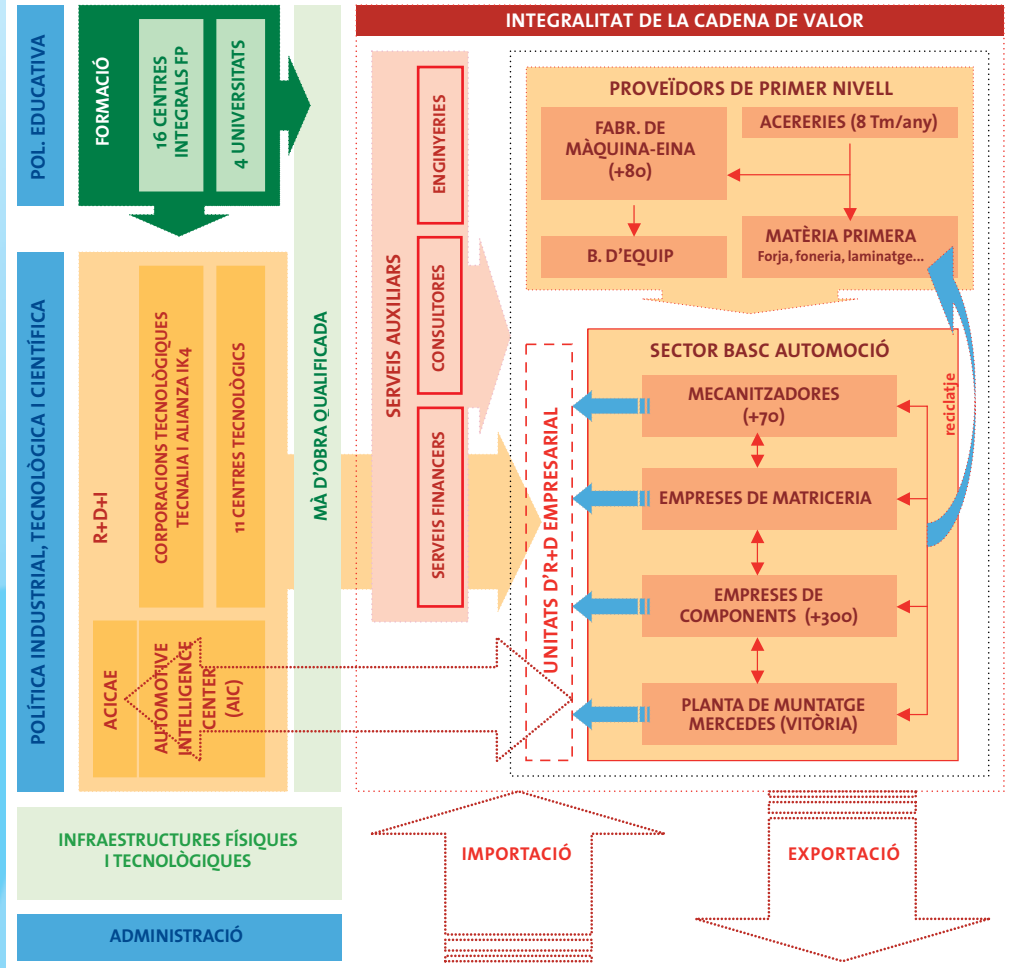

Font: Elaboració pròpia

l'ACICAE, com l'elevat pes específic del sector en l'economia basca confereixen a aquest sector una rellevància significativa com a factor explicatiu del sorgiment i expansió del fenomen de clusterització de nombrosos sectors de l'economia basca.

De fet, la conformació d'un veritable clúster industrial ha permès generar dinàmiques de competitivitat que permetin al sector afrontar la crisi amb més seguretat i aguantar la competència via preus d'altres zones del planeta, ja que durant els últims tres lustres s'ha treballat en la consecució d'un model de negoci per al sector de caràcter avançat, en el qual tenen prioritat l'eficàcia, la seguretat, la confiança, les sinergies i la internacionalització, transcendint la concepció del clúster com una associació empresarial merament territorial.

Aquest caràcter de lideratge del sector en la gestació d'estructures associatives innovadores s'ha posat de nou de manifest per mitjà de la constitució de l'AIC-Automotive Intelligence Center. Aquest centre, ubicat a Amorebieta (Biscaia) i amb una altra seu a Ermua, ha nascut de la col·laboració d'ACICAE amb la Diputació Foral de Biscaia i els ajuntaments d'Amorebieta-Etxano i Ermua, i amb les empreses ZF Lemförder TVA, Pierburg, CIE Automotive, Amaya Telleria i Microdeco.

La finalitat d'AIC és constituir-se com un emplaçament que aglutini i aporti valor afegit a la indústria automobilística de la comunitat, però amb una clara vocació de convertir-se en una referència internacional d'alt nivell quant a cooperació, coneixement, formació, tecnologia i desenvolupament industrial en el sector de l'automoció. Entre els objectius del centre destaquen els següents:

- Afavorir el coneixement sectorial.
- Incrementar la recerca bàsica i aplicada relacionada amb el sector.
- Impulsar la formació en automoció en tots els nivells professionals.
- Afavorir la creació endògena de nous projectes empresarials d'alt valor afegit en el sector.
- Atraure projectes innovadors.

La posada en marxa d'AIC suposa un canvi conceptual en el model de clúster. El centre pretén ser una interfície que permeti la comunicació entre les empreses, i entre aquestes i el Sistema Basc d'Innovació, perquè des del món de les idees i la intel·ligència competitiva es forgen nous projectes de millora i de producte fins a la seva materialització, ajudant de forma proactiva i donant suport a manera de viver a les empreses en els seus primers estadis, en la fase de preindustrialització de projectes.

Així, AIC no és un mer parc tecnològic, sinó un agent impulsor i dinamitzador de la creació de valor i sinergies, fomentant la veritable clusterització a través de la relació física d'un entorn específic d'alt nivell (la seu d'AIC) amb un grup d'empreses que integren en l'esmentada seu unitats de vigilància competitiva (analitzant els escenaris futurs del sector), recerca, formació i desenvolupament de productes, i en la qual es fomenta la innovació a través de la cooperació entre empreses. AIC és, per tant, la punta de llança del sector automotriu basc, però el seu abast és més ampli, ja que pretén ser un centre europeu de generació de valor, no sols regional, sinó obert al món.

Al centre, la innovació es fomenta tant de manera formal i estructurada, com informalment, a través de projectes de cooperació que puguin sorgir de manera espontània entre unes quantes empreses o entitats amb interessos convergents. Fins al moment, són diverses les empreses que s'han instal·lat al complex d'AIC, malgrat el curt període de temps transcorregut des de la seva creació. El centre es va crear el 2006, la fundació gestora es va constituir el 2007, i el 2008 va finalitzar el procés de trasllat al centre de Boroa (Amorebieta). L'espai disponible per a les empreses s'adquireix en règim de lloguer, i els requisits d'accés són: 1) ser una empresa del sector de l'automoció de reconegut prestigi, i 2) tenir voluntat clara de cooperar. En l'actualitat són més de 21 les organitzacions admeses, havent compromès la Diputació de Biscaia més de 27 milions d'euros per a finançar l'ampliació de les instal·lacions fins al 2018.

AIC serà en els pròxims anys una important palanca per a afavorir la competitivitat de la indústria automobilística basca, ja que la innovació és un fort vector competitiu en el sector, fet del qual són plenament conscients les empreses del clúster, que estan apostant pel disseny de materials i peces que s'adaptin a les noves necessitats de les pròximes generacions de vehicles híbrids i elèctrics, amb un major pes de l'electrònica i amb nous requeriments en matèria de resistència, pes, versatilitat i confort.

En aquest sentit, tant les multinacionals presents al territori basc com els grans grups locals i els grups cooperatius (MCC), complementats amb una gran quantitat de pimes, han fet impor-

tants esforços en els últims anys pel que fa a inversió en R+D+I. En l'actualitat, el 64% de les empreses del sector fan R+D+I, invertint el 2,1% de la seva facturació anual i sumant més de 3.000 persones dedicades a aquestes tasques investigadores en la comunitat. A més, en la seva aposta per la qualitat i la certificació, el 100% compta amb un certificat ISO 9000 i el 51% amb ISO 14000.

Aquestes tendències cap a la cooperació i la contínua millora de productes i processos, juntament amb la decidida aposta en l'última dècada per la professionalització en la gestió i la qualitat, que ha permès millorar la competitivitat del clúster al territori i el recanvi generacional de les empreses familiars sense massa sobresalts, permeten assegurar la puixança del sector al País Basc a llarg termini, malgrat que el futur de l'automòbil sembla desplaçar-se cada vegada més cap a l'Índia, la Xina, Rússia i Llatinoamèrica a causa dels menors costos de producció en aquestes zones, l'abundància de mà d'obra i recursos naturals, i del seu elevat potencial de creixement com a mercats que estan començant a motoritzar-se a gran escala.

3.3.2. Altres clústers potencialment rellevants: aeronàutica i energia

El clúster aeronàutic basc HEGAN

El clúster basc de l'aeronàutica, HEGAN, té el seu origen, com en el cas de l'automoció, en els primers anys noranta. El 1992, el Govern Basc va encarregar un estudi sobre la competitivitat de la indústria aeronàutica al País Basc, enquadrat en el Programa de Competitivitat, que va desembocar, l'any següent, en la formació del Comitè de Tecnologia del Clúster, en el qual participaven inicialment les empreses Gamesa, ITP i Sener, els centres tecnològics, la UPV, la SPRI i el Departament d'Indústria del Govern Basc. Finalment, el 1997 es va constituir l'Associació Clúster d'Aeronàutica del País Basc, els objectius de la qual són els següents

- Promoure el desenvolupament d'un teixit industrial consolidat, competitiu i amb projecció de futur.
- Establir polítiques comunes que potenciïn les empreses, individualment i col·lectivament, com a grup d'activitat sectorial.
- Orientar les activitats de l'Administració del País Basc en matèria de desenvolupament tecnològic.
- Promoure la difusió i orientar la participació de les empreses associades en esdeveniments aeroespacials nacionals i internacionals.
- Contribuir a la formació i especialització dels recursos humans, a través de la promoció de seminaris, conferències, etc.

L'any 2008, les empreses associades al clúster aeronàutic basc van tenir una facturació agregada de 1.229 milions d'euros, superior en un 278,2% a la xifra de l'any 1998 i centrada principalment en l'àrea de fabricació d'aeroestructures (50,5%). Les activitats següents en importància van ser la fabricació de motors (42,5%), fabricació de sistemes i equips (5,5%) i tecnologia espacial (1,5%).

Pel que fa a l'ocupació, l'evolució en els últims deu anys també ha estat espectacular, passant dels 2.560 treballadors de 1998 als 9.055 de l'any 2008, un 253,7% més. Del total de l'ocupació generada per les activitats de les empreses aeronàutiques basques, el 44,5% es va produir a les 74 factories instal·lades al País Basc, el 42% a les 32 plantes existents a la resta d'Espanya i el 13,5% restant a les 12 plantes que les empreses tenen a la resta del món.

El sector també presenta una clara vocació exportadora, sumant el 2008 un volum de vendes a l'estranger de 884 milions d'euros, un 294,6% més que l'any 1998. Els principals mercats de les empreses del clúster són el Brasil (29%), Alemanya (22%), el Regne Unit (18%) i els Estats Units (14%).

Pel que fa a la innovació, el sector aeronàutic es caracteritza per un elevat nivell d'exigència quant a costos, eficiència, processos i tecnologia,

Facturació i ocupació Clúster Aeronàutic Basc (2008)

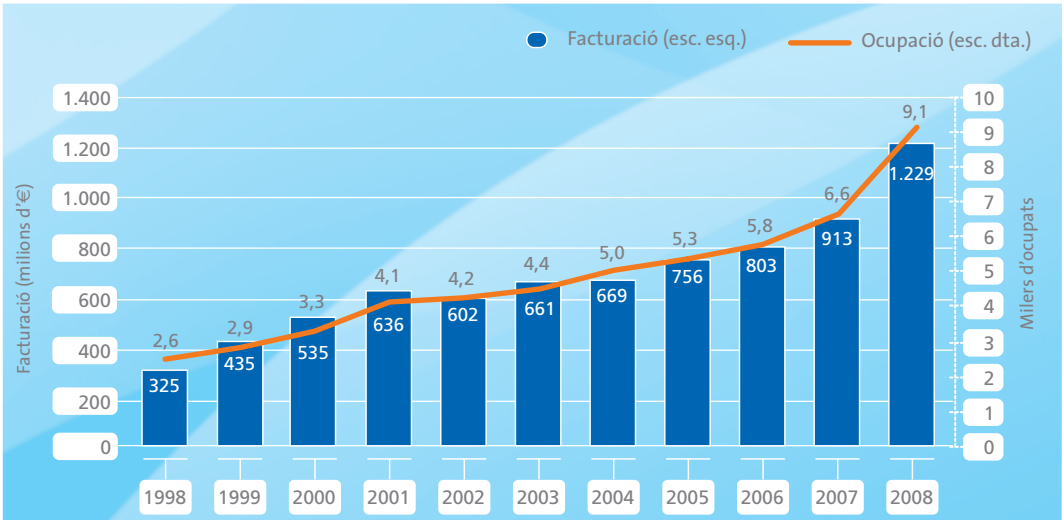

Font: Informe anual 2008, Clúster Basc de l'Aeronàutica - HEGAN

per la qual cosa requereix de fortes inversions en R+D+I. L'any 2008, les empreses associades al clúster van fer una inversió en R+D+I de 123 milions d'euros, xifra que suposa el 10% de la seva facturació anual, sent aquesta inversió finançada en un 91% per les mateixes empreses.

En definitiva, el sector de l'aeronàutica al País Basc té una dimensió considerablement menor que altres sectors de gran tradició a la comunitat com el metal·lúrgic, el de fabricació de maquinària o l'automobilístic, encara que, en els últims anys, presenta uns ritmes de creixement que el converteixen en un sector atractiu, tant des del punt de vista de la producció i l'ocupació generada en l'economia basca, com per la seva capacitat de produir sinergies amb altres sectors quant a la innovació en productes, processos productius i materials. A més, la seva presència al territori genera un *know-how* empresarial que influeix en altres sectors gràcies a la mobilitat de treballadors i directius, afavorint una major competitivitat del conjunt de l'economia. Així, el sector aeronàutic és una important font de generació de valor afegit i d'atracció i retenció de personal qualificat i especialitzat, per la qual cosa és un senyal de la capacitat d'un territori per a generar un sistema productiu avançat i altament competitiu.

El clúster d'energia

El País Basc concentra un elevat nombre d'empreses relacionades amb el sector energètic, que abasta des de multinacionals de la generació i distribució d'electricitat fins a fabricants de components d'instal·lacions de producció d'energia (torres i pales d'aerogeneradors, motors, plaques solars, heliòstats, etc.).

El clúster d'energia basc es va constituir el 1996 amb l'objectiu d'aconseguir una major cooperació entre els diferents agents del sector energètic de la comunitat i obtenir guanys de competitivitat, tant per al sector mateix com per al conjunt de l'economia basca. Aquesta cooperació s'havia de materialitzar mitjançant la coordinació entre el sector públic i el privat per a aconseguir acords en matèries de mutu interès (millora de l'eficiència energètica, política industrial del sector, política de suport a la innovació,

formació, etc.), o la identificació d'oportunitats comercials per a les empreses del sector. Així mateix, el clúster havia de funcionar com una interfície d'intermediació entre l'oferta i la demanda tecnològica del sector de l'energia.

En l'actualitat, el clúster de l'energia del País Basc aglutina al voltant de 80 empreses i institucions que sumen una facturació conjunta de més de 13.700 milions d'euros i donen ocupació a més de 25.000 persones, i es caracteritza per uns forts ritmes de creixement de la producció i de les exportacions en els últims anys.

El Pla Estratègic del clúster basc d'energia per al període 2005-2008 estava orientat a assolir tres grans objectius: convertir el País Basc en un centre de competència i excel·lència en energia, desenvolupar grups empresarials líders a escala internacional, i fer del clúster basc una referència quant al consum energètic conscient i sostenible.

Els èxits aconseguits durant aquest període són el creixement de l'organització gràcies a l'adhesió de noves empreses que han fet possible que el clúster estigui present en gairebé tots els segments energètics (destacant en les tecnologies de xarxes elèctriques, eòlica i solar termoelèctrica), l'increment de la presència internacional i les exportacions del sector, així com la consolidació de l'estratègia energètica al País Basc com un eix d'acció prioritària per al Govern autonòmic. És destacable també l'esforç en R+D del sector, aspecte que implica la presència de les empreses energètiques basques en grans projectes de recerca (Cenit, Projecte Singular i Estratègic - PSE promogut pel Ministeri d'Educació i Ciència, etc.).

D'aquesta manera, la comunitat ha aconseguit situar-se en una posició capdavantera en el conjunt d'Espanya quant a tecnologia energètica i innovació, i sobresurt el paper protagonitzat tant pel clúster com per l'Administració pública basca a través de l'Ens Basc d'Energia (EVE) com a impulsors de projectes emblemàtics com el CIC EnergiGune. Aquest CIC, localitzat en el Parc Tecnològic d'Àlaba, pretén ser un referent en recerca internacional i els seus principals eixos d'actuació s'orienten cap als objectius següents:

1) Promoure la recerca d'excel·lència en matèria energètica al País Basc.
2) Potenciar la transferència de coneixement i tecnologia al sector empresarial, a través de projectes de recerca en cooperació amb centres tecnològics i/o empreses, generació i venda de patents, creació de *spin-offs*, aposta per la identificació, organització i acollida d'activitats formatives d'alt nivell, etc.
3) Coordinar els esforços realitzats en R+D+I a través d'una estructura organitzativa virtual (CIC Virtual) que permeti l'harmonització dels diversos agents implicats en l'àmbit energètic dins del País Basc (empreses, universitats, centres tecnològics, etc.).

El CIC EnergiGune és també un dels principals agents implicats en la consecució de l'Estratègia Energètica d'Euskadi 3E-2010[12], a través de l'impuls i reforçament de grups energètics bascos que siguin capaços de liderar internacionalment les noves vetes de mercat que s'obrin en aquest camp, posicionant la comunitat com un referent internacional en recerca energètica sostenible.

En el procés de reflexió estratègica dut a terme després de la conclusió del Pla Estratègic 2005-2008 s'han detectat també algunes mancances que han de ser resoltes per a avançar en la consecució dels objectius proposats fa cinc anys. Els principals punts dèbils del clúster deriven del fort pes de les empreses tractores del sector sobre el

[12] L'Estratègia Energètica d'Euskadi per al 2010 (3E-2010) persegueix la reducció de la dependència energètica de la comunitat d'acord amb dos objectius: 1) estalvis en el consum energètic anual per a reduir un 15% el consum total el 2010, i 2) que les energies alternatives representin el 12% del consum d'energia primària i el 30% del subministrament elèctric juntament amb la cogeneració. Per a aconseguir aquests objectius, l'Estratègia inclou la construcció d'infraestructures elèctriques i de gas natural, i donarà prioritat a l'R+D+I en l'àmbit energètic.

Objectius i reptes estratègics del clúster basc d'energia

Enfortir cadenes de valor en àrees de futur

- Oportunitats de col·laboració amb sectors i tecnologies connexes
- Progressiva globalització de les grans empreses tractores del País Basc
- Escassetat de capital humà prou format
- Reorientació del capital risc envers l'energia com a sector prioritari

Desenvolupar grups industrials líders d'àmbit mundial

- Grans inversions energètiques a països emergents en àrees de futur
- Grans inversions públiques en infraestructures a països desenvolupats com a via per a sortir de la crisi
- Renovada aposta pels campions nacionals en energia
- Desenvolupament internacional encara escàs de gran part de les nostres empreses, incloses les mitjanes

Contribuir a l'evolució d'un nou model energètic

- Proliferació de noves xarxes i plataformes nacionals i internacionals
- Valor creixent de la tecnologia com a arma competitiva tant en sectors madurs com en emergents
- Nous objectius i marcs polítics que reforcen l'aposta mediambiental i d'eficiència energètica
- Grans inversions recents en tecnologia al País Basc per rendibilitzar

Revitalitzar l'Associació Clúster de l'Energia

Font: Reflexió estratègica 2009-2012, Clúster d'Energia del País Basc

conjunt total, que eclipsa d'alguna manera les possibilitats de cooperació quant al desenvolupament de productes o serveis i internacionalització. Així, la reticència de les empreses a col·laborar dificulta el sorgiment de grups capaços de competir amb les grans multinacionals del sector. L'oferta tecnològica al País Basc és, per tant, dispersa, malgrat el seu potencial, fet que es vol resoldre gràcies a iniciatives com EnergiGune, basades en la cooperació.

Les fortaleses i debilitats detectades durant el procés de reflexió estratègica han permès replantejar les estratègies i objectius que defineixen el Pla Estratègic 2009-2012. El clúster manté el focus sobre dues qüestions fonamentals: millorar la competitivitat a través de la cooperació empresarial, i aconseguir que el clúster basc d'energia assoleixi una posició de lideratge internacional. Per aquest motiu s'han establert quatre objectius estratègics: enfortir cadenes de valor en àrees de futur; desenvolupar grups industrials líders d'àmbit mundial; contribuir a l'evolució d'un nou model energètic, i revitalitzar l'Associació Clúster d'Energia.

La reflexió estratègica ha permès també identificar vuit àrees estratègiques de negoci, de les quals les d'energia de les onades, energia solar termoelèctrica, xarxes elèctriques i energia eòlica han estat les primeres a crear grups de treball en què, per mitjà de reunions obertes, es pretén aprofundir en temes d'interès comú i possibilitats de cooperació entre empreses.

Àrees estratègiques 2009-2012

Energia eòlica: assolir el nivell dels líders mundials del mercat, tant en tecnologia com en nivell de creixement del mercat global.
Energia solar fotovoltaica: buscar la participació de la indústria basca, enfortir i desenvolupar els segments de més valor afegit i apostar per noves tecnologies.
Energia solar termoelèctrica: potenciar i consolidar el lideratge tecnològic internacional desenvolupant un teixit industrial d'acord amb aquest posicionament.
Energia marina de les onades: posicionar el País Basc com a referent internacional, buscant el teixit industrial i la generació de tecnologia pròpia.
Xarxes elèctriques: posicionar el País Basc com a competidor mundial i regió pionera en la transformació de la xarxa, amb oferta integral en el camp de les xarxes actives.
Eficiència energètica en l'edificació: aprofitar i desenvolupar les oportunitats de negoci, i cohesionar i orientar les capacitats existents per a crear imatge de marca.
Vehicle elèctric: aprofitar el desenvolupament d'aquest mercat, participar en els nous negocis que sorgeixin de la seva implementació, liderar la generació de coneixement en l'adequació de la infraestructura i la seva interacció amb el vehicle, i participar en el necessari procés d'estandardització.
Emmagatzematge d'energia: desenvolupar solucions avançades, així com un teixit industrial per a aprofitar vetes de mercat.

Font: Reflexió estratègica 2009-2012, Clúster d'Energia del País Basc

3.4. Societat del coneixement

El País Basc s'ha consolidat en els últims anys com un dels principals referents en la política d'innovació a Espanya. La tradició industrial de la comunitat i el fort pes en la seva economia de sectors proclius a la innovació i la tecnologia (metal·lúrgic, automòbil, químic, etc.) han facilitat la introducció de mètodes de treball i eines innovadores en els processos de fabricació duts a terme per les empreses basques. Així, els indicadors relatius a la penetració de l'R+D presenten valors superiors a la mitjana nacional, pròxims a la mitjana europea, tot i que encara allunyats de les regions més avançades del continent.

La societat del coneixement avança amb força en el País Basc gràcies a l'impuls de la iniciativa privada i el suport del Govern Basc, entre les prioritats del qual es troba aconseguir el 2013 un percentatge de despesa en R+D sobre el PIB de la comunitat del 2,5%. No obstant això, tant per a aconseguir aquesta xifra com per a aconseguir la plena incorporació dels beneficis de l'ús de les TIC en el conjunt de l'entramat empresarial basc, és necessari continuar insistint en la millora de les polítiques de suport i foment de la innovació, amb la finalitat de situar l'economia basca i el conjunt de les seves empreses entre els primers llocs europeus en l'àmbit de la societat del coneixement.

3.4.1. L'esforç en R+D i innovació al País Basc

La Comunitat Autònoma del País Basc va aconseguir el 2008, segons dades de l'INE, una xifra de despesa interna dedicada a R+D de 1.346 milions d'euros, la qual cosa suposa més que duplicar, amb un creixement del 139,8%, la xifra de l'any 2001.

Evolució de la despesa interna en R+D al País Basc (2001-2007)

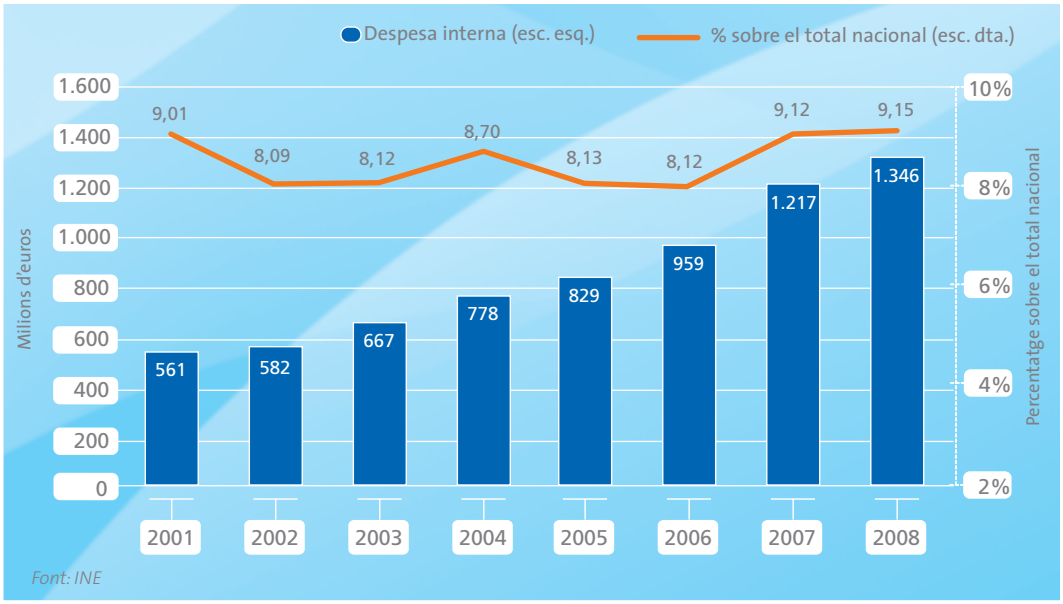

Font: INE

Despesa interna en R+D per habitant. País Basc i Espanya (2001-2007)

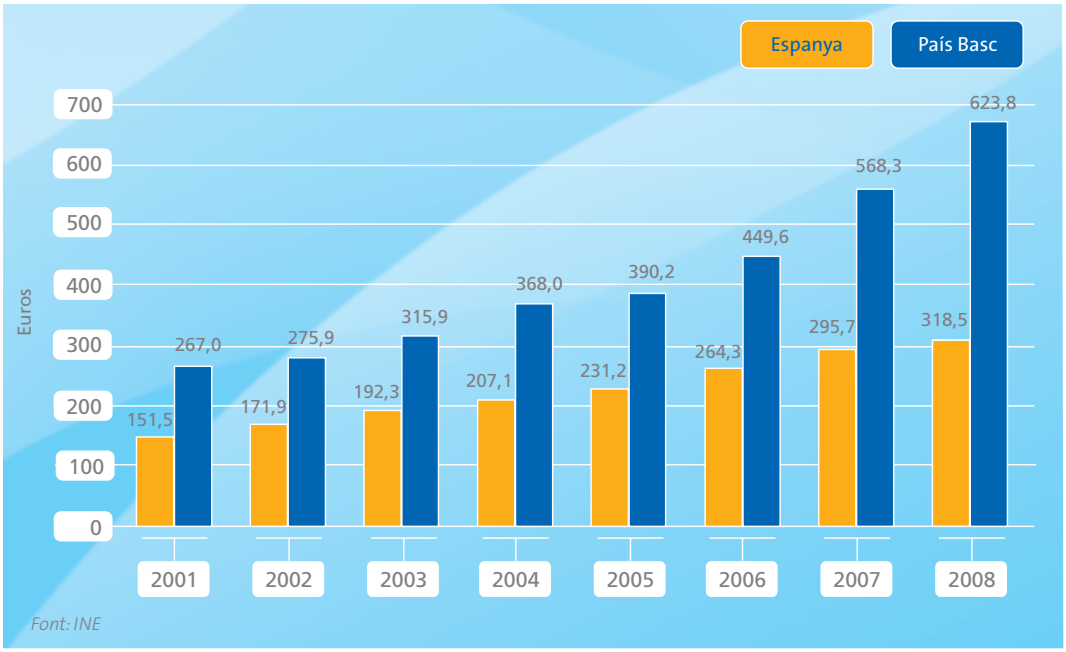

Font: INE

El percentatge de creixement de la despesa interna basca en R+D va ser, a més, superior al registrat en el conjunt d'Espanya en el mateix període (136,1%). No obstant això, malgrat aquest vigorós increment, la quota que representa la despesa feta al País Basc sobre el total nacional no ha ascendit de manera destacada durant el període, passant del 9% el 2001 al 9,15% el 2008. En tot cas, la comparació d'aquesta ràtio amb el percentatge que representa l'economia basca sobre el PIB total nacional (de l'ordre del 6,2%), permet confirmar que la comunitat ocupa una posició destacada respecte del conjunt de l'Estat en el camp de l'R+D. Aprofundint en aquesta qüestió, en posar en relació la despesa interna en R+D amb la població, la despesa per capita al País Basc era de 623,8 euros el 2008, un 95,8% superior a la ràtio corresponent al conjunt d'Espanya.

De la mateixa manera, en la relació de despesa en R+D sobre el PIB, la comunitat basca va aconseguir el 2008 un percentatge de l'1,96% que la situa al capdavant de les comunitats autònomes espanyoles, només per darrere de Madrid (2%) i molt per damunt de la mitjana nacional (1,35%). A més, el diferencial d'inversió en R+D sobre el PIB enfront de la mitjana espanyola ha crescut al País Basc fins a superar les 6 dècimes de punt percentual, enfront de les 4 dècimes del 2001, aspecte que implica un major avanç relatiu de la comunitat en aquest període. No obstant això, malgrat les bones dades que ofereix el sistema basc d'R+D respecte de la comparativa amb la mitjana nacional, aquest 1,96% queda encara lluny del 3% fixat com a punt d'arribada en l'Estratègia de Lisboa per al conjunt de la UE el 2010, i fins i tot del 2,5% que l'executiu basc s'ha marcat per a l'any 2013.

En un àmbit més microeconòmic, una de les formes per mesurar l'eficàcia de les inversions en R+D és el grau d'activitat innovadora de les empreses o l'evolució en el nombre de patents presentades. Com es pot observar en el gràfic següent, les empreses de la comunitat dediquen un 1,5% de la seva xifra de negoci a les activitats d'innovació, un 0,51% més que la mitjana nacional. Així mateix, atenent al nombre d'empreses

Despesa en R+D sobre el PIB. País Basc i Espanya (2001-2007)

En %

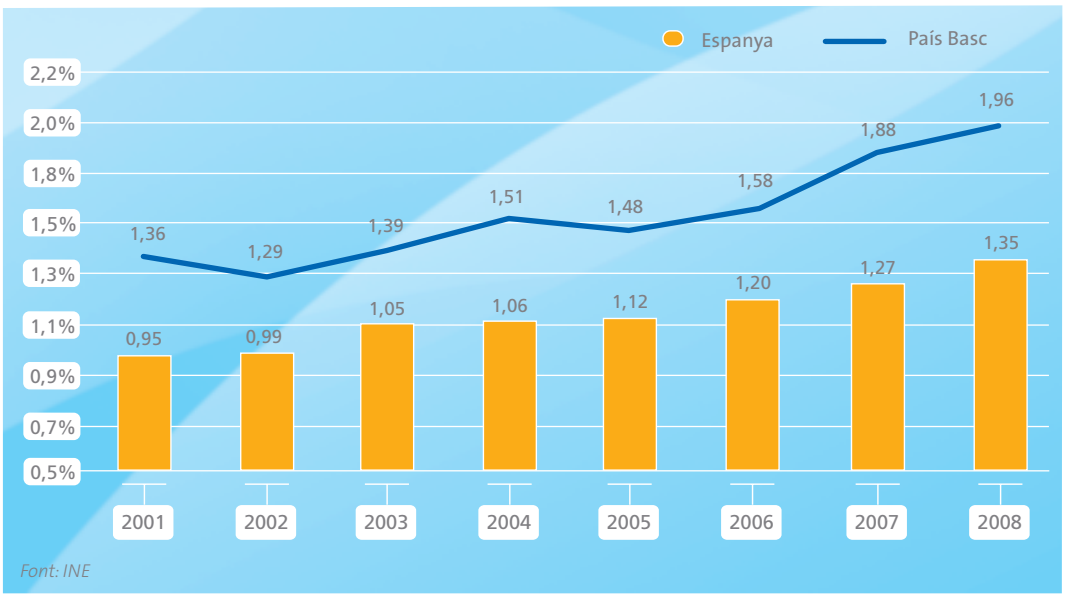

Font: INE

Intensitat de la innovació a les empreses (2007)

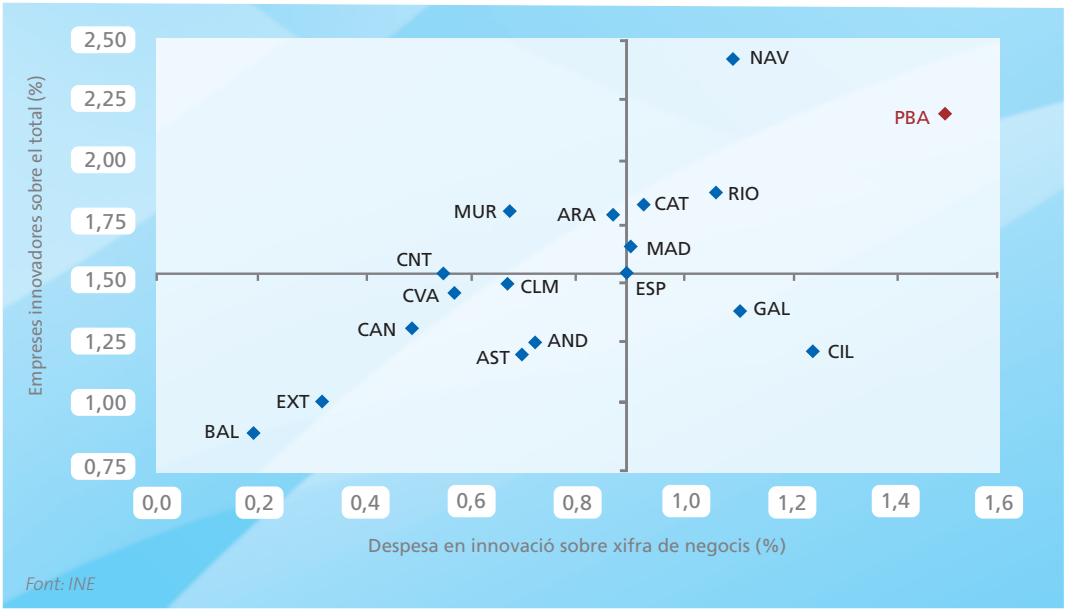

Font: INE

innovadores per cada 100 empreses, per comunitats autònomes, el País Basc ocupava el 2007 la segona posició, només per darrere de Navarra. La xifra del 2,2% d'empreses innovadores sobre el total és sis dècimes superior a la mitjana nacional. Així, pel que fa a la translació de la despesa en innovació a la realitat empresarial basca, es pot afirmar que la intensitat en innovació de l'empresariat basc és homologable a la posició que ocupa la comunitat des del punt de vista macroeconòmic quant a xifres agregades de despesa en R+D sobre el PIB.

No obstant això, el País Basc té una posició menys avantatjosa quant a la presentació de patents derivades de les diferents actuacions en matèria d'R+D+I posades en marxa a la comunitat, i el 2008 ocupava la cinquena posició en el rànquing de comunitats autònomes. Les empreses i organismes del País Basc van registrar el 2008 un total de 230 patents, el 6,4% del total de patents espanyoles aquell any (3.599). Aquestes xifres situen les empreses basques per darrere de les de Madrid, Catalunya, Andalusia i Comunitat Valenciana i, encara que indiquen un pes sobre el total de patents nacional semblant al corresponent a la quota del PIB basc sobre el del conjunt de l'Estat, no segueixen l'estela de la posició líder de la comunitat quant a inversió en R+D+I. Aquesta és una de les principals debilitats del sistema basc d'innovació: malgrat la bona predisposició de l'entramat empresarial i l'Administració, la innovació no es materialitza en forma de patents, per la qual cosa les empreses basques i, en especial, les pimes, fan ús d'eines i programes innovadors procedents de l'exterior en els seus processos de fabricació i prestació de serveis. El repte per al futur és, per tant, incidir en la importància de la generació de patents pròpies com a font de renda per a les empreses i el conjunt de l'economia basca.

Patents presentades sobre el total nacional (%)

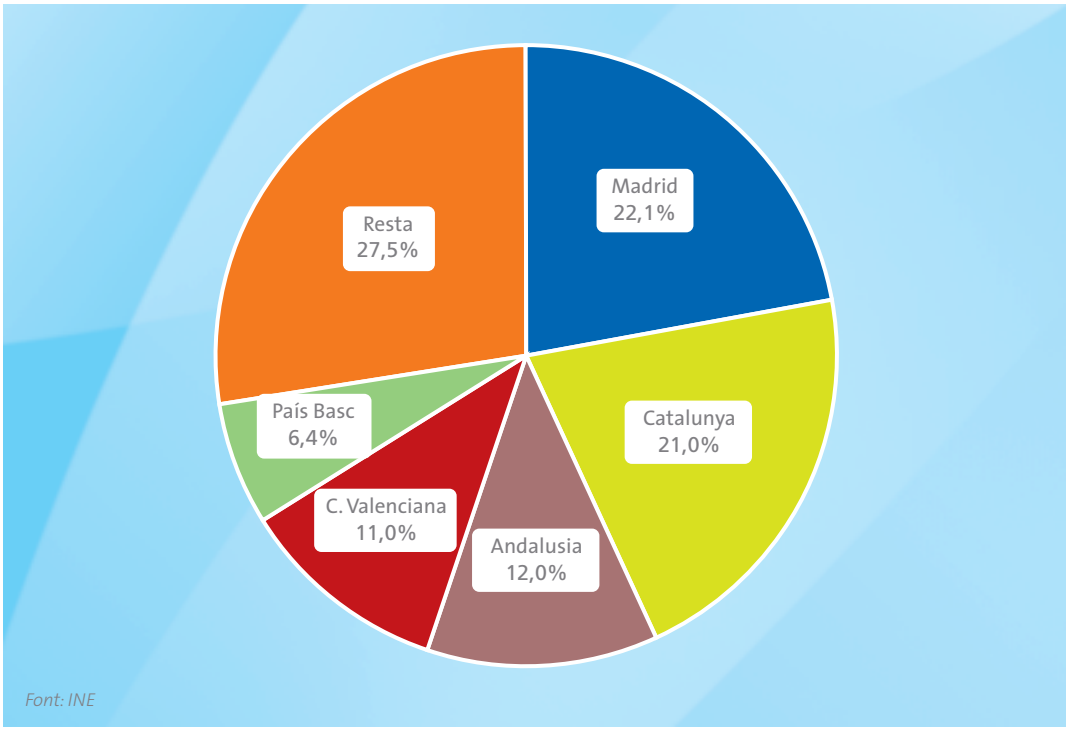

Font: INE

3.4.2. El sistema basc d'innovació

La Política de Ciència, Tecnologia i Innovació al País Basc ha viscut, des dels primers anys vuitanta, un potent desenvolupament. El fort procés de reconversió industrial experimentat per les principals indústries basques l'últim quart del segle XX ha forjat dins de la comunitat autònoma un sòlid consens sobre la necessitat d'articular un model industrial competitiu i tecnològicament avançat. De la mateixa manera, el lligam cada cop més gran del foment de la indústria i la potenciació de la ciència i la tecnologia com a catalitzadors de la competitivitat i l'excel·lència dels diferents sectors industrials han reforçat el paper que els diversos governs han atorgat a la política industrial per al desenvolupament de l'economia basca.

El 1981 es va crear la Societat per a la Promoció i Reconversió Industrial (SPRI), una agència pública de desenvolupament empresarial, la primera missió de la qual va ser tractar de contrarestar els efectes dels importants processos de reconversió a què els principals sectors industrials bascos de l'època, naval, miner i siderúrgic, van haver de fer front. Des de llavors, la SPRI s'ha configurat com un dels principals agents impulsors de la política industrial al País Basc i alhora com un important vehicle de tracció del sistema basc d'innovació. Així, la SPRI encapçala un grup de societats que pretenen respondre a les necessitats empresarials en matèria de creació i implantació d'empreses, innovació, internacionalització, localització en entorns empresarials de qualitat, finançament de projectes innovadors a través de fons de capital risc, etc. Entre les societats del grup més destacades es troben SPRILUR, com a gestora de

sòl industrial, la Xarxa de Parcs Tecnològics i Pols d'Innovació, l'empresa Gestió de Capital Risc del País Basc, SGECR S. A., i els Centres d'Empresa i Innovació.

La clara vocació de la comunitat autònoma per impulsar la política industrial va permetre assentar les bases de l'actual Xarxa Basca de Ciència i Tecnologia abans que ho fessin altres comunitats. Així, entre 1980 i 1996 es va generar un ampli desplegament normatiu en matèria de planificació industrial i política científica i tecnològica: Decret de Tudela de Desenvolupament de la Infraestructura Tecnològica, inici de la Planificació Estratègica Tecnològica (PET), creació de la Unitat Estratègica Tecnològica (UET), 1r Pla de Política Industrial 91-95, Pla de Tecnologia Industrial 93-96, etc. Aquest desplegament normatiu va continuar en el període 1996-2005, durant el qual es va consolidar la Xarxa Basca de Ciència, Tecnologia i Innovació i es va orientar l'impuls cap a la resolució de les necessitats empresarials i socials, a més de redactar-se el 2n Pla de Política Industrial 96-99, el Pla de Ciència i Tecnologia 97-00, el Pla Interinstitucional de Promoció Econòmica 00-03, el Pla de Ciència, Tecnologia i Innovació 01-04 o el Pla Euskadi en la Societat de la Informació 02-05.

Des de la data de finalització d'aquests plans, al País Basc s'ha establert una nova orientació estratègica vers els resultats, amb prioritats en la diversificació empresarial i la competitivitat territorial. Així, s'han aprovat plans i desenvolupat estratègies com el Pla Euskadi en la Societat de la Informació 2010, l'Agenda Digital d'Euskadi, o el Fòrum de Competitivitat Euskadi 2015, a partir del qual va sorgir el document "Competitivitat Empresarial i Innovació Social: Bases de l'Estratègia i Línies d'Actuació", que va derivar en el Pla de Competitivitat Empresarial i Innovació Social 2006-2009. Aquest Pla planteja com a principals objectius l'increment de la productivitat de l'economia, l'augment del pes de la indústria en el conjunt del PIB basc i la plena convergència tecnològica i d'innovació amb els paràmetres de la Unió Europea (UE-15).

De manera paral·lela, va tenir lloc un altre procés participatiu sobre l'estratègia a seguir a la comunitat en matèria de ciència i tecnologia, a partir del qual es va elaborar un Llibre Blanc que va donar lloc al document final del Pla de Ciència, Tecnologia i Innovació 2010, amb les principals estratègies d'acció programades al País Basc per al foment de la innovació, detallant les interaccions dels agents que conformen el Sistema Basc d'Innovació: a) les empreses, b) la Xarxa Basca de Ciència, Tecnologia i Innovació, i c) els poders públics i els òrgans de gestió, coordinació i execució del model.

Agents del Sistema Basc d'Innovació

a) Les empreses

Un dels principals reptes plantejats en el Pla de Ciència, Tecnologia i Innovació 2010 és aconseguir introduir en l'economia basca un nou model productiu en què la innovació tingui un paper destacat. Per a això, és necessari que la idea que la innovació és una potent palanca de reforç de la competitivitat s'estengui entre les empreses basques.

En aquest sentit, l'estratègia a desenvolupar consisteix en el fet que no només les grans empreses i grups empresarials bascos apostin per la innovació, sinó que les pimes, que conformen la major part del teixit productiu basc, reforcin la seva posició competitiva gràcies a la penetració de la innovació en els seus models de negoci. De fet, malgrat que la innovació forma part de la cultura empresarial basca, són moltes les petites i mitjanes empreses que fan ús de processos i productes amb patents estrangeres. Falla, per tant, la generació d'innovació en la base del sistema productiu, per la qual cosa el repte a assumir és que la ciència i la innovació impregnin la totalitat de l'entramat empresarial i que les pimes guanyin protagonisme en la generació de patents i l'ús de tecnologia pròpia, evitant la dependència tecnològica de l'exterior que afecta bona part de les empreses basques.

L'objectiu final, quantificable, és que, des de les aproximadament 1.000 empreses basques que el 2004 realitzaven activitats d'R+D, el 2010 s'aconsegueixi la xifra de 1.600, 300 de les quals, almenys, han de pertànyer a sectors d'alta intensitat en R+D.

b) La Xarxa Basca de Ciència, Tecnologia i Innovació

L'any 1997 es va crear la Xarxa Basca de Ciència, Tecnologia i Innovació (RVCTI), amb la finalitat de desenvolupar una infraestructura tecnològicament intel·ligent, que treballés en xarxa de manera complementària i coordinada, des d'una perspectiva de mercat i de proximitat al client, i capaç de presentar una oferta tecnològica integral, sofisticada i especialitzada al teixit empresarial basc. Des d'aleshores, la Xarxa ha anat creixent i evolucionant, i s'ha convertit en una autèntica malla que sustenta el complex sistema basc de ciència, tecnologia i innovació. Està estructurada en tres subsistemes: el Subsistema de Desenvolupament Tecnològic i Innovació, el Subsistema Científic i Universitari, i el Subsistema de Suport a la Innovació.

Subsistema de Desenvolupament Tecnològic i Innovació:

- Centres Tecnològics
  - Corporación Tecnalia
  - Alianza IK4

- Centres Sectorials i Clústers
  - AFM - Màquina-eina
  - ACICAE - Automoció
  - ACEDE - Electrodomèstics
  - Energia
  - GAIA - TIC
  - ACLIMA - Medi ambient
  - Transport i Logística
  - Paper
  - Fòrum Marítim basc
  - Aeronàutica
  - UNIPORT - Port de Bilbao
  - EIKEN - Audiovisual
  - Gestió de coneixement
  - Biociències

- Centres Internacionals de Desenvolupament i Transferència Tecnològica

- Entitat de Certificació i Laboratori

- Organismes públics de recerca

- Unitats d'R+D empresarials

- Unitats d'R+D sanitàries

Subsistema Científic i Universitari:

- Universitats
  - UPV
  - Deusto
  - Mondragón
  - Navarra (Campus Sant Sebastià)
  - UNED

- Centres de Recerca Cooperativa (CIC). Els CIC són ens creats per promoure la cooperació en la recerca bàsica orientada en les línies estratègiques i prioritàries per al País Basc, comptant amb la col·laboració d'investigadors procedents tant de les mateixes empreses implicades, com de les universitats i altres agents de l'oferta científica i tecnològica, als quals se suma l'Administració. Es busca, d'aquesta manera, crear un model d'aliances tecnològiques temporals, flexibles i dinàmiques que permetin afrontar projectes d'investigació d'abast internacional, atraient personal investigador de primer nivell. En l'actualitat hi ha set CIC al País Basc: Nanogune (nanociències), Microgune (microtecnologia), Biomagune (biomaterials), Biogune (biotecnologia i biomedicina), Margune (recerca i desenvolupament de processos de fabricació), Tourgune (turisme) i Energigune (energia).

- Centres de Recerca Bàsica i d'Excel·lència (BERC). Aquests centres pretenen ser elements avançats del Sistema Universitari Basc, generant coneixement en àmbits d'interès científic per al País Basc i que permetin generar, entorn d'un grup investigador d'excel·lència internacional, importants equips que donin lloc a nous centres europeus del coneixement. Això permetria posicionar el País Basc en les xarxes globals de recerca.

- Comunitats de Coneixement. En el marc de la proposta europea per a crear un Institut Europeu de Tecnologia, el País Basc es vol posicionar com a seu d'algunes de les deu Comunitats de

Coneixement que està previst que es posin en marxa. En l'actualitat, el País Basc compta amb tres Comunitats del Coneixement consolidades que podrien ser l'embrió de l'Institut Europeu de Tecnologia en tres matèries:
  – Biociències
  – Nanociències
  – Manufacturing

Subsistema de Suport a la Innovació:

- Organismes Intermedis d'Innovació: aquelles entitats de caràcter públic o privat, amb personalitat jurídica pròpia i sense ànim de lucre, situades a la Comunitat Autònoma del País Basc i que duen a terme activitats relacionades amb la promoció de la creació de noves empreses, la transferència de coneixements i aplicacions tecnològiques, promoció de la innovació i formació d'investigadors i tecnòlegs i la seva incorporació en el món empresarial, com OTRIs, CEIs, parcs tecnològics i pols d'innovació.
  – Parcs Tecnològics i Pols d'Innovació
    - Zamudio (Biscaia)
    - Miramón (Guipúscoa)
    - Miñano (Àlaba)
    - Pol Garaia (Mondragón, Guipúscoa)
  – Centres d'Empreses i Innovació
    - BEAZ (Biscaia)
    - CEDEMI (Biscaia)
    - CEIA (Àlaba)
    - Bic Berrilan (Guipúscoa)
    - Saiolan (Guipúscoa)
  – Altres organismes intermedis

- Empreses de serveis avançats

- Serveis financers privats

c) El Govern: Gestió del Sistema Basc d'Innovació

El Sistema Basc d'Innovació és una prioritat per a l'Administració basca, la qual, a través d'una política transversal i activa de foment de la innovació, ha posat en marxa nombroses iniciatives de suport a les empreses. SPRI, INNOBASQUE, IKERBASQUE o la Xarxa Innovanet són potents instruments generats per decisió administrativa que nodreixen de projectes, iniciatives, espais d'innovació i finançament un gran nombre d'empreses basques interessades en l'R+D+I.

Els òrgans de direcció del Sistema són el Consell Basc de Ciència, Tecnologia i Innovació, i el Consell Basc de Recerca, els objectius i composició dels quals es detallen a continuació:

- Consell Basc de Ciència, Tecnologia i Innovació. És l'ens encarregat de proposar les línies estratègiques del sistema de ciència, tecnologia i empresa al País Basc. El Consell està format pels màxims responsables dels departaments governamentals directament implicats en les polítiques de recerca i tecnologia, els tres diputats generals, els rectors de les universitats basques i els màxims responsables d'INNOBASQUE i IKERBASQUE, presidit pel Lehendakari.

- Consell Basc de Recerca. Les funcions d'aquest Consell són observar, coordinar i promoure la recerca, el desenvolupament i la innovació dins de la comunitat.

Hi ha, a més, altres òrgans encarregats de la gestió, execució, seguiment i avaluació de la política pública d'innovació:

- Comitè de Ciència i Tecnologia. El CCT és l'òrgan interdepartamental del Govern Basc la missió del qual és dissenyar, coordinar i implementar la política científica i tecnològica al País Basc, reforçant el paper transversal de la innovació en les actuacions del Govern Basc lligades al Pla de Ciència, Tecnologia i Innovació 2010.

- Societat per a la Promoció i la Reconversió Industrial (SPRI). La SPRI encapçala un grup de societats que pretenen respondre a les necessitats empresarials en matèria de creació i implantació d'empreses, innovació, internacionalització, localització en entorns empresarials de qualitat, finançament de projectes innovadors a través de fons de capital risc, etc. Entre les societats del grup més destacades hi ha SPRILUR, com a gestora de sòl industrial, la Xarxa de Parcs Tecnològics i Pols d'Innovació, l'empresa Gestió de Capital Risc del País Basc, SGECR S. A., i els Centres d'Empresa i Innovació.

- Agència Basca d'Innovació INNOBASQUE. Els seus principals objectius són promoure la coordinació i col·laboració efectiva de tots els agents implicats, facilitar la interacció dels agents del Sistema Basc de Ciència, Tecnologia i Innovació, articular les demandes del teixit productiu amb les capacitats del sistema, difondre la imatge a l'exterior del País Basc com un node avançat d'R+D+I i, en suma, promoure totes aquelles polítiques que reforcin les dinàmiques d'innovació en les empreses i organitzacions basques. INNOBASQUE, que actualment té 1.049 socis, està formada pels agents de la Xarxa Basca de Ciència, Tecnologia i Innovació, empreses privades, institucions públiques basques, representants institucionals d'empresaris i treballadors bascos i organitzacions de tota naturalesa relacionades amb la innovació.

- La Fundació Basca per a la Ciència i la Recerca Universitària IKERBASQUE. Els seus objectius són reforçar el sistema basc de ciència, atraure científics d'altres països, desenvolupar un sistema basc de ciència creant Centres de Recerca d'Excel·lència i promoure el País Basc com a punt de referència europeu en la recerca.

- La Xarxa Innovanet. Els objectius específics de la Xarxa són els següents: compartir reflexions, diagnòstics i experiències, unificar els missatges a transmetre a les empreses, compartir informació sobre plans i instruments de cada una de les institucions i organismes, compartir la gestió d'algunes iniciatives del camp de la innovació, facilitar la qualificació dels membres de la xarxa, organitzar jornades d'informació i formació sobre innovació per a les empreses i, en definitiva, satisfer la demanda social i empresarial de constituir-se en fòrum de trobada per a forjar una major cooperació entre els agents de la Xarxa Basca d'Innovació i fomentar que les polítiques d'innovació arribin al conjunt de les empreses.

3.4.3. Les TIC al País Basc

Un dels principals elements de millora de la competitivitat empresarial és la integració de les Tecnologies de la Informació i les Comunicacions (TIC) en els processos productius i l'Administració quotidiana de les empreses. Així, l'ús dels equips i les eines informàtiques permeten millorar la comunicació amb proveïdors i clients, afavorint l'eficiència al llarg de la cadena de valor.

A més de ser un bon indicador de la competitivitat de les empreses d'una regió, tant l'ús de TIC per part de l'entramat empresarial com el nivell de sofisticació de les eines TIC utilitzades donen compte del perfil innovador de les empreses d'un territori.

Segons l'Enquesta d'Ús de TIC i Comerç Electrònic de l'INE, el 98,3% de les empreses basques tenen ordinadors i el 97,1% disposa d'adreça de correu electrònic. Aquests percentatges són molt elevats i confirmen la penetració amb caràcter pràcticament universal de les TIC en l'entramat empresarial basc. En l'apartat d'empreses amb connexió a Internet i lloc/pàgina web, el percentatge d'empreses basques que disposen d'aquest servei és considerablement més gran que a la resta d'Espanya (69,7% enfront del 58,9%). A més, de les empreses amb connexió a Internet, un 96,7% accedeix per mitjà de banda ampla.

Més enllà dels valors dels indicadors de penetració de les diverses tecnologies, és interessant conèixer el grau d'eficiència que aquestes aporten al sistema empresarial per mitjà de l'ús de les diverses eines d'intercomunicació amb proveïdors i clients disponibles en el mercat. El valor afegit generat per aquestes eines és anomenat e-valor i és un bon mesurador del grau d'avantatge competitiu que les empreses de la comunitat són capaces d'aconseguir. Els diferents indicadors d'e-valor consultats mostren un millor posicionament relatiu de les empreses basques respecte de les espanyoles. Així, el 18% de les empreses del País Basc comparteixen electrònicament informació amb els seus proveïdors o clients de la cadena de subministrament (enfront del 14,2% de mitjana nacional), un 26% tenen sistemes ERP de gestió de compres/vendes (enfront del 19,1% en el conjunt d'Espanya) i el 26,5% disposen de sistemes CRM de gestió d'informació de clients (24,9% a Espanya).

Indicadors d'ús TIC a les empreses del País Basc (2009)

% Empreses sobre el total	Espanya	País Basc
Amb ordinadors	98,6	98,3
Amb correu electrònic	94,7	97,1
Amb connexió a Internet i lloc/pàgina web	58,9	69,7
Amb accés a Internet a través de banda ampla (sobre el total d'empreses amb accés a Internet)	97,5	96,7
Que comparteixen electrònicament informació amb els proveïdors o clients de la cadena de subministrament	14,2	18,0
Amb sistemes per compartir informació sobre compres/vendes (ERP)	19,1	26,0
Amb sistemes per gestionar informació de clients (CRM)	24,9	26,5

Font: INE

3.5. Sostenibilitat ambiental

La política de sostenibilitat ambiental al País Basc compta amb nombroses iniciatives i programes amb un marc comú, l'Estratègia Ambiental Basca de Desenvolupament Sostenible 2002-2020, a l'empara de la qual es desenvolupen els Programes Marc Ambientals. Aquesta estratègia és el resultat de l'adopció dels postulats de desenvolupament sostenible en les seves dimensions econòmica, social i ambiental proposats a la Cimera de Rio el 1992.

Com assenyala la mateixa Estratègia, busca *"establir les metes ambientals que ha d'aconseguir la societat basca de manera que es garanteixi la consecució d'un nivell òptim de qualitat de vida per a la generació actual sense posar en perill el benestar de les generacions futures, marcant unes pautes d'acció comuna per a la ciutadania, els agents productius i l'Administració".*

En el paràgraf anterior hi ha una motivació clara per part de l'Administració per a desenvolupar una estratègia que actuï sobre els problemes i necessitats ambientals contemporanis del País Basc, i que a més planifiqui a mitjà i llarg termini el futur del model socioeconòmic de la comunitat autònoma, des d'una perspectiva de desenvolupament sostenible.

Les tres províncies basques alberguen una gran diversitat de paisatges i un important patrimoni natural que basa la seva riquesa en les diferències que hi ha entre els territoris que la integren. S'hi poden trobar les característiques ambientals derivades del clima atlàntic a les províncies de Biscaia i Guipúscoa, així com les condicions continentals de la província d'Àlaba.

Gran part d'aquests territoris han patit una forta pressió de les activitats humanes, conseqüència en gran manera de la important industrialització i urbanització d'algunes àrees en el segle passat. En l'actualitat, el procés de reconversió econòmica i de canvi del model productiu ha derivat en una necessitat de recuperar i impulsar la riquesa territorial del País Basc i establir una planificació de desenvolupament futur basat en la sostenibilitat ambiental.

Per donar resposta a aquestes necessitats, en el marc de l'Estratègia Ambiental Basca de Desenvolupament Sostenible 2002-2020 s'ha desenvo-

lupat un primer Programa Marc Ambiental 2002-2006, que ha estat continuat pel Programa Marc Ambiental 2007-2010, vigent en l'actualitat.

A més, per a assolir els objectius marcats, s'han desenvolupat nombrosos programes i establert diferents agències especialitzades en projectes que donen resposta a problemes ambientals específics del País Basc, sempre a l'empara de l'Estratègia Ambiental Basca de Desenvolupament Sostenible 2002-2020.

El present capítol repassa breument la situació del País Basc en matèria ambiental. En la primera part, s'hi analitzen una sèrie d'indicadors que ens permeten diagnosticar la salut del territori. Són l'ocupació del sòl, els recursos hídrics, la biodiversitat i la protecció mediambiental, la gestió dels residus, l'energia i el canvi climàtic. En la segona part, l'anàlisi es completa amb un balanç dels processos, iniciatives i accions que, des de les administracions públiques i des del sector privat, miren d'avançar cap a un model territorial més sostenible al País Basc

3.5.1. Indicadors de sostenibilitat ambiental

A continuació, es fa un breu diagnòstic basant-se en les qüestions claus per a valorar la situació actual al País Basc en matèria de sostenibilitat ambiental.

Canvis en l'ús del sòl

La superfície artificial de la comunitat s'ha incrementat un 13,9%; les zones humides, un 3,2% i les superfícies d'aigua, un 3,1%. D'altra banda, les superfícies agrícoles i forestals s'han reduït en un -1,1% i un -0,2%, respectivament. Malgrat això, la superfície forestal continua ocupant la major extensió, amb el 64,6% l'any 2000 (467.737 ha), seguida per l'agrícola, amb el 31% del total (224.332 ha).

Les superfícies artificials ocupaven l'any 2000 un 3,7% del total (26.891 ha), integrant diferents usos. El teixit urbà ocupa el 50,2% del sòl artificial (13.493 ha) i la indústria i el comerç el 25,8% (6.934 ha). Els transports ocupen al País Basc 4.764 ha (el 17,7%); la mineria, 738 ha (2,7%); les àrees en construcció, 382 ha (1,4%); les zones esportives i recreatives, 356 ha (1,3%); les zones verdes, 173 ha (0,6%), i els runams i abocadors, 48 ha (0,2%). Des de 1987, els increments més acusats s'han produït en la mineria (42,8%), la indústria i el comerç (28,7%) i els transports (25,3%). Les àrees en construcció han patit un important descens (-38,3%) i les zones verdes no han variat.

Quant a la superfície urbana, l'augment ha estat només del 5,9%, si bé s'ha produït principalment basant-se en urbanitzacions exemptes[13] i/o enjardinades (amb una variació del 30%) i en desenvolupaments urbanístics de tipus lax[14] (variació del 13,4%).

Malgrat les dades comentades, el País Basc reflecteix un increment de la superfície artificial inferior a la mitjana nacional (13,9% basc enfront del 29,5%). En termes absoluts, la superfície artificial de la comunitat autònoma assoleix el 3,7% del total, percentatge superior al de la mitjana nacional, que l'any 2000 era del 2,1%. Les característiques orogràfiques influeixen clarament en les dinàmiques d'ocupació del sòl, i expliquen el fet que el percentatge de territori dedicat a les infraestructures de transport (17,7%) sigui superior a la mitjana nacional (11,3%). Aquest major percentatge es deu al fet que les limitacions orogràfiques del territori han donat com a resultat un poblament dispers al País Basc, per la qual cosa ha estat necessari desenvolupar una xarxa vial densa que connecti els petits i nombrosos nuclis residencials.

[13] De la nomenclatura del CORINE Land Cover (nivell 5), "Zones de primera o segona residència, fora dels nuclis urbans i que disposen d'espais verds".

[14] De la nomenclatura del CORINE Land Cover (nivell 5), "Edificació oberta amb o sense espais verds associats, tals com carrers arbrats o petits parcs i/o jardins. Són estructures urbanes adossades al nucli més compacte de la ciutat".

Variació de la superfície artificial per categories (1987-2000)

En %

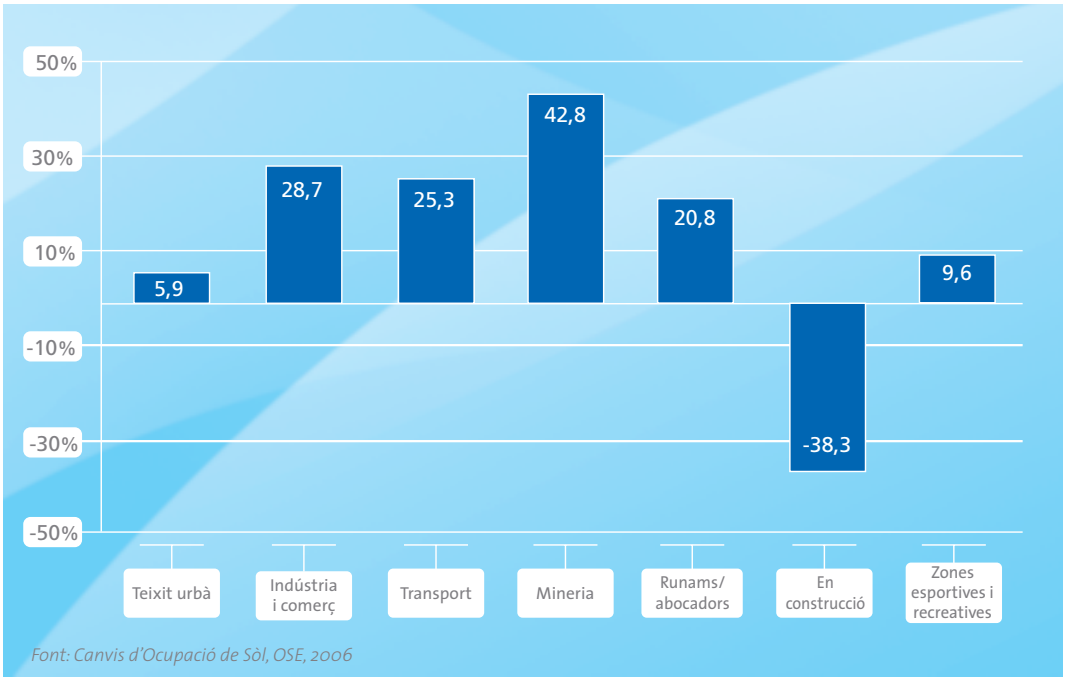

Font: Canvis d'Ocupació de Sòl, OSE, 2006

Variació de la superfície agrícola per categories (1987-2000)

En %

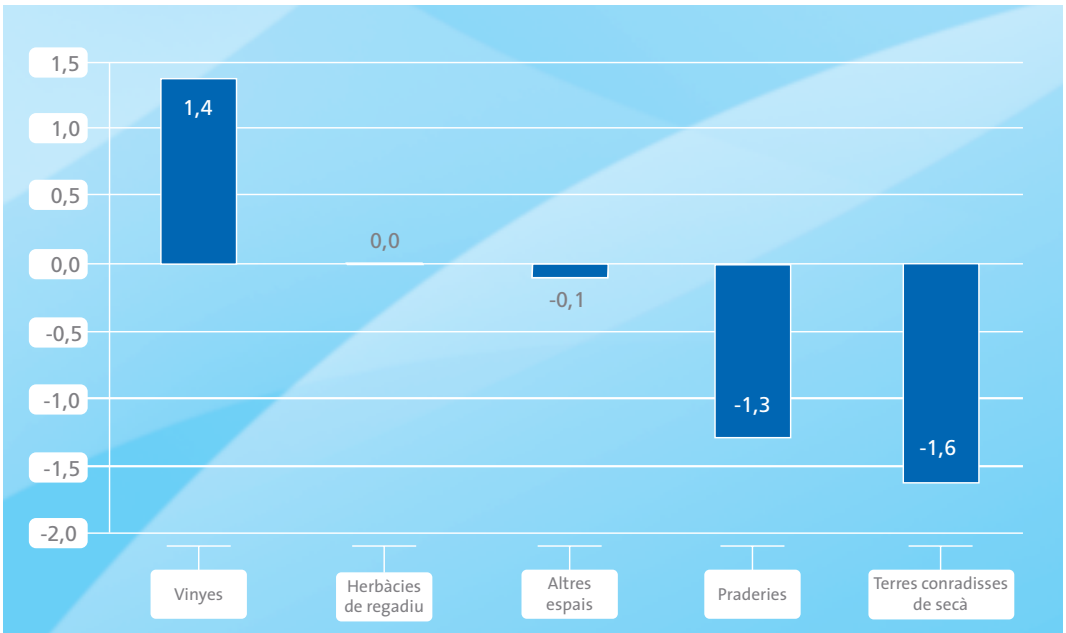

Font: Canvis d'Ocupació de Sòl, OSE, 2006

La superfície agrícola ocupa el 31,0% de l'extensió regional (224.332 ha), sent el seu pes inferior a la mitjana espanyola, que és del 49,9%. L'any 2000, el País Basc explotava la seva superfície agrícola de la manera següent: praderies, 54,1%, terres conreadisses de secà, 31,8%, altres espais, 6,6%, vinyes, 6,1%, i herbàcies de regadiu, 1,4%. Quant a l'evolució d'aquestes categories, destaca l'increment de l'1,4% de la superfície destinada al cultiu de vinya, a causa de l'avanç del sector vitivinícola en determinades àrees. La resta de cultius, excepte les herbàcies que no han patit cap variació, han perdut superfície des de 1987, destacant especialment les terres conreadisses de secà amb una reducció de l'1,6% o les praderies, que han disminuït un 1,3% (vegeu gràfic adjunt). Aquesta tendència indica una especialització cap als cultius més rendibles, herbàcies de regadiu i la indústria vitivinícola, mentre que altres cultius tradicionals com els de secà estan sent abandonats, perquè sectors com la ramaderia tenen una producció cada vegada més estabulada i industrialitzada i les necessitats de past tradicional per al bestiar són, per tant, menors.

Recursos hídrics i la seva gestió

El País Basc, igual que la resta de la Cornisa Cantàbrica, té superàvit hídric, però això no impedeix que sigui una de les comunitats que menys aigua consumeix per habitant (129 l/hab/dia).

Aquests baixos consums s'han vist reforçats per les polítiques de consum responsable i maximització en l'aprofitament dels recursos hídrics impulsades pel Govern Basc. Les iniciatives públiques han estat recolzades i reactivades amb la creació de l'Agència Basca de l'Aigua (URA), encarregada d'impulsar i complir les polítiques hídriques tant a nivell local (Llei 1/2006, de 23 de juny, d'Aigües) com europeu (Directiva Marc de

Consum d'aigua a les llars per comunitats autònomes (2006)

Litres per habitant i dia

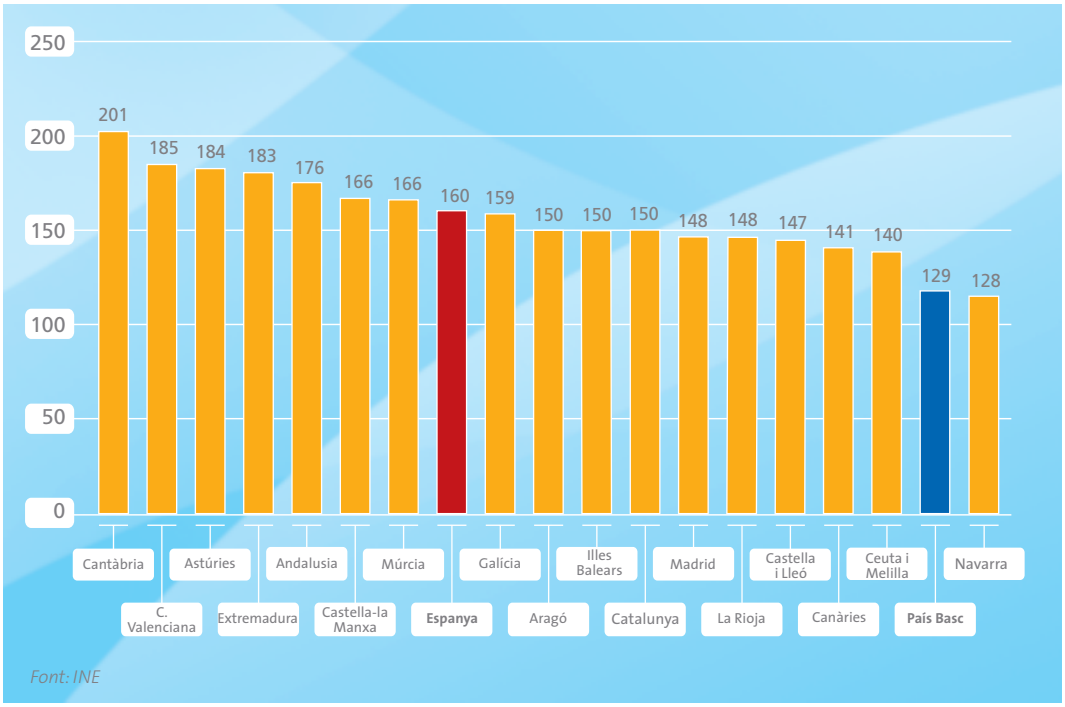

Font: INE

Preu de l'aigua per comunitats autònomes (2006)

Euros per m^3

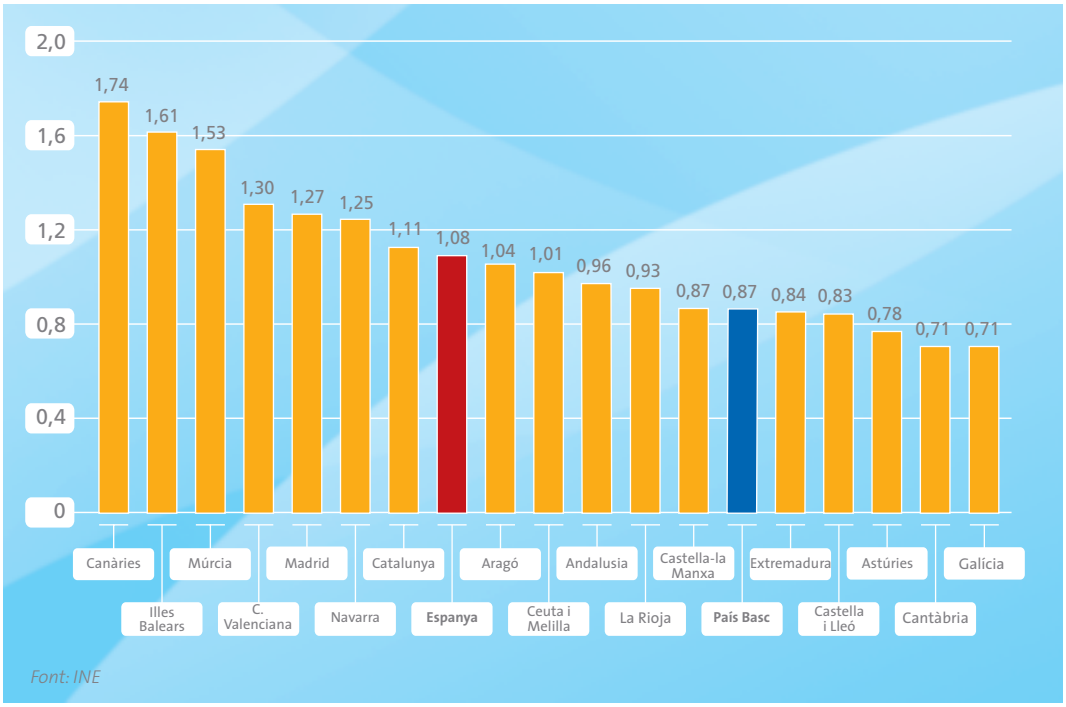

Font: INE

l'Aigua). Basant-se en aquesta voluntat de maximització dels aprofitaments, el País Basc ha estat la primera autonomia a introduir el cànon de l'aigua a cada usuari, a fi de revertir els ingressos en la millora i adequació de la xarxa de subministrament d'aigua. No obstant això, el preu de l'aigua l'any 2006 al País Basc era dels més reduïts a nivell nacional, 0,87 € per m^3.

Aquell mateix any es van potabilitzar per al consum 164.000 m^3 d'una captació total de 206.858 m^3, provinents, en un 97,1% de fonts superficials i en un 2,9%, del subsòl. L'anàlisi de l'ús per sectors indica que el domèstic consumeix un percentatge menor en territori basc que a la resta del país (49,3% per 67,3% de mitjana nacional). Per contra, tant el consum dels diferents sectors econòmics (un 28,3% sobre el total) com el del sector municipal (un 22,3%) superen les respectives mitjanes estatals.

Quant al tractament de les aigües residuals, el País Basc depurava el 2007 el 83,5% del volum recollit, percentatge significatiu però lleugerament per sota de la mitjana nacional (87,8%). La mateixa situació es manifesta en la reutilització de l'aigua depurada, de la qual Espanya n'usa l'11% i el País Basc només el 4,8%.

El futur de l'aigua i el seu ús en el context del País Basc passa per les accions endegades per l'Agència Basca de l'Aigua (URA), la qual assenyala, entre els seus principals objectius, l'aplicació de la Llei 1/2006, de 23 de juny, d'Aigües, i la correcta aplicació i desenvolupament de la Directiva Marc de l'Aigua de la Unió Europea.

Biodiversitat i protecció mediambiental

L'Annex I de la Directiva europea Hàbitats (92/43/CEE) cataloga els hàbitats naturals d'interès comunitari. Un 27,1% dels tipus d'hàbitats llistats en aquest catàleg estan presents en el reduït territori del País Basc, on hi ha 59 hàbitats d'interès comunitari, 10 dels quals són prioritaris.

Pel que fa a les espècies biològiques, i segons els catàlegs regionals de Flora i Fauna, al País Basc hi ha 20 espècies en perill d'extinció (13 de fauna i 7 de flora), 66 en situació de vulnerabilitat (29 de fauna i 37 de flora), 90 d'interès especial (40 de fauna i 50 de flora) i 78 espècies extingides, 50 de les quals eren de fauna.

La protecció d'espais naturals sota alguna de les figures de normativa autonòmica, nacional o europea, així com la seva gestió a través dels instruments existents, suposa una de les vies més eficaces per a salvaguardar i garantir la conservació de la biodiversitat. Per això, des del Govern Basc s'ha impulsat la iniciativa autonòmica anomenada Estratègia de Biodiversitat 2009-2014, que busca la preservació i restauració de la biodiversitat en les àrees protegides, la seva conservació fora d'aquestes i la integració de la biodiversitat en altres polítiques sectorials.

El País Basc compta actualment amb 104 espais protegits per alguna normativa: la Xarxa d'Espais Naturals Protegits del País Basc (RENP) té 39 espais protegits (9 Parcs Naturals, 5 Biòtops Protegits i 25 Arbres Singulars) que ocupen una superfície de 76.695 ha, és a dir, el 10,6% de la comunitat autònoma. La Xarxa Natura 2000 inclou un total de 58 zones (6 Zones d'Especial Protecció per a les Aus i 52 Llocs d'Interès Comunitari), una de les quals ha aconseguit ja la categoria de Zona d'Especial Conservació. Quant als Aiguamolls d'Importància Internacional de la Llista RAMSAR[15], la comunitat basca alberga sis espais que ocupen una superfície de 1.734,1 ha. En el territori basc hi ha, també, una Reserva de la Biosfera, Urdaibai.

El territori basc, el 19,9% de la superfície total del qual forma part de la Xarxa Natura 2000 (146.788 ha), ocupa una de les últimes posicions en el rànquing de comunitats espanyoles.

Espècies biològiques al País Basc

Categoria	Fauna	Flora	Total
Perill d'extinció	13	7	**20**
Vulnerables	29	37	**66**
Interès especial	40	50	**90**
Extingides	50	28	**78**

Font: Catàleg Basc de Flora i Fauna amenaçades, Departament de Medi Ambient, Planificació Territorial, Agricultura i Pesca, Govern Basc

[15] La Convenció sobre les Zones Humides (Ramsar, Iran, 1971) –anomenada Convenció de Ramsar– és un tractat intergovernamental en el qual es consagren els compromisos contrets pels països membres per a mantenir les característiques ecològiques de les seves zones humides d'importància internacional i planificar l'"ús racional", o ús sostenible, de totes les zones humides situades als seus territoris.

Xarxa Natura 2000 per comunitats autònomes (2007)

% sobre la superfície total

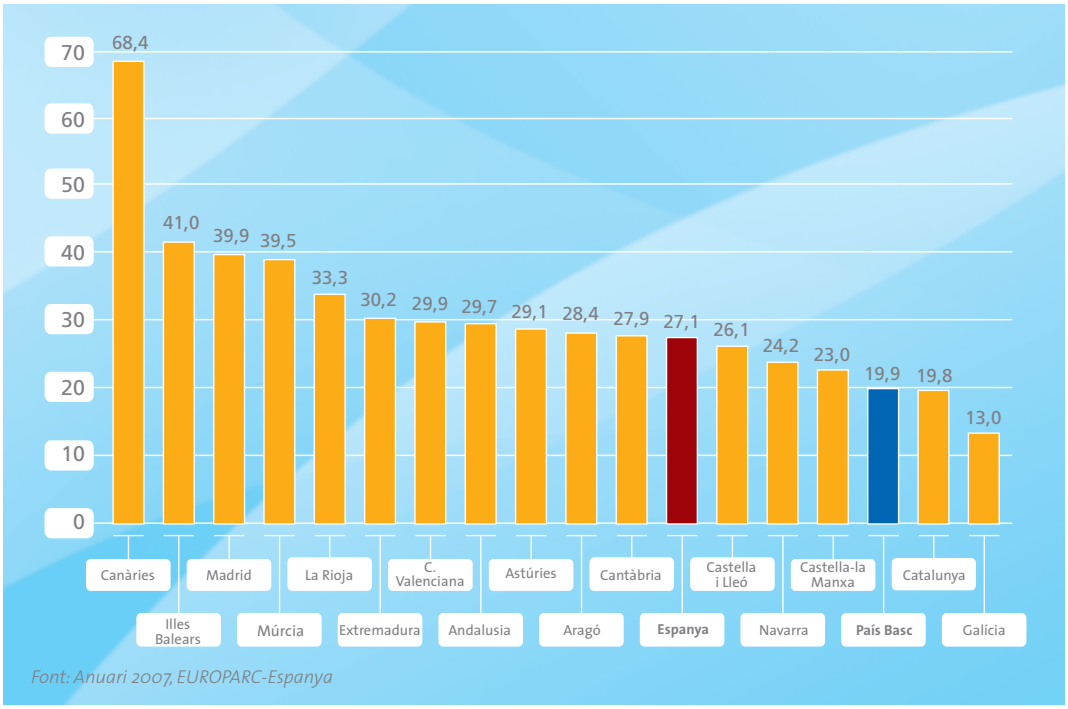

Font: Anuari 2007, EUROPARC-Espanya

Finalment, cal destacar que el País Basc ha estat una de les primeres comunitats autònomes que ha desenvolupat un catàleg per a la conservació i gestió del paisatge, el Catàleg de Paisatges Singulars i Excel·lents, prenent com a guia els principis del Conveni Europeu del Paisatge i seguint les directrius de l'Estratègia Ambiental Basca de Desenvolupament Sostenible 2002-2020. El Catàleg identifica i preserva 622 conques visuals a les tres províncies.

Gestió de residus

L'any 2007, i segons dades de l'Institut d'Estadística d'Espanya, es van acumular al País Basc un total d'1.333.788 tones de residus urbans, de les quals un 78% (1.036.397 tones) es van acumular barrejades i un 22% (297.391 tones) de manera selectiva. Quant a la producció per habitant, cada basc genera uns 623 quilograms l'any, dels quals 484 són residus barrejats i 139 separats. Aquesta xifra està lleugerament per sota de la producció a nivell nacional, que el mateix any va ser de 625 quilograms per habitant i any.

L'evolució en la producció des de l'any 2000 es caracteritza per l'estabilització dels residus barrejats i un increment no lineal dels recollits selectivament. No obstant això, la corba mostra com des de l'any 2004, quan es va aconseguir el màxim històric de 220 kg/hab/any, la taxa s'ha anat reduint fins als 139 actuals.

En el context basc adquireix especial importància la gestió dels residus industrials, donat l'elevat pes tradicional i actual del sector en l'economia de la regió. La tipologia de la indústria

Evolució de la recollida de residus urbans (2000-2007)

Quilograms per habitant/any

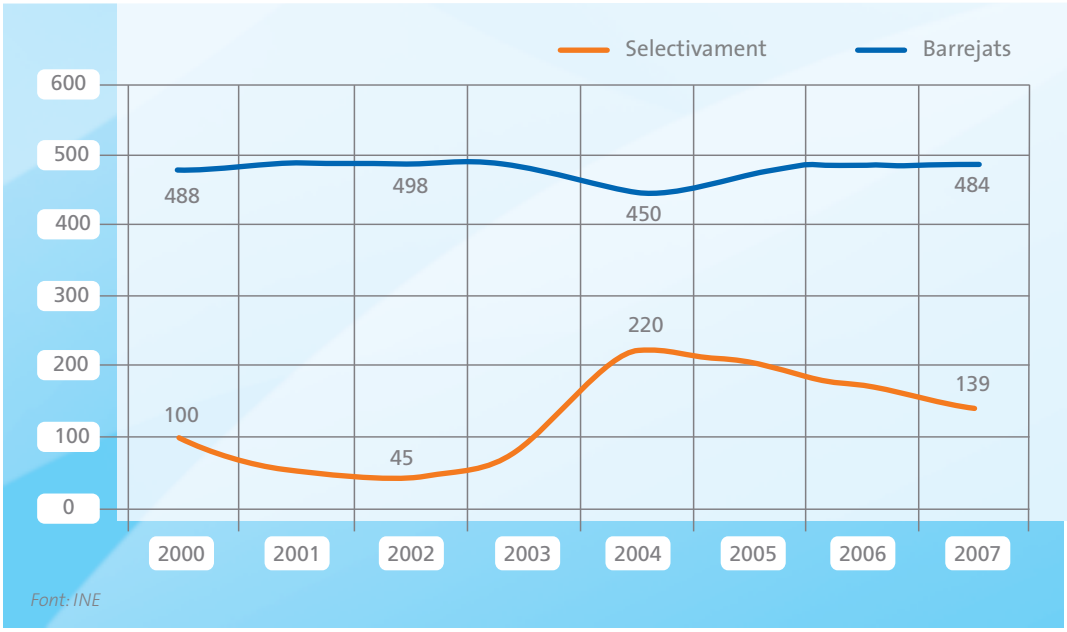

Font: INE

present a cada territori determina el tipus de residus produïts. Així, al País Basc, el 89,1% dels residus industrials són de tipus no perillós, mentre que el 10,9% són perillosos, un volum molt superior al que es dóna a escala nacional (4,1%). Quant al tipus d'indústria generadora de residus, hi ha un domini absolut de la indústria manufacturera sobre l'extractiva.

Energia i canvi climàtic

Considerant que el sector energètic és un dels majors emissors de gasos d'efecte hivernacle, el gran repte que es planteja a la societat en l'actualitat és fer compatible el nivell de qualitat de vida que proporciona l'ús de l'energia amb l'ús responsable dels recursos i amb la prevenció del canvi climàtic. Per aquest motiu, el País Basc compta amb l'Estratègia Energètica Euskadi 2010.

Residus generats per activitat econòmica i perillositat (2007)

En % sobre el total

	Total nacional		País Basc	
	No perillosos	perillosos	No perillosos	perillosos
Indústries extractives	49,6%	1,0%	0,0%	0,0%
Indústria manufacturera	46,3%	4,0%	89,1%	10,9%
Total	**95,9%**	**4,1%**	**89,1%**	**10,9%**

Font: INE

En les últimes dues dècades, el consum energètic en aquesta comunitat autònoma s'ha anat incrementant fins a assolir l'any 2008 els 20.895 GW/h, amb un augment en el període 2007-2008 de l'1,3%, un percentatge una mica superior a la mitjana nacional, amb un 0,8%, segons dades de Red Eléctrica Española.

El balanç de consum energètic es compon de la producció pròpia i del saldo d'intercanvi, que en aquest cas és de 8.858 GW/h. Per tant, el País Basc necessita més energia de la que produeix en el seu territori, per la qual cosa necessita una aportació energètica de l'exterior del 42,4% per poder satisfer la seva demanda real d'energia.

Quant al mix energètic, el 89,4% de la potència instal·lada (3.209 MW) l'any 2008 és de producció no renovable, amb un predomini clar del cicle combinat, que representa dins del mix el 54,3%, amb 1.951 MW. El 10,6% restant, és a dir, 381 MW, prové de fonts renovables, entre les quals destaca l'eòlica, amb 153 MW de potència (el 4,3%), seguida de la solar, amb 19 MW de potència instal·lada (un 0,5%), i la hidràulica, amb 52 MW (un 1,4%).

L'evolució de les emissions de gasos d'efecte hivernacle al País Basc ha seguit la mateixa tònica que a la resta del país, és a dir, un creixement gradual des de l'any base de 1990. Mentre que al territori basc l'augment s'ha situat en el 42%, en el conjunt d'Espanya, l'any 2006, s'assolia el 50%, molt lluny de l'objectiu del 15% que assenyala Kyoto.

Per sectors, les aportacions més importants al conjunt d'emissions les fan les activitats vinculades a l'energia, els transports i la indústria, amb un 41,7%, un 22,6% i un 22,2%, respectivament. Respecte de l'any base de 1990, els sectors de l'energia i els transports han incrementat les emissions; el primer un 34%, i el segon un 110%. D'altra banda, les emissions de la indústria han disminuït en un 26%.

La resta de sectors implicats –residus, residencial, agricultura i serveis– aporten el 13,5% d'emissions restant. El sector agrari i els residus n'han reduït les aportacions (un 27% i un 8% respectivament respecte de 1990), en bona mesura a causa del descens de superfícies cultivades i caps

Mix energètic al País Basc (2008)

En MW

No renovables	**3.209**	**89,4%**
Hidràulica	105	2,9%
Carbó	217	6,0%
Fuel/gas	936	26,1%
Cicle combinat	1.951	54,3%
Renovables	**381**	**10,6%**
Hidràulica	52	1,4%
Eòlica	153	4,3%
Solar	19	0,5%
Biomassa	35	1,0%
Residus sòlids industrials	22	0,6%
Residus sòlids urbans	100	2,8%
Total	**3.590**	

Font: REE

Emissions de gasos d'efecte hivernacle: País Basc i Espanya

Evolució des de 1990, any base

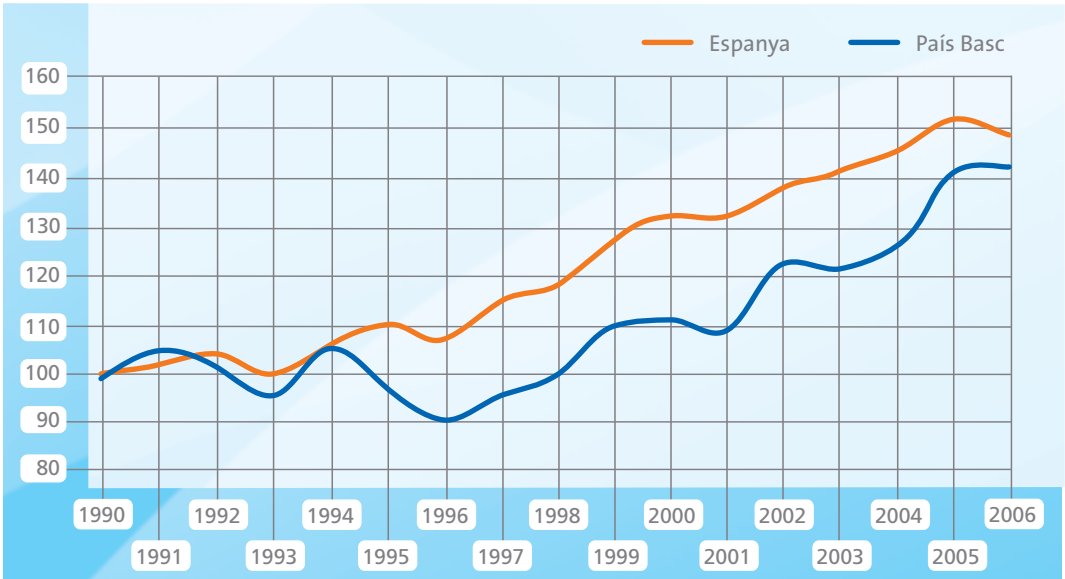

Font: Inventari Nacional d'Emissions

de bestiar en el cas de l'agricultura i la ramaderia, i a la reducció de residus incinerats i l'augment del reciclatge pel que fa als residus. Per la seva banda, els sectors residencial i serveis han augmentat les seves (un 13% i un 16% des de 1990, respectivament).

Segons el Registre Nacional de Drets d'Emissió de gasos d'efecte hivernacle del Ministeri de Medi Ambient i Medi Rural i Marí (RENADE), les assignacions transferides a les entitats basques afectades per la Llei 1/2005 de 9 de març, que regula el règim del comerç de drets d'emissió de gasos d'efecte hivernacle, van disminuir en un 22,2% entre l'any 2007 i 2008, passant de més d'11 milions a 8,8 milions de TCO2e[16]. Per la seva banda, les emissions verificades el 2008 van ser de 10.298.316 TCO2e, un 5% menys que l'any anterior i un 8% menys que el 2005. No obstant això, i a causa de l'ajustament en les assignacions en l'últim any, s'ha produït un excés d'emissions d'1.403.209 TCO2e. Quant al grau de compliment administratiu de les entitats, per primera vegada des de l'entrada en vigor de la Llei 1/2005 i la creació del Registre Nacional de Drets d'Emissió de gasos d'efecte hivernacle (RENADE) el 2005, les instal·lacions industrials de la comunitat han complert al 100% els requeriments tant d'inscripció d'emissions com de lliurament de drets.

Finalment, cal assenyalar que aquest últim any s'han lliurat i registrat per primera vegada el nombre de drets comptabilitzats a partir de Mecanismes de Desenvolupament Net (CERs/ERUs), computant-se un total de 307.997 TCO2e lliurades per deu instal·lacions industrials.

[16] Tones de CO_2 equivalent.

Emissions de gasos d'efecte hivernacle per sectors (2008)

% sobre el total

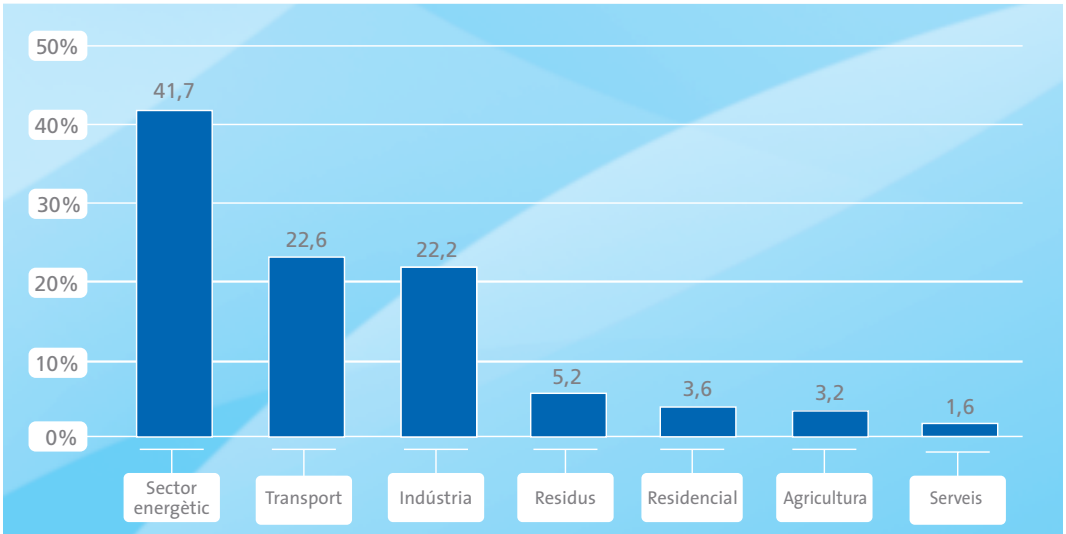

Font: Inventari d'Emissions de GEH del País Basc

Compliment de les instal·lacions industrials del País Basc subjectes a la Llei 1/2005

Any	Nombre d'instal·lacions	Assignacions transferides (TCO2e)	Emissions verificades (TCO2e)	Diferència/ TCO2e (drets lliurats)	Compliment amb RENADE		CER/ERU lliurats
					Inscripció Emissions	Lliurament Drets	Nombre d'empreses
2005	57	10.689.351	11.198.867	509.516	59%	93%	-
2006	70	10.690.806	11.409.132	718.326	82%	89%	-
2007	71	11.428.552	10.870.947	-557.605	94%	96%	-
2008	62	8.895.107	10.298.316	1.403.209	100%	100%	10

Font: Registre Nacional de Drets d'Emissió (RENADE)

3.5.2. Processos i accions cap a la sostenibilitat

En aquest segon punt es fa un recorregut per les accions i instruments que institucions públiques i privades basques han posat en marxa amb l'objectiu que les activitats humanes provoquin el menor impacte possible sobre el medi natural, incentivant el desenvolupament sostenible i la cohesió social.

Actuacions públiques

El Govern del País Basc ha canalitzat totes les seves estratègies per la sostenibilitat sota el paraigua de l'Estratègia Ambiental Basca de Desenvolupament Sostenible 2002-2020. Aquesta estratègia arrenca de la Llei General de Protecció del Medi Ambient, aprovada pel Parlament Basc el 1998, que busca *"un compromís amb l'adopció d'un model de desenvolupament sostenible per al País Basc, capaç de satisfer les necessitats del present sense posar en perill la capacitat de les generacions futures per a cobrir les seves pròpies"*, tal com es recull en el Compromís per la Sostenibilitat del País Basc.

Sota les directrius de l'Estratègia s'ha desenvolupat el I Programa Marc Ambiental 2002-2006 i el vigent per al període 2007-2010. Per aconseguir els objectius estratègics proposats per a l'horitzó de l'any 2020, el II Programa Marc Ambiental estableix onze objectius reunits en cinc metes:

- Meta I. Garantir un aire, aigua i sòls nets i saludables
- Meta II. Gestió responsable dels recursos naturals i dels residus.
- Meta III. Protecció de la naturalesa i la biodiversitat: un valor únic a protegir.
- Meta IV. Equilibri territorial i mobilitat: un enfocament comú.
- Meta V. Limitar la influència del canvi climàtic.

Per tal d'assolir els objectius proposats en l'Estratègia Ambiental Basca de Desenvolupament Sostenible, el Departament de Medi Ambient, Planificació Territorial, Agricultura i Pesca del Govern Basc desenvolupa altres estratègies i plans paral·lels, però complementaris:

- **Estratègia de Biodiversitat 2009-2014.** El seu objectiu, tal com es defineix en el mateix document, és "aturar la pèrdua de biodiversitat i aconseguir un estat favorable de conservació dels hàbitats i espècies de la Comunitat Autònoma del País Basc per al 2020, fomentant el reconeixement del seu valor per a la societat". Per aquest motiu, basa la seva estratègia en quatre objectius fonamentals: preservar i millorar les àrees importants per a la biodiversitat; conservar i restaurar la biodiversitat més enllà de les àrees protegides; integrar la biodiversitat en altres polítiques, i disposar del millor coneixement científic per a la presa de decisions.

- **Estratègia de Desenvolupament Sostenible de la Reserva de la Biosfera d'Urdaibai 2009-2015.** Amb aquest instrument, que és el compromís adquirit per totes les administracions públiques amb el territori d'Urdaibai, es pretén articular tots els esforços per impulsar la comarca, promovent l'equilibri entre la conciliació de la conservació dels recursos naturals i l'èxit d'un desenvolupament econòmic i social sostenible.

- **Pla Basc de Lluita contra el Canvi Climàtic 2008-2012.** Aquest pla sorgeix com a resposta als problemes derivats del canvi climàtic, partint de la necessitat de millorar la situació del País Basc, on les emissions contaminants han crescut un 22% des de 1990. Per aquest motiu s'han marcat una sèrie d'objectius fonamentals: limitar les emissions de GEH al +14% respecte de 1990, augmentar la capacitat d'absorció dels embornals de carboni fins a un 1% de les emissions de l'any base, minimitzar els riscos sobre els recursos naturals,sobre la salut de les persones, la qualitat de l'hàbitat urbà i els sistemes socioeconòmics.

- **Pla de prevenció i gestió de residus perillosos 2008-2011.** Respon a la necessitat de disposar d'una eina de planificació dels residus perillosos que integri els principis i plantejaments comunitaris vigents.

- **Pla de sòls contaminats 2007-2012: protecció.** La protecció del sòl s'articularà al voltant del concepte "gestió del sòl basada en el risc" (RBLM -

Risk Based Land Management) amb l'objectiu d'afrontar les accions en aquesta matèria des d'una perspectiva realista, progressiva en el temps i que tingui en compte el principi de sostenibilitat de l'ús del sòl.

- **Pla basc de consum ambientalment sostenible 2006-2010.** El programa vol promoure l'anomenat consum sostenible, plantejant quin és el posicionament comparat del País Basc en la matèria i exposant l'estratègia per als pròxims anys en aquest àmbit.

- **Plans d'acció de qualitat de l'aire.** Aquesta iniciativa respon a la necessitat de compliment del Reial Decret 1073/2002, del Departament de Medi Ambient del Govern Basc, que ha organitzat l'elaboració d'uns plans d'actuació per a la millora de la qualitat de l'aire amb la col·laboració de l'empresa LABEIN Tecnalia i dels 18 ajuntaments de les zones afectades.

- **Plans d'educació ambiental.** Es pretén establir una educació per a la sostenibilitat com a eina i instrument per a avançar cap a un futur més sostenible al País Basc, a partir de la filosofia que emana del Compromís per la Sostenibilitat del País Basc i complementant les polítiques, programes i accions emmarcades en l'Estratègia Ambiental Basca de Desenvolupament Sostenible, 2002-2020.

Actuacions privades

Avançar en models territorials sostenibles des del punt de vista ambiental i social és una tasca de compromís conjunt entre les administracions públiques i els agents privats. El sector empresarial és, en gran manera, responsable de la degradació mediambiental ja que la seva activitat genera impactes negatius sobre l'entorn i els recursos. Com a part fonamental de la societat, l'empresa ha de deixar de focalitzar els seus esforços exclusivament en aconseguir beneficis, per a ocupar una posició proactiva en la conservació i protecció del medi ambient i en la cohesió social.

Mesurar el nivell d'implantació d'estratègies i accions per part del sector privat, tendents a desenvolupar sistemes de gestió i de producció respectuosos amb el medi ambient i amb els drets humans és complex, sobretot perquè són accions de tipus voluntari. No obstant això, hi ha alguns indicadors i iniciatives –Sistemes de Gestió Mediambiental, etiquetes de qualitat, Pacte Mundial, observatoris de Responsabilitat Social Corporativa, etc.– que permeten aproximar-se a la realitat territorial en aquesta matèria.

Un dels indicadors que permet mesurar el grau d'implicació de les empreses en la protecció del medi ambient és el nivell d'implementació de **Sistemes de Gestió Mediambiental (SGMA).** Segons les dades de la Comissió Europea per a l'*Eco-Management and Audit Scheme* o Reglament Comunitari d'Ecogestió i Ecoauditoria (EMAS), i per AENOR per a la Norma ISO 14001, al País Basc hi ha un total de 583 entitats que han desenvolupat un d'aquests dos sistemes de gestió mediambiental (43 EMAS i 540 ISO 14001). Si relacionem aquestes dades amb el nombre d'unitats locals procedents del Directori Central d'Empreses, DIRCE, de l'Institut Nacional d'Estadística d'Espanya (INE), el 0,31% d'aquestes unitats han implementat un SGMA al País Basc, percentatge molt superior a la mitjana nacional, que se situa en el 0,19%.

A la comunitat autònoma basca hi ha un total de 285 entitats que tenen la Q de qualitat turística, etiqueta que atorga l'Institut de Qualitat Turística d'Espanya (ICTE), entre les quals destaquen 145 agències de viatges, 33 hotels i apartaments turístics, 17 oficines d'informació turística i 54 restaurants. La dependència i ús, tant directe com indirecte, dels recursos naturals per al desenvolupament de les activitats turístiques lucratives provoquen un impacte sobre aquells que es minimitza al màxim en el cas de les activitats premiades amb la Q.

Entre les iniciatives internacionals de caràcter privat per a la conservació i protecció del medi ambient, destaca el Pacte Mundial o Global Compact, dirigit pel Programa de Nacions Unides per al Medi Ambient (PNUMA), l'Organització Internacional del Treball (OIT) i l'Oficina de l'Alt Comissionat dels Drets Humans, que es basa en nou

Implantació de Sistemes de Gestió Mediambiental per CCAA (2009)

En % sobre el total d'empreses

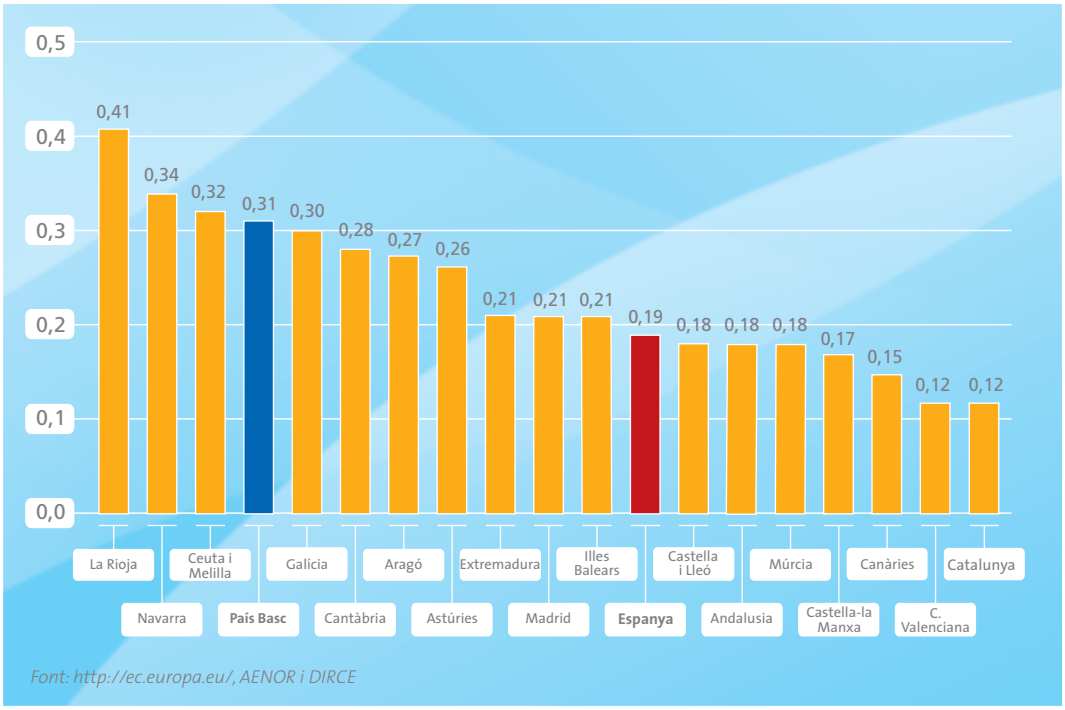

Font: http://ec.europa.eu/, AENOR i DIRCE

Establiments amb la Q de Qualitat Turística de l'ICTE al País Basc (2009)

Tipologia	Nombre
Agències de viatges	145
Allotjaments rurals	5
Allotjament de petita dimensió	7
Balnearis	2
Convention Bureaux	2
Hotels i apartaments turístics	33
Oficines d'Informació Turística	17
Palaus de congressos	1
Platges	19
Restauració	54
Total	**285**

Font: ICTE, 2009

principis. Focalitza els esforços a aconseguir que el sector privat assumeixi valors i principis universals en les àrees dels Drets Humans, Àmbit Laboral i Medi Ambient. Segons la Xarxa del Pacte Mundial a Espanya (ASEPAM), al País Basc hi ha adherides un total de 44 entitats.

Finalment, entre els iniciatives d'àmbit local més destacades, cal esmentar, almenys, les tres següents:

Xertatu. Liderada per la Diputació Foral de Bizkaia, agrupa organitzacions i institucions per al treball compartit en matèria de Responsabilitat Social Corporativa (tracta els aspectes relacionats amb la conservació i la protecció del medi ambient), fomentant-ne la pràctica i assessorant prioritàriament empreses biscaïnes de grandària mitjana i petita (www.xertatu.net).

Pacte Mundial al País Basc

Tipus d'organització	Nombre d'adhesions
Empresa gran	17
Institució educativa	2
Microempresa	5
Pime	15
Sector públic	2
ONG/Sindicat/Associació	3
Total	**44**

Font: ASEPAM

RSCTic. Projecte liderat pel GAIA (Clúster de Telecomunicacions Basc), amb el suport de la Fundació Biodiversitat i el Fons Social Europeu, que fomenta, a través de la informació i l'intercanvi d'experiències entre els empresaris, la incorporació de l'RSC en els processos de gestió empresarial, de forma especial en l'àmbit del medi ambient. Compta amb un Observatori sobre l'RSC en els TIC del País Basc, concebut com un lloc de trobada per a empresaris i de coneixement de bones pràctiques i organitzacions *"best class"* (www.rsctic-observer.com).

FIARE Fundazioa. Banca Ètica que pretén el finançament d'activitats econòmiques amb un impacte positiu en la cohesió social, la protecció mediambiental, la millora de l'educació i la cultura, i la reducció de la pobresa. La Fundació compta amb 52 socis provinents de l'àmbit de l'economia social. La iniciativa sorgeix l'any 2001 al País Basc però actualment compta amb delegacions en altres comunitats autònomes (www.fiare.org).

4. Balanç estratègic i línies d'acció

Com en anteriors números de la col·lecció, l'objecte d'aquest capítol és condensar les conclusions de les seccions prèvies en un balanç ordenat de fortaleses, debilitats, amenaces i oportunitats que proporcioni una instantània actual de la posició competitiva de la comunitat. Les debilitats i les fortaleses són elements d'entorn intern a la regió, que els agents locals poden controlar, corregir o reforçar, mentre que les amenaces i oportunitats són elements d'entorn extern aliens al control dels agents locals, però que aquests poden evitar o dels quals es poden beneficiar de manera activa adoptant les estratègies oportunes.

Aquest exercici permetrà proposar una sèrie de línies d'acció que caldria aplicar (o intensificar, si ja s'apliquen) per a un millor posicionament de l'economia basca en el marc competitiu internacional. Com es veurà, les accions es diferencien en quatre grans grups d'estratègies segons com es complementi el balanç de debilitats i fortaleses amb l'existència d'oportunitats o amenaces. Així, es tindrien estratègies defensives, proactives, reactives i ofensives.

A l'hora d'esquematitzar els resultats de la secció, per a estructurar les idees segons el que s'ha analitzat en temes anteriors, el balanç DAFO i les línies d'acció es descompondran, en la mesura del possible, en tres dimensions: (i) població, territori, infraestructures, medi ambient i suport institucional, (ii) convergència i clusterització d'activitats productives i (iii) estructura empresarial, emprenedoria i innovació.

4.1. Balanç de Debilitats, Amenaces, Fortaleses i Oportunitats

És interessant destacar que del balanç DAFO fet es desprèn que el País Basc presenta les característiques d'una regió millor posicionada que la resta de comunitats autònomes espanyoles, amb una major varietat i amplitud de fortaleses i oportunitats, i unes amenaces i debilitats de menor envergadura. La seva llarga tradició industrial i comercial ha permès que la regió acumuli un diversificat elenc de recursos productius de qualitat, com el seu desenvolupat estoc de capital humà o de capital físic privat. Això li permet tenir un entramat productiu desenvolupat amb elevades productivitats capaç de competir internacionalment amb garanties d'èxit. Addicionalment, la tasca desenvolupada en les últimes dècades en matèria de política pública, tant industrial com d'innovació, pot ser un element positiu de cara a proporcionar dècades de creixement econòmic tan reeixides com la de l'últim cicle expansiu. Per aquest motiu, la comunitat haurà de sortejar o conviure amb les seves pròpies amenaces i debilitats, especialment les relatives a les dificultats del diàleg social, la crisi econòmica actual i el retard relatiu en temes d'innovació i societat del coneixement respecte de les regions més avançades d'Europa.

A continuació s'exposa més detalladament el balanç de debilitats, amenaces, fortaleses i oportunitats de la regió.

Pel que fa a les **debilitats**, és ressenyable l'escàs dinamisme demogràfic, que comporta un progressiu envelliment de la població, com un dels elements que més pot limitar el creixement econòmic futur. En els últims anys, gran part del creixement demogràfic s'associa a l'arribada d'immigrants. Amb la crisi econòmica actual, la paralització del procés d'immigració podria implicar un procés poblacional regressiu.

Com en altres regions espanyoles, s'està produint un important procés de difusió de la població en el territori, amb importants canvis en l'estructura

urbanoterritorial, que requereixen la generació d'una major dotació d'infraestructures públiques al seu servei. En particular, al País Basc es poden assenyalar diferents processos de periurbanització, principalment al voltant de les ciutats de Bilbao i Sant Sebastià. Els nous models d'urbanització que s'estan generant entorn d'aquestes ciutats augmenten les necessitats de mobilitat i, en conseqüència, les demandes d'infraestructures de transport, i també les de serveis socials, com hospitals, centres educatius, etc.

La satisfacció de les necessitats de transport superiors que precisa actualment la població es veu dificultada pels problemes associats a la diversificació de mitjans de transport en les connexions entre ciutats basques i, en particular, per les deficiències de la cobertura en temps i freqüències de les connexions ferroviàries. Això comporta la necessitat d'utilitzar més el transport per carretera en els desplaçaments, la qual cosa, donats els peatges de les principals vies de connexió del País Basc, encareix els costos de transport de mercaderies i viatgers. L'increment del nombre de quilòmetres d'autovies s'ha de complementar amb la millora en la seguretat i manteniment de les vies secundàries (el 86,4% del total de la xarxa), fonamentals en un territori com el basc, caracteritzat per les dificultats orogràfiques i una alta densitat de població en àrees rurals molt disperses pel territori.

En matèria econòmica i social, un dels principals elements limitadors d'un desenvolupament econòmic superior són els problemes entorn del diàleg social. Les dificultats per a mantenir una relació fluïda entre empreses i sindicats es fa palpable en l'opinió de diferents empreses, sindicats i organismes de la regió. Això acaba incidint sobre temes com la negociació col·lectiva i suposa un dur obstacle per a afermar la relació dels empleats amb les seves empreses, arribant fins i tot a bloquejar el bon funcionament d'alguns sectors o processos productius, amb importants pèrdues de competitivitat per a la comunitat. Aquests problemes augmenten en moments puntuals com l'actual ja que, com a conseqüència de la crisi econòmica, s'ha produït un fort deteriorament del mercat laboral, en una comunitat que, malgrat estar millor situada que la mitjana espanyola, també té seriosos problemes d'atur, sobretot en grups amb especials dificultats per a la inserció laboral, com el dels immigrants, els joves, les dones o els desocupats de llarga durada.

En matèria empresarial, si comparem la regió amb els principals referents europeus, l'estructura empresarial del País Basc encara està massa atomitzada, amb un menor percentatge d'empreses de grans dimensions. Malgrat la llarga tradició empresarial de la regió, actualment el nivell d'emprenedoria és baix, similar a la mitjana espanyola. El nivell de recursos dedicats a R+D+I i de resultats, en termes de patents, de la comunitat encara és inferior si se la compara amb aquelles regions europees que s'han de constituir en els seus referents. A la vegada, els processos d'innovació segueixen sense impregnar amb intensitat la base del teixit productiu, subministrador d'*inputs* a les grans empreses internacionals basques.

Pel que fa a les **fortaleses**, destaca el posicionament estratègic de la comunitat en la intersecció dels corredors Cantàbric, Atlàntic i de la Vall de l'Ebre, i com a connexió entre la Península i la resta d'Europa. En particular, l'ampli desenvolupament de les infraestructures portuàries i aeroportuàries poden posicionar la regió com un gran *hub* intermodal de transports en l'Arc Atlàntic Europeu. En les últimes dècades, la construcció de noves vies d'alta capacitat ha millorat notablement les comunicacions internes i externes. El desenvolupament del ferrocarril, amb l'entrada en funcionament de l'alta velocitat o "Y Basca", permetrà millorar encara més les interconnexions interiors i exteriors amb Madrid i Europa, millorant la competitivitat territorial de la comunitat. Addicionalment, el sistema urbà territorial de la regió, amb una elevada densitat i articulació, facilita, a través de les infraestructures, el dinamisme i les sinergies de les activitats econòmiques.

Des del punt de vista dels indicadors econòmics, la principal fortalesa de la comunitat rau en un alt nivell de desenvolupament, plasmat princi-

palment en l'elevada renda per capita, que encapçala la de totes les comunitats autònomes espanyoles, i superior a la de la majoria de països de la Unió Europea dels 27. A l'assentament d'aquest lideratge econòmic ha contribuït el fort ritme de creixement dels últims anys, que s'ha recolzat en la positiva dinàmica econòmica, amb el PIB mostrant un creixement mitjà entre 2000 i 2008 del 3,0%. El desenvolupament de l'última dècada, més equilibrat que la mitjana espanyola, ha permès que la crisi no afecti el País Basc amb la mateixa intensitat que ho ha fet a Espanya. Addicionalment, la bona situació de les finances públiques regionals permet tenir més marge d'acció per a afrontar la crisi econòmica actual i sortir-ne.

La comunitat destaca per una productivitat superior a la mitjana espanyola i per tenir un mercat de treball més eficient, amb un elevat percentatge de població ocupada, generant renda. La major productivitat es distribueix per tota l'estructura productiva, contribuint a fer que la productivitat mitjana de l'àmplia majoria de branques productives sigui molt superior a la de cada branca en la mitjana espanyola. El major estoc de capital humà, capital físic privat, capital públic, coneixements acumulats i cultura empresarial, o el propi sistema de formació, entre altres, contribueixen a mantenir el diferencial existent, establint les bases per a mantenir uns nivells de renda per capita elevats.

El País Basc té una llarga tradició en política industrial derivada dels processos de reconversió industrial dels anys vuitanta i noranta, que van motivar la implicació i l'impuls de l'Administració pública regional en el desenvolupament d'activitats de suport a la competitivitat dels principals sectors industrials bascos. Per això, el País Basc és un dels territoris pioners en la implantació i desenvolupament de models de clúster industrial. En l'actualitat hi ha una àmplia xarxa de suport als clústers bascos, en què destaca el paper de les principals associacions clúster, l'agència de desenvolupament SPRI i l'Institut Basc de Competitivitat, Orkestra. Entre els clústers més rellevants destaca el de l'automoció, pel caràcter pioner i innovador, o els de l'energia o l'aeronàutic, que aspiren a convertir-se en referents internacionals.

La política d'innovació del País Basc també té un llarg recorregut que ha propiciat la generació d'una espessa Xarxa Basca de Ciència, Tecnologia i Innovació. Aquesta es vertebraria entorn de l'Agència Basca d'Innovació (Innobasque), la Fundació Basca per a la Ciència (Ikerbasque), la SPRI i altres agents que actuen com a suport a la innovació: universitats, Centres de Recerca Cooperativa (CIC), Centres de Recerca Bàsica i d'Excel·lència (BERC), Centres Tecnològics Sectorials, Parcs Científics i Tecnològics, Pols d'Innovació, Associacions Clúster, CEEIs, OTRIs, etc.

En parlar d'**amenaces**, la més visible és la situació econòmica i financera actual, amb una intensa crisi que ràpidament s'ha reflectit en els mercats de treball espanyol i basc. Un element de ruptura com és la recessió econòmica viscuda el 2009, d'una duresa que no es veia probablement des de la crisi de 1929, suposa la transformació de l'estructura econòmica prèvia, sent les conseqüències més destacades els canvis en la importància relativa dels sectors econòmics per al desenvolupament econòmic, les modificacions en la posició competitiva internacional de països i regions, i la reducció dels processos de transferència de recursos productius, com el capital humà o la inversió estrangera. La crisi econòmica, amb la reducció consegüent de la demanda de béns i serveis, incrementa el nivell de competència, augmentant el nombre d'extincions de societats que en altres entorns serien rendibles.

Però, a més d'aquests elements conjunturals externs que incidiran en el desenvolupament econòmic de la pròxima dècada, ja abans de la crisi econòmica es podia enumerar una llista d'amenaces que podien afeblir el creixement econòmic i social de la comunitat. El posicionament estratègic de països competidors amb costos salarials menors, amb un elevat estoc de capital humà i amb facilitats per atraure capital, segueix posant en perill el futur dels sectors productius bascos. Addicionalment, la regió arriba amb retard a la nova societat del coneixement i les tecnologies, i ha d'avançar en la millora dels sis-

temes d'innovació i en la incorporació de les TIC a un ritme més elevat si es vol situar en una posició d'avantguarda en la nova era.

Les **oportunitats** de desenvolupament social i econòmic es poden englobar en dos grups. D'una banda, les que no són més que el revers de les seves pròpies amenaces, en el sentit que aquestes últimes, adequadament enteses i atallades, poden convertir-se en noves palanques de desenvolupament futur. Així, la crisi també ofereix oportunitats noves de negoci i de desenvolupament, entre les quals podríem apuntar la generació d'un consens polític i social sobre la idoneïtat d'un nou model de desenvolupament econòmic.

Un segon grup d'oportunitats estaria més vinculat amb les possibilitats externes de negoci i desenvolupament que es presenten a la regió, derivades del propi desglossament de fortaleses i del seu posicionament i estructura econòmica. Així, en un marc internacional de major globalització, amb creixements elevats del comerç mundial, el grau d'obertura de l'economia basca i la millora contínua de les infraestructures portuàries i aeroportuàries suposen una oportunitat perquè la competitivitat i el desenvolupament de la comunitat avancin. De la mateixa manera, les possibilitats d'avançar i situar-se en l'avantguarda tecnològica són àmplies per la progressió constant cap a una societat del coneixement, en una comunitat en què els fonaments de l'educació estan tan arrelats i les noves tecnologies de la informació i la comunicació s'obren pas amb intensitat.

Tots aquests elements del balanç DAFO es resumeixen degudament ordenats en el quadre següent.

Balanç DAFO - País Basc

Població, territori, infraestructures, medi ambient i suport institucional

Debilitats	Fortaleses
• Dinàmica natural interna regressiva. • Balanç migratori deficitari amb la resta de les comunitats espanyoles en les tres últimes dècades. • Excessiva dependència del vehicle privat en les comunicacions entre les ciutats basques. • Deficiències en la intermodalitat i la diversificació de mitjans de transport en les connexions entre ciutats basques. • Les connexions ferroviàries internes són deficients tant en la cobertura territorial, com en temps i freqüències. • Els peatges a les principals vies de connexió del País Basc encareixen els costos de transports de mercaderies i viatgers. • Necessitat d'adaptar les infraestructures existents a les necessitats de la població de les noves corones periurbanes de Bilbao o Sant Sebastià. • Reduïda extensió i rugositat territorial elevada que força una ocupació del sòl intensiva i en espais d'alta productivitat. • Elevat pes del sector industrial, generador de residus perillosos i emissor de gasos d'efecte hivernacle. • Les dificultats per al diàleg social redueixen la competitivitat de les empreses.	• Un sistema urbanoterritorial molt desenvolupat, on l'alta densitat i articulació facilita el dinamisme i sinergies de les activitats econòmiques. • Alt nivell de vida i qualitat dels serveis públics en els nuclis de població del País Basc. • La localització estratègica del territori basc en la intersecció dels corredors Cantàbric, Atlàntic i de la Vall de l'Ebre, i entre la Península i Europa. • El desenvolupament de les infraestructures portuàries i aeroportuàries posicionen Bilbao com un gran *hub* intermodal de transports en l'Arc Atlàntic Europeu. • Estratègia Ambiental Basca de Desenvolupament Sostenible 2002-2020. És un instrument marc per a la incorporació de criteris de sostenibilitat en les polítiques sectorials. • Agència Basca de l'Aigua. Tenir una entitat única per a gestionar l'aigua suposa un ús més eficient d'aquest recurs. • Iniciatives públiques i privades de responsabilitat ambiental.

Balanç DAFO - País Basc

Convergència i clusterització d'activitats productives

Debilitats	Fortaleses
• Elevat pes de sectors econòmics de baixa productivitat, com la construcció, en comparació amb referents europeus. • Baix pes relatiu de sectors industrials de nivell tecnològic elevat. • L'estructura demogràfica, amb un menor percentatge de població de menys de 16 anys, pot perjudicar la competitivitat de la comunitat en un futur pròxim. • La crisi econòmica ha posat de manifest que encara es produeixen importants deficiències en el funcionament del mercat de treball a la comunitat. • Fort augment de la taxa d'atur al llarg de 2009. • Elevats creixements en costos laborals en l'última dècada que redueixen la competitivitat internacional, i elevat nivell de salaris, que fan que la regió perdi mercats i atregui menys inversió.	• Millor posició en renda per capita del País Basc respecte de la mitjana nacional. • Menor pes de la construcció en el VAB que el que s'observa en l'agregat nacional. • Elevada productivitat del treball, en el conjunt de l'economia i en la majoria de les branques sectorials, en comparació amb la mitjana espanyola. • El *boom* econòmic de la dècada passada ha permès afrontar la crisi econòmica de 2009 partint d'una millor posició del mercat laboral. • Intens creixement de la renda per capita els últims anys. • Elevada taxa d'ocupació i menor taxa d'atur que la mitjana nacional. • Ampli grau d'obertura a l'exterior (superior a l'agregat nacional). • El nivell de deute públic és inferior al del conjunt de les comunitats autònomes. • L'Administració regional té més marge d'endeutament. • Té un sistema de finançament diferencial al de comunitats de règim comú, amb més capacitat de negociació dels ingressos.

Balanç DAFO - País Basc

Estructura empresarial, emprenedoria i innovació

Debilitats	Fortaleses
• Estructura productiva atomitzada, amb elevat pes de pimes. Especialització relativa en empreses de grandària mitjana-baixa. • La grandària empresarial és un obstacle per a competir amb grans multinacionals internacionals, per les seves economies d'escala menors. • Malgrat la tradició emprenedora històrica, els principals indicadors d'emprenedoria de la societat basca en el moment actual es troben en nivells mitjans, i reflecteixen problemes per a revitalitzar la cultura emprenedora basca. • L'activitat innovadora de les empreses i la despesa en activitats d'R+D, superiors a la mitjana nacional però inferiors als estàndards europeus, no es tradueixen en un elevat nombre de patents, rànquing en el qual el País Basc ocupa la 5a posició nacional, amb el 6,4% de patents de l'Estat. • Una part important del procés productiu depèn de la utilització de patents internacionals, sobretot en les empreses proveïdores de components per a les grans empreses basques amb projecció internacional. • Limitada transferència de tecnologia Universitat-Empresa en comparació amb referents internacionals.	• Elevada densitat empresarial, i amb creixement positiu significatiu en els últims anys. • Presència d'importants nuclis universitaris a la regió. • Tradició emprenedora i comercial gestada al llarg de moltes dècades d'activitat industrial i comercial. • Major despesa en R+D que la mitjana espanyola, tant en termes per capita, com relativitzada pel PIB basc. • Elevats nivells d'innovació a les empreses, ocupant el primer lloc autonòmic en nombre d'empreses innovadores per cada 100 i el segon en despesa en R+D com a percentatge de la xifra de negoci. • Gran tradició de política industrial i tecnològica, des dels anys vuitanta. • Potent estructura de suport a la innovació, amb una Administració pública abocada a crear un marc propici per al foment de l'R+D+I i la competitivitat empresarial. • Forta presència al territori d'elements de suport a la innovació: universitats, centres tecnològics, parcs científics i tecnològics, pols d'innovació, associacions clúster, CEEIs, OTRIs, etc. i agències públiques com Innobasque o Ikerbasque. • Nivell de penetració de la tecnologia en les empreses superior a la mitjana nacional.

Balanç DAFO - País Basc

Població, territori, infraestructures, medi ambient i suport institucional

Amenaces	Oportunitats
• La retracció de l'entrada d'immigrants i els fluxos de tornada provocats per la crisi econòmica actual poden frenar la recuperació demogràfica dels últims anys. • Estructura poblacional envellida. • La congestió del trànsit per carretera entorn de les grans àrees urbanes suposa un problema de mobilitat que afecta el benestar i la competitivitat de les empreses. • Insuficient massa crítica dels aeroports de Sant Sebastià i Vitòria davant l'escenari d'alta velocitat. • Crisi financera i econòmica que repercuteix en el pressupost destinat a les actuacions mediambientals i en la responsabilitat social de les empreses.	• El desenvolupament de l'economia del coneixement al País Basc afavoreix l'atracció de personal qualificat exterior. • La consecució de la connexió ferroviària d'alta velocitat de les principals urbs de la comunitat amb la resta d'Espanya i Europa. • Les noves rondes de peatge descongestionaran el trànsit en els àmbits metropolitans de Bilbao i Sant Sebastià. • La projecció internacional del Port de Bilbao en les autopistes marítimes europees i transport de mercaderies intercontinental, creuers i les rutes intermodals de tipus Lo Lo i Ro Ro. • La Plataforma Logística Aquitània-Euskadi potencia el corredor transeuropeu de transport i logística. • Polítiques estatals i europees de suport a l'energia renovable que poden incidir positivament sobre el medi ambient.

Balanç DAFO - País Basc

Convergència i clusterització d'activitats productives

Amenaces	Oportunitats
• Crisi econòmica i financera mundial, especialment duradora en al cas de l'economia espanyola, principal destinació de la producció del País Basc. • La situació econòmica dels socis comercials segueix afectant el volum d'exportacions de la regió. • Els problemes econòmics estan perjudicant especialment l'ocupació, amb un mercat de treball que no funciona tan eficientment com caldria. • Les dificultats en el mercat de treball afecten especialment certs grups amb més problemes d'inserció laboral, com els joves, les dones o els desocupats de llarga durada. • L'increment dels costos salarials dels últims anys pot perjudicar la competitivitat internacional de les empreses basques.	• La recuperació econòmica dels principals socis comercials afavorirà l'increment de les exportacions. • Donada la seva major obertura exterior, l'economia basca podria ser de les primeres economies regionals a recuperar-se de la crisi econòmica actual. • La transmissió de les competències en polítiques actives d'ocupació pot afavorir un millor funcionament del mercat de treball. • Generació natural de nous clústers que afavoreixin l'activitat de grans empreses basques de referència a escala internacional. • Desenvolupament de clústers amb vocació de creixement internacional que busquen expandir les seves activitats productives en altres països com a mètode per a conquerir mercats.

Balanç DAFO - País Basc

Estructura empresarial, emprenedoria i innovació

Amenaces	Oportunitatss
• Problemes de destrucció de teixit empresarial com a conseqüència de la crisi econòmica. • Les grans multinacionals que competeixen amb les empreses basques tenen economies d'escala i capacitat de producció massiva. • Un nombre important d'empreses basques estan sent absorbides per multinacionals, desplaçant-se en ocasions el centre de control i gerència fora de la comunitat. • La crisi redueix el creixement empresarial i gran part de les noves empreses neixen amb un caràcter feble i dimensions reduïdes, més com a conseqüència de la necessitat que de noves oportunitats (escasses oportunitats laborals en un entorn de més atur). • El País Basc no té prou dimensió territorial, demogràfica i empresarial per a generar per si mateix una massa crítica en matèria científica que sigui capaç de liderar mundialment tots els sectors pels quals s'aposta en el marc estratègic d'innovació regional, per la qual cosa l'absència d'una priorització de dos o tres sectors clau pot frenar l'èxit en la consecució de l'objectiu de situar el País Basc com a referència científica en alguna d'aquestes matèries.	• Fort impuls a l'emprenedoria i a la generació d'estructures empresarials interdependents per part dels governs regionals i provincials. • Bon diàleg entre empreses i administracions públiques. Importants i reeixits llaços de relació entre ambdós agents. • Millores en el posicionament de la comunitat en matèria d'innovació. • L'impuls a la societat del coneixement i la innovació és una prioritat dels governs regionals i provincials. • Polítiques públiques audaces i innovadores i un empresariat potent poden consolidar el sistema basc d'innovació i situar-lo en una posició d'avantguarda internacional en matèries com l'energia, l'automoció o les biociències.

4.2. Estratègies DAFO i línies d'acció

A continuació, es proposen una sèrie de línies d'acció que, de ser engegades (o d'incrementar-ne la intensitat en les que ja s'estan aplicant), podrien ser beneficioses per al desenvolupament econòmic i social de la comunitat. Per a la seva millor lectura es diferenciaran atenent a quatre grans grups d'estratègies, segons la interrelació existent entre les fortaleses, debilitats, oportunitats o amenaces que donen peu a la seva exposició, d'acord amb el quadre següent.

	Fortaleses	Debilitats
Oportunitats	**Estratègia Ofensiva** Consisteix a orientar-se cap a oportunitats seleccionades que s'ajusten millor a les fortaleses existents	**Estratègia Proactiva** Consisteix a treballar per a superar les debilitats aprofitant les oportunitats existents
Amenaces	**Estratègia Reactiva** Consisteix a utilitzar les fortaleses per a reduir la vulnerabilitat davant les amenaces existents	**Estratègia Defensiva** Consisteix a establir un "pla defensiu" per a evitar les amenaces quan les debilitats són insuperables

Una **Estratègia Defensiva** mira de minimitzar l'impacte negatiu de les amenaces que poden afectar la regió quan les debilitats són insuperables, procurant transformar-les en la mesura del possible en oportunitats.

En aquest grup s'han d'incloure principalment aquelles estratègies que haurien de servir per a limitar els efectes negatius que puguin tenir les debilitats, com els problemes d'ajustament en el mercat de treball o de diàleg social, en un entorn de més competitivitat internacional, globalització, inserció en la societat del coneixement i crisi econòmica. Els danys socials i econòmics que suposen els canvis que s'estan produint en l'estructura econòmica i financera mundial, i les caigudes en la demanda global associades a l'actual crisi econòmica, es reflecteixen en elevades taxes d'atur, sobretot entre grups amb especials dificultats d'inserció laboral. Al País Basc, malgrat que els resultats en el mercat laboral són sensiblement millors que els de la mitjana espanyola, l'augment de l'atur i la caiguda de l'ocupació també s'estan sentint amb intensitat.

Per això, les estratègies en aquest sentit s'han d'encaminar a l'adequació d'un nou model de desenvolupament econòmic en què s'impulsin aquells valors més directament vinculats a la inserció en la societat del coneixement, la globalització i la sostenibilitat mediambiental. Al seu torn, la reducció dels problemes del mercat de treball passa per millorar l'adequació entre oferta i demanda, a través d'una aposta per la formació i adaptació dels aturats, i la recuperació d'un diàleg social perdut.

El retard relatiu pel que fa a Europa en la inserció en la societat del coneixement exigeix una intensificació en les polítiques d'inserció digital de la població i un major incentiu per la innovació en les empreses basques. De cara a pal·liar els efectes nocius de la crisi econòmica al més ràpida-

ment possible, es fa necessari intensificar l'estratègia d'atracció d'inversions, accions que s'han de complementar amb ajudes i polítiques dirigides a una més gran i millor emprenedoria dins la societat basca. Malgrat que el País Basc és una comunitat amb una llarga tradició comercial i emprenedora, com demostra la presència a la regió d'un potent sector industrial, i en la qual el sector públic té un important paper d'impuls a l'emprenedoria, en l'actualitat els empresaris bascos es caracteritzen per un nivell d'emprenedoria similar a la mitjana nacional, per la qual cosa caldria intensificar els esforços per a fomentar entre la població una cultura favorable a la creació d'empreses, la innovació i la internacionalització.

Finalment, la sostenibilitat mediambiental s'ha d'assolir a partir de la integració en les estratègies dels agents econòmics i socials de la necessitat d'un canvi de model cap a un patró més sostenible. Ser sostenible és també un element de competitivitat empresarial i territorial. El Programa Estratègic s'implementaria mitjançant les vies d'acció següents:

- Ampliació dels recursos públics destinats als plans de requalificació de població aturada, especialment els dirigits als desocupats de llarga durada o en sectors especialment afectats per la crisi econòmica. En aquests programes no ha de faltar la formació en tècniques de recerca d'ocupació, o en els tràmits i necessitats per a l'emprenedoria.

- Addicionalment, intensificar els programes d'ajuda a la incorporació dels joves i les dones al mercat de treball durant l'actual crisi econòmica, col·lectius amb més problemes d'atur i inserció laboral.

- Noves accions dirigides a ajudar aturats o famílies amb problemes econòmics a causa de l'actual crisi econòmica.

- Continuar apostant per la formació com a element dinamitzador del mercat de treball i la productivitat de l'economia a mitjà i llarg termini. A més de continuar amb la millora del sistema universitari, s'ha de seguir incentivant la formació professional. Seria adequat apostar per una transmissió adequada d'incentius perquè els joves amb fracàs escolar es puguin sentir atrets per a continuar en el sistema formatiu a través de la formació professional.

- En matèria d'inserció en la societat del coneixement, garantir els recursos públics i privats necessaris per a desenvolupar a la comunitat un sistema d'R+D+I de qualitat orientat al mercat internacional. En particular, cal seguir formant les persones per a la correcta assimilació dels processos d'innovació.

- Cal apostar per crear un entorn favorable a la inversió estrangera. La política ha de ser al més activa possible, dotant de més recursos les entitats o agències públiques específicament dissenyades amb aquesta finalitat. Amb això s'incrementa la professionalització del sistema de suport i recolzament als agents inversors durant tot el procés inversor.

- El procés d'atracció d'inversions s'ha de fonamentar en un diagnòstic ampli i específic dels avantatges competitius sectorials de la comunitat per a la localització de noves empreses al seu territori.

- En particular, el diagnòstic ha de contenir una àmplia anàlisi dels clústers sectorials actuals, tant dels tradicionals com dels de nova generació, i especialment d'aquells amb elevat potencial futur. L'objectiu seria poder redirigir o incentivar aquelles inversions que contribueixin positivament a un major desenvolupament dels clústers actuals o clústers amb potencial dinàmic futur, amb una orientació cap a la contínua millora de la competitivitat i la seva progressió cap a metaclústers.

- En aquest sentit, les associacions clúster han d'estar completament involucrades en les estratègies globals de la comunitat d'atracció de noves inversions.

- Sustentant-se sobre la idea del metaclúster, una forma d'atreure inversions és aconseguir l'ampliació de l'espectre territorial dels clústers bascos, buscant aliances amb empreses i associacions empresarials a l'estranger que permetin la recerca de sinergies productives i l'augment de la inversió estrangera al País Basc, i de les empreses basques a l'estranger.

- Seguiment més proper i més fluid de les empreses estrangeres assentades a la comunitat, durant el període de crisi, en la seva relació amb l'Administració, per a assegurar el manteniment i la reinversió, mitjançant una tasca d'oferiment de solucions a les seves necessitats més peremptòries.

- Però no només cal millorar l'atracció de capital estranger, sinó també l'ús del capital propi per a generar nova activitat, i per això és primordial seguir millorant la capacitat per a l'emprenedoria i el suport als emprenedors.

- En un entorn de més competència internacional, la cooperació interempresarial destinada a impulsar projectes internacionals d'inversió o exportació pot ser un element crucial de supervivència en el futur.

- La millora de la formació dirigida a la promoció de la internacionalització també suposa un factor clau per a la millora del posicionament de les empreses basques en l'entorn internacional.

- Finalment, polítiques que incideixin en elements com la reducció en els costos de transport, associats a peatges o problemes infraestructurals, o l'adequació dels increments salarials amb la millora de la productivitat i rendibilitat de les empreses basques, poden millorar substancialment la competitivitat exterior basca.

Una **Estratègia Proactiva** busca aprofitar les oportunitats existents per a superar les debilitats de la regió. Davant les debilitats comentades anteriorment, es podria actuar aprofitant les oportunitats existents que, de forma complementària a les amenaces que poden afectar la regió, sorgeixen també de la pròpia extensió de la societat del coneixement i la globalització, però que van molt més enllà, incloent les millores que s'estan produint en recursos infraestructurals com el ferroviari, aeroportuari o portuari, o els importants avanços que s'estan assolint amb la major utilització per part dels agents econòmics d'eines TIC. El programa estratègic consistiria, doncs, a ser capaços d'aprofitar les noves oportunitats que ofereix l'extensió de la societat del coneixement i la globalització per a pal·liar alguns desafiaments com l'atracció de població, personal qualificat o inversions, i pal·liar algunes debilitats associades als problemes de diàleg social o als majors costos productius pels elevats salaris. Es podria sustentar en les accions següents:

- Seguir fomentant la mobilitat d'alumnes, professors i investigadors a l'estranger, per a una correcta inserció de la població basca en un entorn internacional més globalitzat.

- Més dotació de recursos i personal dedicat a la política d'atracció i fixació de talent de l'exterior perquè s'incorpori a l'activitat investigadora, docent i empresarial.

- Cada vegada és més necessària la creació d'agències o departaments públics específicament encarregats de la recerca de talent i personal qualificat.

- Política dirigida a reduir els processos de fugida de cervells, buscant retenir el talent universitari mitjançant una relació més gran entre les empreses i el sistema universitari.

- Afavorir l'obertura de l'economia i societat basques a l'entrada de població immigrant recolzant-se en les TIC per a aconseguir transmetre els ideals de creativitat, solidaritat i responsabilitat social de la cultura basca.

- Aprofitar els nous desenvolupaments de la societat del coneixement per a seguir avançant en un model de creixement econòmic sustentat en la millora de la productivitat del treball i en

un ús més eficient dels recursos productius, com a forma de contrarestar el menor creixement poblacional.

- Apostar per l'extensió de sectors especialment vinculats a la globalització, com el turístic i el de la logística i el transport.

- Treure el màxim partit de les noves infraestructures de comunicació i transport per a una major integració territorial i social de l'economia basca.

- Desenvolupar programes de finançament a fons perdut per a pimes en fase inicial de processos d'internacionalització.

- Incrementar les ajudes a les empreses en fase d'implantació en mercats estratègics per al País Basc.

- Intensificació de les ajudes dirigides a les pimes que s'involucrin en projectes d'R+D+I dintre de clústers i sectors econòmics d'especial rellevància per a la comunitat.

- Millorar la inserció de la població basca en la societat del coneixement com a element per millorar la competitivitat territorial de la comunitat. En particular, major adequació a les TIC (tecnologies de la informació i comunicació) a través del foment de la seva utilització o el suport a programes d'alfabetització digital.

- Foment actiu de la utilització de nous productes i serveis TIC entre les empreses i la societat basca com a element de competitivitat empresarial.

Mitjançant una **Estratègia Reactiva** es busca treure el màxim profit a les fortaleses de la comunitat per a pal·liar o eliminar els efectes negatius de les amenaces, convertint-les, si és possible, en oportunitats de nous desenvolupaments o creixements. La posició avantatjada en termes de desenvolupament econòmic i social que ostenta actualment la regió és el principal factor de competitivitat que li permet enfrontar-se a aquestes amenaces. Així, els recursos productius existents són d'alta qualitat i s'integren de manera que s'aconsegueix una elevada eficiència en el seu ús. Relacionat amb això, l'existència de clústers desenvolupats i incipients permet obtenir un diferencial de competitivitat empresarial en un entorn actual de més competència mundial. Finalment, a això cal afegir l'important impuls que des dels governs autonòmic i nacional es dóna a la política industrial i a la política d'innovació al País Basc, que beneficia l'entramat productiu de la regió. Les característiques actuals del País Basc el situen en una millor posició relativa enfront d'altres comunitats autònomes per a enfrontar-se a les amenaces externes. Al seu torn, aquestes amenaces se solen presentar en menor nombre i ésser d'una intensitat inferior a les que obtindríem en altres regions, generalment perquè la comunitat ja ha iniciat el procés de transició cap a un nou model de desenvolupament econòmic més basat en el coneixement i l'obertura exterior.

La crisi, principal amenaça de la regió, pels canvis significatius que està produint en l'estructura econòmica mundial, suposa la reducció de les inversions estrangeres a la comunitat, igual que la caiguda de les vendes cap a l'exterior per a una economia amb un important grau d'obertura. Els canvis en l'estructura econòmica i l'augment de la competència mundial per la recessió econòmica que estan patint els països desenvolupats han de seguir recolzant-se en les principals fortaleses de la regió, com són la dotació de recursos productius, capital humà, capital físic privat i públic, l'acumulació de coneixements o la seva cultura empresarial. Les accions que es podrien desenvolupar serien, entre altres, les següents:

- Aprofitar la transferència de competències en matèria de política activa d'ocupació i l'adequada situació de les arques públiques autonòmiques per a lluitar contra l'atur més vigorosament.

- Planificar la readaptació de l'estructura econòmica regional a un futur de població més envellida.

- Cal seguir formant la població per a un mercat internacional cada vegada més competitiu. Per aquest motiu, s'ha de continuar fomentant la immersió lingüística en llengües estrangeres, la millora de la cultura emprenedora i les capacitats comercials.

- Millorar la formació contínua del talent directiu. No només el personal intermedi que s'incorpora a l'empresa ha de disposar d'un capital humà elevat de qualitat, sinó que també cal seguir millorant la formació contínua del personal laboral de les empreses, i en particular dels seus directius, per a adequar-lo al nou entorn global.

- Cal treure el màxim partit a les millores de les infraestructures dels últims anys com a element de competitivitat de les empreses basques. Per a això, és requisit indispensable la millora en el funcionament dels serveis que presten, amb un major control de la qualitat i servei per part de les empreses que gestionen les infraestructures.

- En matèria de clústers, s'ha d'anar un pas més enllà, buscant les interaccions entre clústers, i entre aquests i els agents econòmics i socials, per avançar en la generació de metaclústers.

- En particular, seria convenient identificar les necessitats existents del teixit productiu per a completar-ne les cadenes de valor o atreure noves capacitats.

- S'ha d'impulsar una major col·laboració entre empreses, especialment en matèria d'innovació i internacionalització, com a mètode per a millorar la competitivitat de les empreses basques.

- En aquest sentit, cal seguir incidint en la millora dels recursos destinats i els resultats obtinguts en R+D+I.

- Un element fonamental seria la continuïtat de les polítiques que busquen una major interrelació entre la universitat i l'empresa, sobretot en matèria de transferència tecnològica. La universitat ha de seguir prioritzant posar a disposició del teixit productiu un producte final amb la major qualitat i adequació a la realitat de les empreses.

Finalment, una **Estratègia Ofensiva** no busca res més que fer realitat les oportunitats de desenvolupament econòmic i social recolzant-se sobre les fortaleses de la comunitat. Aquest seria el cas més positiu, pels menors danys que implicaria de no concretar-se, però no per això el menys rellevant per al desenvolupament futur de la regió. Així, una actuació adequada en alguna de les dimensions aquí considerades podria suposar un canvi positiu del model de creixement econòmic de la regió per als pròxims anys, assegurant una ràpida sortida de la crisi econòmica, i evitant o reduint els inconvenients de les amenaces exposades amb anterioritat.

Al País Basc, les fortaleses sorgeixen, com s'ha comentar per a l'estratègia reactiva, del posicionament privilegiat de la comunitat en termes econòmics, amb una dotació de recursos productius de qualitat que permeten el manteniment d'un diferencial de renda per capita, l'existència d'uns clústers econòmics ja desenvolupats amb elevades productivitats que fan possible competir internacionalment, l'elevat grau d'obertura de l'economia basca o la capacitat d'actuació de l'Administració regional. Les oportunitats sorgeixen de la cada vegada major incorporació a la societat del coneixement, l'extensió i millora de les infraestructures públiques o el desenvolupament encara incipient dels clústers en metaclústers. En el nou marc internacional, el pas següent per al desenvolupament futur dels clústers de la comunitat passa per fomentar el naixement de metaclústers que vagin més enllà del seu confinament en un únic sector o branca productiva o en un territori local, per passar a enriquir les seves interrelacions amb altres sectors, territoris o agents econòmics i socials. El programa estratègic ofensiu ha de saber aprofitar les fortaleses existents per a fer realitat les oportunitats disponibles. Entre les vies d'acció trobaríem les següents:

- Seguir contribuint a capitalitzar els avantatges i factors competitius de la comunitat per a atraure noves inversions, adoptant polítiques integrades que vagin des de la millora dels recursos productius, fins a l'adequació del paper de l'Administració regional o l'aprofitament dels atractius turístics i culturals.

- S'han de seguir impulsant aquells projectes d'infraestructures que facilitin l'obertura exterior, mitjançant una millor inserció dels canals productius locals en el marc internacional. Elements com la millora portuària, aeroportuària i del ferrocarril contribuiran a aprofitar més bé les oportunitats econòmiques que brinda el creixement del comerç mundial.

- Prioritzar la finalització de la "Y Basca" i planificar un ús eficient de la xarxa secundària de ferrocarril.

- Apostar per millorar la sostenibilitat del model de desenvolupament econòmic basc, fomentant la interiorització del respecte al medi ambient com un element de competitivitat empresarial.

- Incorporar polítiques específiques per a potenciar el lideratge en els centres educatius, intensificant la formació del professorat i els equips directius.

- Incorporar sistemes de detecció i estímul del talent en el sistema educatiu que permetin desenvolupar una política activa de millora del capital humà a la comunitat.

- En matèria de clústers, s'ha de prosseguir amb el foment de la internacionalització i del desenvolupament cap a organitzacions empresarials més complexes com són els clústers avançats.

- Entre altres, s'han de seguir impulsant totes aquelles estratègies que permetin donar suport a l'activitat exportadora dels clústers, però també les activitats d'inversió a l'estranger.

- En matèria d'educació, s'ha d'adaptar el currículum formatiu de la formació reglada als continguts demandats pels principals sectors de la comunitat, ajustant els perfils professionals a les necessitats de les empreses de capçalera i la indústria auxiliar, i millorant les interrelacions entre centres formatius i empreses.

- En el mateix sentit, s'ha d'ajudar les empreses en la tasca de llançament de nous programes d'ensenyament adequats per a les necessitats pràctiques de coneixements.

- Fomentar la transmissió de coneixements en matèria d'internacionalització, ajudant en la mesura del possible perquè les empreses internacionalitzades actuïn com a tractores de la resta d'empreses i, en particular, de les pimes. En aquest sentit, dintre dels clústers s'ha de buscar no només la internacionalització de les grans empreses que són referents, sinó també d'aquelles que fins al moment actuen només com a proveïdors d'aquestes.

- L'Administració ha de tenir un paper d'acompanyant i facilitador de l'establiment d'empreses basques a l'estranger.

- L'altre aspecte de l'obertura exterior vindrà donat també per una major agilitat en la tramitació de projectes d'inversió en territori basc. En particular, les subvencions s'han de fer servir només selectivament i no com a principal element d'estratègia per a l'atracció d'empreses estrangeres, de manera que es limiti la detracció de recursos fiscals que es podrien utilitzar per a la reactivació econòmica i social.

- En matèria d'innovació, s'ha de continuar fomentant la cooperació i col·laboració entre els agents econòmics i socials en temes de ciència i tecnologia.

- Continuar formant la població i els agents econòmics i socials com a consumidors avançats de béns i serveis, amb criteri a l'hora d'apostar per la qualitat, però dinàmics en les seves noves pautes de consum.

Totes les estratègies esmentades són propostes de línies d'acció que, per la seva importància per al desenvolupament econòmic i social de la comunitat, s'haurien de posar en funcionament o intensificar-se els pròxims anys, perquè la regió surti al més aviat i amb la major fortalesa possible de l'actual crisi econòmica mundial. El valor de la recopilació presentada és la seva articulació al voltant del balanç de debilitats, fortaleses, amenaces i oportunitats obtingut per al cas específic del País Basc.

En el quadre següent es resumeixen les anteriors mesures exposades.

Programes i mesures estratègiques per al progrés del País Basc

Estratègia defensiva (Debilitats-Amenaces)	Estratègia proactiva (Debilitats-Oportunitats)
Programa Estratègic d'Activació i Anticipació	**Programa Estratègic d'Activació per a les Oportunitats**
Mesures estratègiques • Reforçar els plans de requalificació de població aturada. • Intensificar els programes d'ajuda a la incorporació al mercat de treball de col·lectius amb problemes d'inserció laboral. • Dotar de més recursos els programes d'ajudes a aturats i a famílies amb problemes econòmics per l'actual crisi econòmica. • Apostar per la formació com a element dinamitzador del mercat de treball. • Garantir els recursos públics i privats necessaris per a desenvolupar un sistema d'R+D+I de qualitat orientat al mercat internacional. • Crear un entorn favorable per a la recuperació dels nivells d'inversió estrangera. • Generar un diagnòstic ampli i específic dels avantatges competitius sectorials de la regió. • Incorporar les associacions clúster en les estratègies d'atracció d'inversions. • Aconseguir un entorn adequat per a afavorir el manteniment i les reinversions de les empreses estrangeres. • Intensificar les polítiques dirigides a la millora de l'emprenedoria i el suport als emprenedors. • Afavorir la cooperació interempresarial, sobretot en temes d'R+D+I i innovació.	**Mesures estratègiques** • Fomentar la mobilitat d'alumnes, professors i investigadors a l'estranger. • Incrementar la dotació de recursos i de personal dedicada a la política d'atracció i fixació de talent. • Millorar la política dirigida a retenir el talent universitari nacional a través d'una major i millor relació entre empreses i el sistema universitari. • Aprofitar els nous desenvolupaments de la societat del coneixement per a seguir avançant en un model de creixement econòmic sustentat en la millora de la productivitat del treball. • Apostar per l'extensió de sectors especialment vinculats a la globalització. • Treure més partit a les infraestructures en matèria d'integració territorial i social. • Incrementar les ajudes a la internacionalització de pimes, la implantació d'empreses en mercats estratègics i la innovació. • Millorar la inserció de la població basca en la societat del coneixement. • Fomentar activament la utilització de nous productes i serveis TIC entre les empreses i la societat basca.

Programes i mesures estratègiques per al progrés del País Basc

Estratègia reactiva (Fortaleses-Amenaces)	Estratègia ofensiva (Fortaleses-Oportunitats)
Programa Estratègic de Posada en Valor enfront dels Riscos	**Programa Estratègic d'Aliança Excel·lència-Oportunitats per al Progrés**
Mesures estratègiques	**Mesures estratègiques**
• Seguir posant èmfasi en la formació com a element de diferenciació en un mercat internacional cada vegada més competitiu. • Apostar per una major immersió lingüística en llengües estrangeres, i per la millora de la cultura emprenedora i les capacitats comercials. • Millorar la formació contínua del talent directiu. • Millorar serveis prestats per les infraestructures públiques. • Apostar pel desenvolupament de metaclústers. • Buscar més col·laboració de les empreses en temes d'innovació i internacionalització. • Posar més interès a millorar els recursos destinats i els resultats obtinguts en R+D+I. • Continuar les polítiques que busquen una més gran interrelació entre la universitat i l'empresa.	• Seguir contribuint a capitalitzar els avantatges i factors competitius de la comunitat per a atreure noves inversions. • Apostar per la millora i l'ús eficient de les infraestructures que possibiliten una major obertura exterior. • Posar èmfasi a millorar la sostenibilitat mediambiental del model de desenvolupament econòmic. • Potenciar el lideratge internacional dels centres educatius. • Continuar impulsant les polítiques que permetin incrementar l'activitat exportadora i les quanties d'inversió a l'estranger dels clústers bascos. • Ajustar cicles formatius i necessitats de personal de les empreses en clústers sectorials. • Ajudar les empreses en el llançament de programes d'ensenyament compartit amb universitats i centres de formació professional. • Continuar fomentant la transmissió de coneixements en matèria d'internacionalització entre empreses. • Millorar l'agilitat dels tràmits per fer inversions al País Basc.

5. Conclusions

Convé tancar l'estudi amb un resum de les principals conclusions que s'extreuen del diagnòstic econòmic i social realitzat. L'actual període de crisi econòmica durant el qual s'ha desenvolupat aquest informe suposa l'aparició de noves amenaces i oportunitats que ens fan ser conscients de la necessitat d'aprofitar eficientment l'àmplia diversitat de fortaleses que la Comunitat Autònoma del País Basc presenta. Dur a terme actuacions adequades en diferents dimensions socials i econòmiques pot marcar el desenvolupament del model productiu de la regió durant la pròxima dècada i més enllà, assentant les bases per a una regeneració contínua que la mantingui entre les regions europees més avançades econòmicament i socialment. A continuació s'exposen les conclusions que poden ajudar a definir iniciatives en pro d'aquest objectiu.

L'estructura demogràfica del País Basc està marcada pel procés de reindustrialització dels anys vuitanta i per la recent immigració estrangera, que si bé no ha assolit els alts percentatges d'altres territoris espanyols, sí ha suposat la principal aportació al creixement de la població basca i, especialment, de la força laboral. No obstant això, en l'actual context de crisi econòmica, la disminució del nombre d'estrangers al País Basc pot implicar un creixement poblacional negatiu, ja que la base del creixement demogràfic basc rau en l'arribada dels immigrants i del major nombre de fills que tenen aquests.

En l'última dècada, al territori basc s'han intensificat els canvis en la seva estructura urbanoterritorial. El procés de periurbanització s'ha estès cap a corones més allunyades de l'entorn metropolità de Bilbao i Sant Sebastià. Els nous models d'urbanització més difusos augmenten les necessitats de mobilitat i, en conseqüència, les demandes d'infraestructures de transport. Per la seva banda, el creixement demogràfic de la ciutat de Vitòria s'ha concentrat dins del municipi, configurant un espai urbà modern i dinàmic.

La localització estratègica del País Basc i la intensa mobilitat en el dens entramat urbà converteixen les infraestructures de transport en vectors essencials per al seu desenvolupament. En les últimes dècades, la construcció de noves vies d'alta capacitat ha millorat de manera notable les comunicacions internes i externes. Enfront d'aquest desenvolupament, el ferrocarril ha quedat desfasat, s'han desaprofitat les oportunitats de mobilitat eficient que les noves tecnologies ferroviàries faciliten i no representa una opció al transport per carretera. No obstant això, el desenvolupament a curt termini de l'alta velocitat o "Y Basca" planteja una gran oportunitat per a fer competitiu el transport ferroviari i, amb això, generar un sistema urbanoterritorial més eficient, sostenible i interconnectat.

La concentració demogràfica derivada del focus industrial històric i l'expansió recent de Bilbao com a ciutat de serveis avançats han contribuït al desenvolupament de les grans infraestructures del Port de Bilbao i l'aeroport de Sondika. Per la seva banda, la resta d'aeroports i ports del País Basc han de buscar noves estratègies que els permetin créixer i afermar-se en el mercat, evitant d'aquesta manera una concentració dels nodes de transports entorn de l'àrea de Bilbao.

Els últims anys, el País Basc ha mostrat un elevat dinamisme econòmic, amb un creixement mitjà entre 2000 i 2008 del 3,0%, amb la construcció i els serveis com a principals motors de creixement. L'alentiment econòmic experimentat l'any 2008 a causa de la crisi financera mundial i l'ajustament immobiliari del conjunt d'Espanya ha estat de menor intensitat que la mitjana espanyola (2,1% enfront d'un 0,9% de l'agregat nacional).

Després dels bons resultats obtinguts en el mercat laboral en l'època de bonança econòmica, amb fort creixement de l'ocupació i un descens de la taxa d'atur fins a nivells propers al 6%, l'ocupació ha sofert un fort ajustament el 2009, arribant a baixar en un 8,2% en el tercer trimestre d'enguany. Aquesta destrucció d'ocupació ha anat acompanyada d'un augment de la taxa d'atur fins a xifres properes al 12%.

Respecte del sector exterior, el País Basc s'ha caracteritzat per un elevat grau d'obertura, molt superior a la mitjana nacional. Després de diversos anys d'augments en els fluxos comercials, la crisi de 2008 alenteix el creixement de les exportacions i importacions fins a registrar taxes negatives de variació, però mantenint-se encara xifres elevades d'obertura exterior.

Quant al sector públic, al País Basc presenta un menor volum respecte de la mitjana nacional, mesurat en termes de despesa sobre el PIB, encara que per sobre d'altres comunitats com Madrid, Balears o la Comunitat Valenciana. La seva ràtio de deute respecte al PIB mostra un valor inferior al del conjunt de comunitats autònomes i té un elevat marge d'endeutament. La seva posició li permet tenir més marge d'acció per a afrontar i sortir de la crisi econòmica actual. Aquesta situació, juntament amb el sistema de finançament foral, ha propiciat que el País Basc gaudeixi de la màxima qualitat creditícia.

Les administracions públiques del País Basc, encapçalades per la Conselleria d'Economia i Hisenda, han estat pioneres en el desenvolupament de polítiques i organismes sectorials que han afavorit el creixement econòmic de la regió, però també en impulsar la creació d'entitats de caràcter mixt (publicoprivades) que exemplifiquen una sòlida cultura de la cooperació.

Les iniciatives de col·laboració destinades a arribar a un desenvolupament econòmic comú i eficient han estat exemplars en el cas del País Basc. Un dels resultats reeixits més palpable és l'intens procés de clusterització en els sectors més determinants de l'economia basca. Avui hi ha onze grans sectors clusteritzats formalment.

Aquestes actuacions són un reflex de la posició avançada que ocupa l'economia basca a Europa. En termes de nivell de renda per capita, la comunitat manté un diferencial positiu important amb la resta de comunitats autònomes espanyoles, i també està molt per sobre de la majoria de regions i països europeus. Aquest *gap* positiu, a més, pot ser atribuït tant a un major percentatge de població ocupada a la comunitat, com a una major productivitat per ocupat.

Els últims anys, la dinàmica empresarial ha estat positiva al País Basc, encara que amb ritmes inferiors als de la mitjana espanyola en termes de creixement del nombre d'empreses en termes absoluts i per capita. Entre l'any 2001 i el 2009, el nombre d'empreses va registrar un creixement mitjà de l'1,5%, força menor al del conjunt d'Espanya (3,0%). Al seu torn, la densitat empresarial per capita augmentava un 1,1% al País Basc enfront de l'1,4% a Espanya. D'altra banda, l'última dada disponible, a 1 de gener de 2009, mostra un descens significatiu en el nombre d'empreses respecte de l'any anterior, conseqüència de la recessió econòmica, revertint-se la tendència positiva observada en l'evolució de la densitat empresarial.

En la distribució del teixit empresarial per sectors d'activitat econòmica, l'índex d'especialització empresarial relativa del País Basc enfront del conjunt d'Espanya fa evident l'elevat pes de la indústria i la construcció en l'economia basca, així com l'especialització en les branques terciàries de "Transport i comunicacions" i "Serveis públics".

Pel que fa a l'activitat emprenedora, segons l'informe GEM, el País Basc té un índex d'iniciatives molt similar a la mitjana nacional, encara que força allunyat de les regions amb més activitat, com són la Comunitat Autònoma de Madrid, Aragó o Cantàbria. No obstant això, la comunitat destaca per una gran riquesa en el nombre d'iniciatives a favor de l'emprenedoria i la consolidació empresarial dutes a terme per mitjà de la innovació i les noves tecnologies. Entre aquestes, destaca el Pla de Competitivitat Empresarial i Innovació Social 2006-2009.

El País Basc té una llarga tradició en política industrial derivada dels processos de reconversió industrial dels anys vuitanta i noranta, que van motivar la implicació i l'impuls de l'Administració pública regional en el desenvolupament d'activitats de suport a la competitivitat dels principals sectors industrials bascos. Per això, el País Basc és

un dels territoris pioners en la implantació i desenvolupament de models de clúster industrial, amb la gestació, a començament dels anys noranta, d'alguns dels primers clústers europeus, tals com ACEDE, Associació del Clúster d'Electrodomèstics, AFM (corresponent al sector de màquina-eina) i ACICAE, del sector automoció, nascuts en el marc del Programa de Competitivitat llançat el 1990 pel Govern Basc.

En l'actualitat hi ha una àmplia xarxa de suport als clústers bascos, en la qual destaca el paper de les principals associacions clúster, l'agència de desenvolupament SPRI i l'Institut Basc de Competitivitat, Orkestra. Entre les prioritats d'aquest últim destaquen la identificació, l'estudi i l'impuls de la competitivitat dels clústers bascos, sent aquesta una de les seves principals línies d'investigació. Entre els clústers més rellevants sobresurt el de l'automoció, pel seu caràcter pioner i innovador, que ha iniciat un camí cap a la construcció d'un veritable metaclúster de la mà de l'Automotive Intelligence Center, AIC, un centre en què la cooperació entre empreses, institucions públiques i centres de formació vol ser el catalitzador perquè la innovació flueixi i doni lloc a noves idees i productes que millorin la competitivitat del sector automotriu, no només al País Basc, sinó amb abast europeu i global, amb la finalitat de convertir el País Basc en una referència internacional en el sector. De la mateixa manera, tant el clúster d'energia com l'aeronàutic aspiren a convertir-se en referents internacionals, malgrat que per les seves dimensions encara han de ser qualificats com a clústers d'elevat potencial. Al País Basc hi ha importants empreses tractores que impulsen aquests tres clústers, però cal aprofundir en la cooperació empresarial de la manera com ja s'està fent en el sector de l'automoció per a aconseguir crear una imatge de marca i potenciar la generació de valor, la competitivitat internacional i l'atracció de noves empreses i talent cap a la regió.

El País Basc també duu un llarg recorregut en política d'innovació, derivada del caràcter pioner de la política industrial a la comunitat, en la qual els processos de reconversió dels anys vuitanta i noranta i els diferents impulsos donats per l'Administració pública per a promoure la millora de la competitivitat empresarial han propiciat la generació d'una espessa Xarxa Basca de Ciència, Tecnologia i Innovació, vertebrada entorn de l'Agència Basca d'Innovació (Innobasque), la Fundació Basca per a la Ciència (Ikerbasque), la SPRI, i altres agents que actuen com a suport a la innovació: universitats, Centres de Recerca Cooperativa (CIC), Centres de Recerca Bàsica i d'Excel·lència (BERC), Centres Tecnològics Sectorials, Parcs Científics i Tecnològics, Pols d'Innovació, Associacions Clúster, CEEIs, OTRIs, etc.

En matèria d'innovació i recerca, el País Basc té uns elevats nivells de despesa en R+D, mesurada tant en termes relatius sobre el total nacional (9,15% sobre el total de despesa espanyola en R+D), com en termes per capita (623 euros al País Basc enfront dels 318 en el conjunt de l'Estat), o sobre el PIB de la comunitat (1,96%). A més, les empreses basques presenten un alt grau d'intensitat innovadora, ocupant el primer lloc autonòmic en nombre d'empreses innovadores per cada 100 i el segon lloc en despesa en R+D com a percentatge de la xifra de negoci. No obstant això, l'activitat innovadora de les empreses i la despesa en activitats d'R+D no es tradueixen en un elevat nombre de patents, rànquing en el qual el País Basc ocupa la 5a posició nacional, amb el 6,4% de patents de l'Estat.

Malgrat que les polítiques públiques i la iniciativa privada han teixit una potent xarxa de suport i foment de la innovació i la tecnologia, i la predisposició de l'empresariat basc per integrar processos i productes innovadors en el sistema productiu, la transferència de tecnologia, la cooperació empresarial i la generació de patents no han arribat encara al nivell de desenvolupament desitjat, especialment entre les pimes de la comunitat. Hi ha una base de grans empreses amb rellevància internacional que formen el nucli tractor de la innovació al País Basc, però s'han de redoblar esforços perquè la innovació arribi a la base del teixit empresarial.

Un dels objectius a mitjà termini del Govern Basc, a més d'estendre la base de pimes innovadores, és arribar a una despesa interna en R+D+I equivalent al 2,5% del PIB de la comunitat el 2013. També es vol impulsar la innovació i la cooperació empresarial mitjançant la potenciació dels clústers i la creació de nous Centres de Recerca Cooperativa i Centres de Recerca Bàsica i d'Excel·lència, a fi d'assolir una posició de lideratge internacional per als sectors industrials prioritaris, així com una major cota de competitivitat per al conjunt de l'economia basca.

Però, en una societat avançada com la del País Basc, el desenvolupament econòmic no pot estar basat en un mer creixement econòmic, sinó que hi ha d'haver lloc per a les dimensions socials i mediambientals. Pel que fa a aquest últim aspecte, especialment, la comunitat té un patrimoni cultural, natural i paisatgístic d'alt valor i consideració que, no obstant això, està amenaçat per una forta pressió urbanística, tant residencial com d'infraestructures. La presència històrica d'un sector industrial, de sòlida base material i ús intens de recursos, que manté un pes rellevant en l'actualitat, afavoreix la diversificació econòmica i l'ocupació, però produeix impactes negatius sobre el medi ambient com la generació de residus, en ocasions de tipus perillós, o alts nivells d'emissions de gasos d'efecte hivernacle.

Davant d'aquestes peculiaritats del territori basc i la seva economia, el Govern regional planta cara als impactes que generen sobre el medi natural a través d'instruments de planificació estratègica, com per exemple l'Estratègia Ambiental Basca de Desenvolupament Sostenible 2002-2020, de la qual emanen altres plans com l'Estratègia de Biodiversitat 2009-2014, el Pla Basc de Lluita contra el Canvi Climàtic 2008-2012 o el Catàleg de Paisatges Singulars i Excel·lents que es desenvolupa en l'actualitat. Així mateix, destaquen altres entitats tant públiques com privades que dirigeixen els esforços a implementar actuacions encaminades a la correcta gestió i protecció dels recursos naturals.

De tot l'anterior, se'n desprèn la posició avantatjosa de què gaudeix la regió en la majoria de dimensions socioeconòmiques i de sostenibilitat. En aquesta situació, el referent ha de seguir sent l'impuls continu d'un model de desenvolupament econòmic equilibrat i sostenible que permeti a la regió convertir-se en referent mundial i europeu. En aquesta direcció, l'elevada proactivitat dels seus agents econòmics i socials pot ser l'element més rellevant per a seguir dinamitzant l'estructura econòmica regional, encara que per a fer-ho cal incidir en la millora dels canals de diàleg social, principal llacuna actual de la regió, pal·liada en bona mesura per una cooperació publicoprivada, entre l'empresariat basc i les administracions públiques, que no tenen altres regions espanyoles. Els actuals processos de globalització i extensió de la societat del coneixement poden servir de revulsiu per a generar noves possibilitats de creació d'activitat i renda, encara més en una economia com la basca, amb una elevada internacionalització i un important capital humà.

Reunint les principals recomanacions estratègiques que es desprenen de l'anàlisi feta en aquest volum, es poden establir diverses línies d'avanç sobre la base de l'experiència acumulada pels agents socioeconòmics i institucionals i la sòlida posició econòmica que ocupa la regió. En aquests moments, la Comunitat Autònoma del País Basc és la regió més desenvolupada d'Espanya en termes de renda per habitant. Fins a on permeten arribar les dades comparatives per a les 271 regions equivalents de la UE-27, el País Basc ocupava el 2006 el lloc 29è, amb una renda per habitant, expressada en paritat de poder de compra, d'un 33,9% per sobre de la mitjana comunitària. Aquest estatus determina en bona mesura les opcions de cara al futur i totes passen per un esforç renovat per a perseverar en l'aprofundiment tecnològic, del coneixement i de la sostenibilitat propis d'una economia i una societat avançades.

Entre aquestes opcions estratègiques, caldria citar les d'avançar amb la transformació, ja incipient, dels clústers existents en metaclústers que abastin majors economies d'escala i diversificació; incentivar la transformació de sectors en els quals ja hi ha empreses motores, dotant-les de

dimensió empresarial pròpia dels clústers exportadors avançats; renovar les polítiques que afavoreixin la internacionalització tant comercial com productiva de les empreses basques; perseverar en la creació d'instàncies d'autèntic diàleg social; el desenvolupament de noves fórmules per a millorar l'eficiència del mercat de treball, renovant la base laboral i facilitant la inserció en l'activitat dels col·lectius amb més dificultats, per a la qual cosa la transferència de les polítiques actives d'ocupació pot resultar determinant; seguir de prop els processos d'absorció d'empreses basques de valor afegit per part de grans empreses multinacionals, extraient-ne les lliçons oportunes per a assegurar que els processos decisius d'aquestes empreses es mantenen en l'economia local, i, finalment, reconeixent que el País Basc no té prou dimensió territorial, demogràfica i empresarial per a generar per si mateix una massa crítica en matèria científica que sigui capaç de liderar mundialment tots els sectors pels quals s'aposta en el marc estratègic d'innovació regional, concentrar els esforços en uns pocs sectors clau perquè l'objectiu de situar el País Basc com a referència científica global en aquests sectors acabi sent una realitat. Unes polítiques públiques audaces i innovadores i un empresariat potent poden consolidar el sistema basc d'innovació i situar-lo en una posició d'avantguarda internacional en matèries com l'energia, l'automoció o les biociències.

ooOoo

De l'èxit i encert de les iniciatives concretes que s'estan adoptant, o es puguin adoptar, a partir d'aquestes grans línies estratègiques, depèn en bona mesura el benestar futur dels ciutadans de la Comunitat Autònoma del País Basc.

En funció d'aquest grau d'encert, es poden concebre diversos escenaris. Donada la trajectòria i posició de la Comunitat Autònoma del País Basc en el context de les regions europees avançades, seria molt estrany observar en el futur el cas d'una regió on el territori no millora la seva articulació, els sectors productius es renoven lentament i sense reinventar-se o no s'acaben de materialitzar les promeses emergents en l'actualitat.

Un escenari, en suma, en el qual el dinamisme present s'ha estancat i les variables característiques del benestar de la regió donen senyals de reversió. La convergència cap a la mitjana no és una opció per a una regió que està en el grup selecte de regions econòmiques europees. Però no es deixen de veure processos en els quals economies molt pròsperes han "tornat", per dir-ho així, als nivells mitjans dels quals s'havien allunyat durant molt temps.

L'actual situació econòmica és delicada. Probablement, en el conjunt espanyol costarà molts anys veure com es recuperen els nivells d'ocupació de mitjan 2007, quan moltes economies territorials espanyoles gaudien de genuïna plena ocupació, entre les quals l'economia basca. Per altra banda, durant aquesta crisi, algunes economies emergents no han deixat de guanyar competitivitat aprofundint en línies d'activitat avançades. Una característica de l'actual procés global és que la modularitat de les tecnologies de tot tipus i la facilitat de comunicació permeten a molts països i regions cremar etapes de desenvolupament ràpidament, i els avantatges de les economies avançades deixen d'estar pautats per la trajectòria passada de desenvolupament.

Així, les economies avançades han de renovar amb freqüència i intensitat creixents els seus avantatges competitius per a seguir mantenint la seva posició i caminar decididament per una senda d'innovació que alimenti la creació d'un tipus de valor afegit que no sigui fàcilment replicable per economies que no són tan avançades. L'èxit d'aquesta estratègia no només depèn de la tecnologia, també de les institucions i de la seva permanent evolució, dels comportaments col·lectius i individuals i de la sofisticació i eficiència amb què aquests puguin generar i satisfer les necessitats dels individus i, per fi, el clima favorable que tots aquests factors, actuant de manera convergent, puguin crear per a l'acompliment de les activitats productives a la Comunitat Autònoma del País Basc.

La regió té molts més elements per a destil·lar un futur com el que s'acaba d'evocar que elements disfuncionals que n'impedeixin el desenvolupament donant lloc a un escenari d'estancament com el descrit uns paràgrafs més amunt, malgrat el delicat context econòmic que es mantindrà encara els pròxims anys, i altres elements idiosincràtics, que imposen limitacions al joc més eficient possible dels factors productius, i sense els quals l'acompliment de l'economia basca seria senzillament espectacular. L'escenari futur de l'economia basca només es pot declinar en termes d'un progressiu acostament tendencial a un grup cada vegada més selecte de regions europees, però aquest escenari no està escrit i tot depèn de la perseverança de tots els agents en les bones polítiques i estratègies, tant les que estan en curs com les que es puguin desenvolupar en coherència amb les grans línies estratègiques formulades en aquest informe.

Agraïments

En l'elaboració d'aquest informe s'ha comptat amb la col·laboració de les següents persones de l'àmbit de les administracions públiques i d'empreses privades del País Basc, que han aportat proximitat a la realitat socioeconòmica de la comunitat autònoma, i així s'ha millorat el resultat final de l'estudi:

- Sr. Carlos Aguirre Arana, Conseller d'Economia i Hisenda del Govern Basc
- Sra. Ines Anitua, Directora General d'AIC - Automotive Intelligence Center
- Sr. Juan Manuel Arana Arechabala, President de Construcciones Navales del Norte
- Sr. Agustín Bravo Ortega, Secretari de l'Autoritat Portuària de Bilbao
- Sr. José Luis Curbelo, Director General d'Orkestra - Instituto Vasco de Competitividad
- Sr. Constan Dacosta Simón, President d'Eroski
- Sr. José Ramón de la Fuente Arteagabeitia, President de l'Autoritat Portuària de Bilbao
- Sr. Ignacio María Echeberria Monteberria, President de las Cambres de Comerç Basques
- Sr. José Ignacio Garate Aizpuru, Director de la Secretaria Tècnica de Mondragón Corporación Cooperativa (MCC)
- Sr. Gonzalo Garrido, Responsable de Comunicació d'AIC - Automotive Intelligence Center
- Sr. Mikel Noval Fernández, Responsable de Polítiques Socials i Institucionals d'ELA-Euskal Sindikatua
- Sr. Jaime Oraá Oraá, Rector de la Universitat de Deusto
- Sr. Jorge Sendagorta Gomendio, President de Sener Ingeniería
- Sr. Unai Sordo Calvo, Secretari General de CCOO Euskadi
- Sr. Guillermo Ulacia Arnaiz, President de Gamesa
- Sr. Álvaro Videgain Muro, President de Tubacex
- Sr. José G. Zubía Guinea, Secretari General de la Confederació Empresarial Basca (CONFEBASK)

"la Caixa"

Servei d'Estudis de "la Caixa"

Publicacions

Totes les publicacions estan disponibles a Internet:
www.laCaixa.es/estudis
Correu electrònic:
publicacionsestudis@lacaixa.es

INFORME MENSUAL
Informe sobre la situació econòmica (disponible també en anglès)

ANUARIO ECONÓMICO DE ESPAÑA 2009
Selección de indicadores
Edició completa disponible a Internet

COL·LECCIÓ COMUNITATS AUTÒNOMES
1. **L'economia de Galícia: diagnòstic estratègic**
2. **L'economia de les Illes Balears: diagnòstic estratègic**
3. **L'economia d'Andalusia: diagnòstic estratègic**
4. **L'economia de la Regió de Múrcia: diagnòstic estratègic**
5. **L'economia del País Basc: diagnòstic estratègic**

CÁTEDRA "la Caixa" ECONOMÍA Y SOCIEDAD
1. **El tiempo que llega. Once miradas desde España** José Luis García Delgado (editor)

DOCUMENTS D'ECONOMIA "la Caixa"
8. **Telecomunicacions: som davant d'una nova etapa de fusions?** Jordi Gual i Sandra Jódar-Rosell
9. **L'enigmàtic món dels *hedge funds*: beneficis i riscos** Marta Noguer
10. **Llums i ombres de la competitivitat exterior d'Espanya** Claudia Canals i Enric Fernández
11. **Quant costa anar a la feina? El cost en temps i diners** Maria Gutiérrez-Domènech
12. **Conseqüències econòmiques dels cicles del preu de l'habitatge** Oriol Aspachs-Bracons
13. **Ajuts públics en el sector bancari: rescat d'uns, perjudici d'altres?** Sandra Jódar-Rosell i Jordi Gual
14. **El caràcter procíclic del sistema financer** Jordi Gual
15. **Factors determinants del rendiment educatiu: el cas de Catalunya** Maria Gutiérrez-Domènech
16. **El retorn del *decoupling*? Mite i realitat en el desacoblament de les economies emergents** Àlex Ruiz

"la Caixa" ECONOMIC PAPERS
1. **Vertical industrial policy in the EU: An empirical analysis of the effectiveness of state aid** Jordi Gual and Sandra Jódar-Rosell
2. **Explaining Inflation Differentials between Spain and the Euro Area** Pau Rabanal
3. **A Value Chain Analysis of Foreign Direct Investment** Claudia Canals and Marta Noguer
4. **Time to Rethink Merger Policy?** Jordi Gual
5. **Integrating regulated network markets in Europe** Jordi Gual
6. **Should the ECB target employment?** Pau Rabanal

"la Caixa" WORKING PAPERS
Disponible només en format electrònic: www.laCaixa.es/estudis
01/2008. Offshoring and wage inequality in the UK, 1992-2004 Claudia Canals
02/2008. The Effects of Housing Prices and Monetary Policy in a Currency Union Oriol Aspachs and Pau Rabanal
03/2008. Cointegrated TFP Processes and International Business Cycles P. Rabanal, J. F. Rubio-Ramírez and V. Tuesta
01/2009. What Matters for Education? Evidence for Catalonia Maria Gutiérrez-Domènech and Alicia Adserà
02/2009. The Drivers of Housing Cycles in Spain Oriol Aspachs-Bracons and Pau Rabanal
01/2010. The impact for Spain of the new banking regulations proposed by the Basel Committee "la Caixa" Research Department

ESTUDIS ECONÒMICS
35. **La generació de la transició: entre la feina i la jubilació** Víctor Pérez-Díaz i Juan Carlos Rodríguez
36. **El canvi climàtic: anàlisi i política econòmica. Una introducció** Josep M. Vegara (director), Isabel Busom, Montserrat Colldeforns, Ana Isabel Guerra i Ferran Sancho

Consell Assessor

El Consell Assessor orienta el Servei d'Estudis en les tasques d'anàlisi de les polítiques econòmiques i socials que puguin ser més eficaces per al progrés de la societat espanyola i europea.

Formen part del Consell:

- **Manuel Castells**
  Universitat Oberta de Catalunya i University of Southern California
- **Antonio Ciccone**
  ICREA-Universitat Pompeu Fabra
- **Luis Garicano**
  London School of Economics
- **Josefina Gómez Mendoza**
  Universidad Autónoma de Madrid
- **Mauro F. Guillén**
  Wharton School, University of Pennsylvania
- **Inés Macho-Stadler**
  Universitat Autònoma de Barcelona
- **Massimo Motta**
  Barcelona GSE - Universitat Pompeu Fabra
- **Ginés de Rus**
  Universidad de Las Palmas de Gran Canaria
- **Robert Tornabell**
  ESADE Business School
- **Jaume Ventura**
  CREI-Universitat Pompeu Fabra

Direcció

- **Jordi Gual**
  Sotsdirector General de "la Caixa"

"la Caixa"

Disseny, maquetació i impressió:
Treballs Gràfics, SA
Santander, 74 - 08020 Barcelona

0015111650022

SERVEI D'ESTUDIS

ECF